

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

TOMAS GEDMINAS
Teisės studijų programa

**NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO RAIDĄ CIVILINĖJE
TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Asist. Raimonda Joskaudienė

Vilnius
2011

TURINYS

Įvadas.....	3
1. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA KONTINENTINĖS TEISĖS SISTEMOJE	5
1.1. Kontinentinės teisės sistemos bruožai ir romėnų teisės įtaka.....	5
1.2. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto kilmė ir raida romėnų teisėje.....	7
1.2.1. Kondikcinių ieškinių turinys ir reikšmė (sub)instituto atžvilgiu.....	9
1.2.2. <i>Causa</i> esmė ir reikšmė kondikcinių ieškinių sudėtyje	19
1.3. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raida kontinentinės teisės sistemos nūdienoje	22
1.3.1. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas germanų teisės tradicijos šalyse.....	23
1.3.2. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas romanų teisės tradicijos šalyse	33
2. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA BENDROSIOS TEISĖS SISTEMOJE	42
2.1. Bendrosios teisės sistemos bruožai	42
2.2. Nepagrįsto praturtėjimo principo santykis su restitucija bendrosios teisės sistemos šalyse	43
3. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA LIETUVOS TEISĖS PRAKTIKOJE	49
3.1. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas Lietuvos civilinėje teisėje pagal 1964 m. Civilinį kodeksą.....	49
3.2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos raida ir įtaka nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto formavimuisi pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą	51
IŠVADOS	59
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Šio darbo temos pasirinkimas buvo nulemtas tuo, kad iš esmės Lietuvos teisininkų praktikų ir akademikų darbuose nėra išsamaus nagrinėjimo nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidos atžvilgiu. Tik keli moksliniai darbai apėmė daugiau (sub)instituto taikymo problemų nagrinėjimą, nei jo vystymąsi istorijoje, pasiremiant skirtingose teisės sistemose susiformavusiomis praktikomis. Šis mokslinis darbas bus aktualus visiems besidominantiems šio (sub)instituto istorinėmis atsiradimo aplinkybėmis ir suvokimu romėnų teisėje, skirtinga raida kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos šalyse, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje. Taigi, šis magistro baigiamasis darbas turėtų bent dalinai užpildyti ankstesnių autorių dar nenagrinėtas šio (sub)instituto puses teisės studijose.

Tyrimo objektas - nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raida civilinėje teisėje.

Tyrimo dalykas - tai romėnų teisės šaltiniai, užsienio valstybių civiliniai įstatymai, įstatymų projektai, Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo praktika bei užsienio ir Lietuvos civilinės teisės mokslinė literatūra.

Tyrimo tikslas yra išanalizuoti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą civilinėje teisėje nuo pat jo ištakų romėnų teisėje iki šių dienų tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės sistemos šalyse, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje.

Tyrimo uždaviniai. Remiantis tyrimo dalykų, tyrimo uždaviniai yra:

1. pateikti (sub)instituto raidą romėnų teisėje įvertinant priemones, kuriomis remiantis buvo reguliuojami nepagrįsto praturtėjimo atvejai;
2. atskleisti kontinentinės teisės sistemos šalių (germanų tradicijos - Vokietijos, Graikijos ir romanų tradicijos - Prancūzijos, Kanados Kvebeko provincijos) nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto vystymąsi;
3. pateikti bendrosios teisės sistemoje (Anglijoje ir JAV) esančio (sub)instituto raidos skirtumus ir panašumus nuo kontinentinėje teisės sistemoje įtvirtinto reguliavimo;
4. išanalizuoti Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidos atžvilgiu.

Tyrimo metodai. Pagrindiniai metodai naudojami šiame darbe yra istorinis, lyginimo, sisteminės analizės ir apibendrinimo. Siekiant įvertinti (sub)instituto vystymąsi buvo pasitelktas istorinis metodas - tai yra tinkamiausias būdas atskleisti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą, taip pat vertinant kitų šalių patirtį būtina pasiremti lyginamuoju metodu ir palyginti skirtingose teisės sistemose esančių šalių teisės reglamentavimą tiriamo (sub)instituto atžvilgiu. Remiantis analizės metodu teismų praktikai ir įstatymams ištirti bei apibendrinimo metodu siekiama pateikti tarpines išvadas kiekvienoje darbo dalyje, o gautus rezultatus baigiamojo darbo pabaigoje.

Tyrimo šaltiniai. Kadangi Lietuvoje nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas nagrinėtas labai mažai, todėl dauguma pasirinktų nagrinėtų šaltinių yra užsienio šalių. Darbe naudojama Lietuvos ir užsienio šalių teisinė literatūra. Pagrindė tokių autorių kaip V. M. Hvestovas, I. B. Novitskis, A. E. Suchanovas, A. S. Krivcovas ir kt.- (Rusija), J. Baronas, R. Zimermanas, Ch. von Baras ir S. Svanas, K. Zveigertas ir H. Kotsas bei kt. - (Vokietija), P. Birksas, G. Virgo, L. Šmitas ir kt. - (Anglija ir JAV), A. Dambrauskaitė, A. Vaišvila ir kt.- (Lietuva) bei daugelio kitų mokslininkų darbai. Romėnų teisės šaltiniai - pagrinde Justiniano „Digestai“. Taip pat užsienio valstybių civiliniai įstatymai, įstatymų projektai, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos bylos.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai ir išvados. Pirmame skyriuje pateikiama (sub)instituto raida romėnų teisėje, skiriamas dėmesys kondikciniams ieškiniams bei nagrinėjami pasirinktų kontinentinės teisės sistemos valstybių civiliniai įstatymai. Antrame skyriuje analizuojama (sub)instituto raida bendrosios teisės valstybėse. Trečiasis skyrius skirtas nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidos analizei Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje.

1. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA KONTINENTINĖS TEISĖS SISTEMOJE

3.2. Kontinentinės teisės sistemos bruožai ir romėnų teisės įtaka

Civilinės teisės sistemos pasaulio kontekste daugumos mokslininkų skirstomos į dvi dideles grupes: kontinentinę ir brendrąją teisės sistemą. Neatsižvengiant į jų pogrupius, atsiradusius vienu ar kitų šalių teisinių sistemų nukrypimams dėl tradicijų ar priešiškų valstybių teritorijų pasidalijimo iš esmės išliko du skirstymai. Apie kontinentinės teisės sistemą, dar kitaip vadinamą šeima, mes pakalbėsime šiame skyriuje kiek tai aktualu temai atskleisti.

Pats terminas kontinentinė teisės sistema susiformavo dar maždaug XIX a., kai pati teisė perlipo šalių sienas ir imtą intensyviai interpretuoti bei atkartoti ankstesnių kartų teisės normas, ieškant naujų būdų visuomeniniams santykiams reguliuoti.¹

Kontinentinės teisės sistema² turėjo savo porūšius, kaip minėta, susidariusius dėl įvairių priežasčių kur teisė galiojo keliose teritorijose. Pateikiamas sąrašas nėra galutinis, nes kai kurios sistemos persipynusios tarpusavyje ir turi tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės sistemos bruožų, kurie tarp mokslininkų tampa ginčo objektu, tačiau šalis pagal civilinės teisės tradiciją galima suskirstyti tokia eile:³

- 1) **Romanų civilinės teisės sistema** (Prancūzija, Beleniukso šalys, Kvebeko provincija Kanadoje, Nyderlandai, Italija, Ispanija ir šių šalių kolonijos);
- 2) **Germanų civilinės teisės sistema** (Vokietija, Šveicarija, Austrija, Graikija, Japonija, Pietų Korėja);
- 3) **Skandinavijos civilinės teisės sistema** (Danija, Norvegija, Švedija, Suomija, Islandija - civilinės teisės paveldėjimas kilo iš kaimyninių šalių);
- 4) **Kinijos teisė (socialistinė)** yra mišri teisės atmaina.

Taip pat prie romanų teisės grupės galima būtų priskirti ir Luizianos valstiją Jungtinėse Amerikos valstijose, o prie IV-os grupės būtina paminėti, kad toje pačioje Kinijoje esantis, autonomines teises turintis Honkongas yra buvusi Anglijos kolonija, kur priešingai nei Kinijoje įtaką turėjo anglų bendroji teisės sistema.⁴ Reiktų manyti, kad socialistinės teisės sistema nelaikytina atskira rūšimi nes ji yra įtakota tos pačios romanų - germanų sistemos - galime pritarti tokiai nuomonei.

¹ Континентальная система (семья) / http://www.lawtoday.ru/razdel/biblio/iqipzs/002/DOC_147.php; prisijungimo laikas: 2011-01-12.

² Kontinentinė teisės sistema dažnai vadinama romanų-germanų teisės tradicijos sistema arba tiesiog civilinės teisės sistema, kai kalbame apie privatinius civilinius teisinius santykius, kuriems romėnų teisė padarė didžiausią įtaką.

³ New World Encyclopedia / [http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_\(legal_system\)](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_(legal_system)); prisijungimo laikas: 2011-01-12.

⁴ Civil law (legal system) / [http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_law_\(legal_system\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_law_(legal_system)); prisijungimo laikas: 2011-01-12.

„Portugalija, Brazilija ir Italija yra išaugusios iš prancūzų teisės sistemos ir turinčios vokiečių teisės įtakos, nes jų XIX a. civiliniuose kodeksuose buvo nemažai Napoleono kodekso, o XX a. kodeksuose nemažai Vokietijos civilinio kodekso normų. Teisinė kultūra ir teisės mokyklos taip pat priartėjo prie Vokietijos sistemos. Dažnai yra manoma, kad šių šalių praktika yra mišrios prigimties. Olandijos teisė ar mažų mažiausiai Olandijos civilinis kodeksas negali būti lengvai priskiriamas vienai ar kitai grupei, nes pati Olandijos teisė turėjo ir kitų šalių įtakos. Rusijos civilinis kodeksas iš dalies yra perimtas iš olandų.“⁵ Toks šalių skirstymas pagal kontinentinės teisės sistemos porūšius yra pakankamas, nors kritikuotinas dėl šalių siekio atsiriboti arba kaip tik priskirti savo šalį vienam ar kitam sistemos porūšiui. Ypač tai pastebima buvusiose šalių kolonijose ar postsovietinėse valstybėse kur teisininkų bendruomenėse galima išgirsti vienokių ar kitokių nuomonių šia tema, kai noras atsiriboti nuo buvusio „okupanto valstybės teisės“ dažnai virsta perdėtu jos kritikavimu.

Tačiau grįžkime prie nagrinėjamos sistemos bruožų. Vienas iš svarbiausių kontinentinės teisės sistemos bruožų yra teisės normų kodifikavimas. Mes neteigiame, kad tai susiformavo visose šios tradicijos šalyse,⁶ tačiau kodifikacija atskyrė šią sistemą nuo bendrosios teisės tradicijos, kuriai tai nėra būdingas bruožas. Esminis lūžis istorijoje atsirado tada, kai valstybių vadovai siekė suvienodinti padrikas teisės normas į vieną ar kelis struktūrinius rinkinius. Geriausiai tai pavyko padaryti poklasi-kiniame laikotarpyje VI a. gyvenusiam Rytų Romos imperijos imperatoriui Justinianui, kurio nurodymu sudarytas civilinės teisės sąvadas (lot. *Corpus iuris civilis*) tapo pavyzdžiu teisės pasaulyje iki pat šių dienų.

Ir tik vėliau, XVIII a. atgijus idėjai naujai sistemizuoti teisę, o ypač tai pasireiškė Vokietijos teritorijoje, kur akademikų gretose ir stiprioje romėnų teisės studijų aplinkoje atsirado idėjų sukurti panašų teisės normų rinkinį, kurį turėjo Romos imperija. Nepamirškime to, kad pati germanų teisė išsivystė iš paprotinės teisės, bet dėl sunkumų įrodyti vieną ar kita paprotinėje teisėje egzistuojančią taisyklę dažnai buvo atsisukama atgal link romėnų kodifikacijos. Didelės pastangos nagrinėjant romėnų teisės paveldą davė vaisių, tačiau pati germanų teisė buvo labai stipri ir iš esmės vienintelė sugebėjo sukurti atsaką *Corpus iuris civilis*. Tik 1899 m., įtakojant Vokietijos Imperijos Rūmų teismo praktikai gimė naujos, germaniškos kodifikacijos vaisius - Vokietijos imperijos civilinis kodeksas.⁷

Istoriškai susiklosčiusi kontinentinės teisės sistema išplito tiek romėnų teisės pagalba, tiek paprotinės teisės įtakojama. Vienos valstybės sekė kitų pavyzdžiu ir perėmė įstatymų leidybos tradicijas remiantis kodifikuota sistema.⁸

⁵ New World Encyclopedia / [http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_\(legal_system\)](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_(legal_system)); prisijungimo laikas 2011-01-12.

⁶ Čia kalbama apie pavyzdžiu tapusias skandinavijos valstybes, kur teisė daugelyje jų nėra kodifikuota, bet yra stipriai paveikta romėnų teisės.

⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999. P. 29.

⁸ Pakalniškis V., Vitkevičius P., Ruškytė R., ir kt. / red. Papirtis L. V. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. P. 26.

Romėnų teisės kodifikacija iš esmės lėmė ir kitų šalių pagrindinių teisės normų sisteminimą, bet kaip minėjome anksčiau, didžiausia įtaka buvo padaryta šalyse kur teisė buvo naudojama tiek praktiniu, tiek akademinu lygiu. Pavyzdžiui, institucinė sistema vyravo prancūzų Napoleono ir Austrijos 1811 m. Civiliniuose kodeksuose, tuo tarpu Vokietijos kodeksas sudarytas remiantis pandektine sistema. Net tos šalys, kurios nepripažino romėnų teisės paveldo iš esmės naudojosi ja arba perėmė institucinį sisteminimo modelį.⁹

1.2. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto kilmė ir raida romėnų teisėje

Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas, kaip (sub)institutas iš šiuolaikinės teisės teorijos pozicijų romėnų teisėje dar nebuvo susiformavęs pilnai ir iki šiol mokslininkai dalinasi į dvi grupes, kur vieni teigia, kad tai yra pilnavertis institutas, o kiti, kad tai visgi (sub) institutas.¹⁰ Dauguma teisės normų klaidžiojo atskiruose veikaluose, tačiau sistemingo pagrindo jas taikyti ne visada buvo. Kaip minėjome anksčiau, tik Justinianui kodifikavus normas į vieną rinkinį buvo galima atskirti (sub)institutų bruožus daug aiškiau. Todėl reikėtų pakalbėti apie pačios civilinės teisės procesą, kuris leistų aiškiau matyti tam tikrų sąvokų ir normų vystymąsi romėnų teisėje ir taip priėti prie nepagrįstą praturtėjimą reglamentuojančių (sub)instituto normų taikymo iš esmės.

Romos respublikos laikotarpyje egzistavo vadinamasis legisakcininis procesas (lot. *legis actiones*) – tai vienas seniausių procesų romėnų teisėje.¹¹ Lietuviškame romėnų teisės vadovyje autoriai išskiria penkias jo formas: „1) *legis actio sacramento*; 2) *legis actio per manus iniectioem*; 3) *legis actio per pignoris capionem*; 4) *legis actio per iudicis postulationem*; 5) *legis actio per conductionem*.“¹² Mes nenagrinėsime visų formų, o tik mums labiausiai rūpimą penktąją. Esminis šios stadijos bruožas yra subjektyvus priežasties dėl kurios pateikiamas ieškinys pagrįstumas, kai siekiama išieškoti skolą iš skolininko. Ieškovui teisme visiškai pakakdavo pareikšti ieškini pagal šią pretenziją nepaaiškinant pačios skolos atsiradimo priežasčių. Iš to galime spręsti, kad toks pareiškimas prilygo vienašaliam ieškiniui, kas vėliau suponuos *condictio*, kaip atskiros sąvokos atsiradimą.

Aptariant trumpai, apžvelkime šios procesinės formos ypatumus. Per 30 dienų ieškovas turėdavo išsikviesti atsakovą į teismą tam, kad surastų sau tinkamą teisėją viešai paskelbus tam tikrą

⁹ Istoriskai susiklostė du sisteminimo modeliai: pandektinis (išplėtotas Vokietijoje) - teisės normų skirstymas į pošakius; institucinis – teisės normų skirstymas į institutus / Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P. 43.

¹⁰ Pasak A. Vaišvilos, teisės institutas apibrėžiamas taip: „*Tai teisės normų grupė, jungianti teisės normas, reguliuojančias tam tikrą visuomeninių santykių rūšį jai būdingu metodu (būdu) ir sudaranti teisės pošakio ar teisės šakos dalį*“. Tačiau vertinant iš Lietuvos teisės pozicijos suformuotos Civiliniame kodekse mes pripažįstame ir palaikome subinstituto struktūrinę sandarą nuo 2000 m. Civilinio kodekso atsiradimo nes pripažinta, kad instituto ir subinstituto ribų nustatymas yra reliatyvus požiūriu atžvilgiu / Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 372.

¹¹ Гарсия Гарридо М. Х. Римское частное право: Казусы, иски, институции / Пер. с испан.; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Москва: Статут, 2005. С. 166-167.

¹² Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999. P. 36.

proceso metu išsakomą formą pavyzdžiui, ieškovas kalbėjo: „<...> aš tvirtinu, kad tu man esi skolingas 10 tūkstančių sestercijų ir prašau tavęs tai patvirtinti arba paneigti <...>“, - atsakovas tai paneigia arba patvirtina, tačiau iš esmės pasiekus teismą atsakymas būdavo neigiamas, nes atsakovas neturėdavo iš ko grąžinti skolos arba nebūdavo skolingas, todėl ieškovas toliau tęsė: „<...> kadangi tu tvirtini skolos nebuvimą, tai aš pranešu tau, kad po 30 dienų mes vėl susitikime dėl teisėjo pasirinkimo <...>.“¹³

Įdomu tai, kad pats ieškovas buvo atsakingas už atsakovo atvedimą į teismą, o ne pastarasis atsakingas už šalių prisistatymą - išliko tam tikras proporcingumas nes atsakovas galėjo ir neateiti taip uždėdamas ieškovui didesnę atsakomybę dėl skolos priteisimo ir pats išvengdamas priklausomybės ieškovui ar teismo dienos. Iš šios penktosios civilinio proceso formos išsivystęs *condictio* davė peno susisteminti pačius ieškinius vienur juos praplečiant, o kitur siaurinant. Atsižvelgiant į tai, kad romėnų teisėje buvo daugybė būdų pareikšti ieškinius skirtingais laikotarpiais, o papildomos jų formos įvestų didesnę sumaištį ir taip sudėtingoje romėnų teisės sistemoje, todėl jų siaurinimas turėjo duoti geresnį rezultatą pačios teisės kokybei.¹⁴ Iš esmės nėra tiksliai žinoma, kodėl reikėjo papildomo būdo, tačiau galime daryti išvadą, kad kondikciniai ieškiniai padėjo atsirasti tam tikram sistemingam procesui ginant šalių teises ir apskritai, palengvinti patį procesą apibrėžiant ieškinių ribas - ypatingai tai turėjo įtakos iš prievolių kylantiems ieškiniams, kuriems iš esmės ši forma ir buvo skirta.

Daugelis romanistų mano, kad tokie ieškiniai keliami pagal *legis actio per condictio* buvo abstraktaus pobūdžio ypatingai formuliariniame procese, kai kalbame apie *condictio* sąvoką, kuri etimologiškai nagrinėjant kilo iš lotyniškų žodžių *dare, facere* (liet. *duoti, daryti*).¹⁵

Iš Gajaus Institucijų komentaro: „*Condictio* buvo griežtai asmeninis (iš prievolių kilęs- aut. past.) ieškinys, siekiant išreikalauti tam tikrą paskolintą ar per klaidą sumokėtą sumą pinigų. Iš esmės tai turėjo būti patogus būdas šalims susitarti (lot. *condicere*), ieškovui darant įtaką dėl kreipimosi pas pretorių per 30 dienų“.¹⁶ Reiktų apibrėžti, kad penktoji legisankcioninio proceso forma buvo gana moderni ir kondikciniai ieškiniai leido šalims sutrumpinti patį procesą. Šalys pačios galėjo spręsti, kuris teisėjas joms tinka ir taip civiliniai santykiai įgavo daugiau laisvės tvarkant teisinius reikalus Romos teritorijoje kur procesai net ir tuometinėje ekonominėje apyvartoje buvo gana sudėtingi.

Taigi, jau užsiminėme apie *condictio* kaip mūsų nagrinėjamo romėniškojo ieškininio pobūdžio sąvoką suponuojančią iš nepagrįsto praturtėjimo atsirandančių santykių sprendimo būdą. Tai

¹³ Cit. pagal: (Гай 4.17 b) / Гарсия Гарридо М. Х. Римское частное право: Казусы, иски, институции / Пер. с испан.; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Москва: Статут, 2005. С. 171.

¹⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007. P. 37.

¹⁵ Apie šios formos abstraktumą kone vieningai rašė tiek pradininkai kildinę *condictio* sąvoką, tiek šiuolaikiniai restitucijos ir nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto tyrėjai: Hvestovas V. M., Zimermanas R. ir kt.

¹⁶ Žr.: (Gai 4. 15) / <http://faculty.cua.edu/pennington/law508/roman%20law/GaiusInstitutesEnglish.htm#FOURTHBOOK>; prisijungimo laikas: 2011-01-20.

vienas iš svarbiausių šio skyriaus nagrinėjamų objektų, leisiančių mums geriau suvokti kondikcinių ieškinių turinį ir reikšmę nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidoje.

1.2.1. Kondikcinių ieškinių turinys ir reikšmė (sub)instituto atžvilgiu

Reiktų priminti, kad romėnų teisėje prievolės buvo skirtomos pagal jų atsiradimo pobūdį t.y.:

- 1) prievolės atsirandančios iš delikto (žalos);
- 2) tarytum iš delikto;
- 3) iš sutarčių;

4) prievolės, kurios atsiranda tarytum iš sutarčių (lot. *obligationes quasi ex contractu*). Tokia klasifikacija sutinkama daugelyje romėnų teisės vadovėlių tiek lietuvių, tiek užsienio autorių. I. B. Novitskis apibūdindamas prievolės tarytum iš sutarčių - *obligationes quasi ex contractu*, išsako tokius jų bruožus: „<...> reiškia tuos atvejus, kai tarp dviejų šalių (nesudariusių sutarties - aut. past.), atsiranda prievoliniai santykiai savo charakteriu panašūs į sutartinius <...>.“¹⁷ Iš to galime daryti išvadą, kad tokios prievolės sudarytos teisėtu pagrindu, tačiau be šalių išreikštos valios. Ir patys romėnai šį tipą prievolių skirstė į kelias grupes: (lot. *negatorium gestio* - svetimų reikalų tvarkymas be įgaliojimo), iš nepagrįsto praturtėjimo atsirandančios prievolės (lot. *condictio*) ir bendrija (lot. *communio*)¹⁸.

Nagrinėjamos temos atžvilgiu mums reikia išanalizuoti *condictio* turinį, kurio pagrindais taikyti kondikciniai ieškiniai. Tačiau akcentuokime tai, jog šiuo atveju pasirinkta klasifikacija ieškinių bus atlikta pagal jau minėto Romos imperijos imperatoriaus Justiniano kodifikaciją.

Trumpiau kalbant mes remsimės Justiniano Digestų¹⁹ knygomis. Kodėl būtent šia klasifikacija? Kaip minėjome anksčiau, Justinianas užbaigė romėnų teisės kodifikaciją, kuri suteikė daugiau konkretumo ir vėlesniuose (poklasikiniuose) laikotarpiu kada iš *condictio* kilę ieškiniai prarado savo minėtą abstraktų pobūdį - taip pasireiškė romėnams būdingas požiūris į teisę viską sureguliuoti kiekvienam atvejui praktikoje.

Profesorius Chvostovas seniai patvirtino poziciją, kad Justinianas užbaigė *condictio* klasifikaciją: „<...> kondikcijų klasifikacija pagal jų *causa*²⁰ galutinai buvo užbaigta Justiniano: numatyti skirtumai tarp *condictiones causa data non secuta, condictiones ob turpem causam* <...>.“²¹ XII-oji Digestų knyga kaip tik ir suteikia daugiau informacijos apie pačių kondikcinių ieškinių skirstymą

¹⁷ Римское частное право: Учебник / Под ред. Новицкого И.Б., Перетерского И.С. Москва: Юриспруденция, 2008. С. 433.

¹⁸ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007. P. 250-252.

¹⁹ Justiniano įstatymų sąvadą *Corpus iuris civilis* sudarė 4 dalys: lot. *Codex, Digesta, Institutiones ir Novelea*. Žr.: Lassard Y., Koptev A. The Roman Law Library / <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>; prisijungimo laikas: 2011-01-20.

²⁰ Lotynų kalboje žodis *causa* reiškia priežastį, tikslą / <http://humanum.arts.cuhk.edu.hk/Lexis/Latin/>; prisijungimo laikas: 2011-01-21.

²¹ Хвостов В. М. Система римского права: Учебник. Москва: Спарк, 1996. С. 76.

pagal susiklostančiomis aplinkybėmis atsirandančias priežastis, kurios kyla iš nepagrįsto praturtėjimo. Kam reikėjo tokios klasifikacijos ir kokius trūkumus matė to meto teisininkai? Vieni Justiniano kodifikacijai nesuteikia originalumo neva tai tėra jo, kaip imperatoriaus įgeidis palikti po savęs daugiau nei protėviai ir manė, kad *Corpus iuris civilis* buvo tik „iškarpytų dalelių“ įstatymų sąvadas, o kiti, priešingai, kad tai paties Justiniano didelis atliktas darbas su tam tikromis jo korekcijomis. Atsiminkime paprastą bruožą, kuris būdingas to meto romėnų etnosui - viskas, kas parašyta įstatymuose yra taikoma praktikoje ir remiamasi teisingumo principu (lot. *aequitas*). Romėnai nesiekė tobulinti teisės vien mokslo vardan, jų kasdienio darbo rezultatai buvo taikomi praktikoje nuo pražios iki galo. Todėl kalbėdami tiek apie kodifikaciją įstatymų sąvado, tiek apie nepagrįsto praturtėjimo atvejus numatytus šiame šaltinyje mes visada matysime gyvąją teisę.

Nagrinėjamos Digestų XII-os ir XIII-os knygos klasifikacijos, kur kondikciniai ieškiniai kilę iš nepagrįsto praturtėjimo buvo išskirti ir galime pamatyti bendrumą tarp šių ieškinių.²² Pasak vokiečių romanisto R. Zimmermano visa tai galima būtų apjungti į bendrą grupę (lot. *condictio sine causa generalis*),²³ tačiau reiktų pabrėžti, kad pati klasifikacija kondikcijų yra orientuota būtent iš nepagrįsto praturtėjimo atvejų, o ne iš kitų - su tuo nesusijusių. Todėl toliau peržiūrėsime tuos ieškinius, kurie susiję su šia klasifikacija.

1) ***Condictio indebiti*** - tai ieškiny, pareiškiamas tokioje situacijoje, kai asmuo sumokėjo tai ko mokėti visai nereikėjo, manydamas, kad jis tai turėjo padaryti. Arba tais atvejais, kai asmuo per klaidą sumokėdavo, manydamas, kad jis turi tokią prievolę ir kitas asmuo priima tokį mokėjimą - panašiai šią formą apibrėžė Šteinas.²⁴

Taigi, tokioje situacijoje turi būti atlikti tam tikri veiksmai, leidžiantys mums identifikuoti problemos sprendimą pagal *condictio indebiti* formuluotę. Tokio tipo mokėjimų atlikimas perleidžia turtines teises, nes viena šalis sumoka pinigų sumą (skolą) kitai. Bet čia turime suvokti, kad teisių perėjimas neįvyksta dėl paprasto veiksnio - šalis sumokėjo neturėdama prievolės to atlikti arba per klaidą, nes pačios skolos nebuvo ir nėra. Todėl tas, kas priima mokėjimą iš esmės praturtėja kito sąskaita. Toks atliktas mokėjimas neturi pagrįstos priežasties, todėl darytina išvada, kad negalime tokių santykių vadinti nei sutartiniais, nei grynai prievoliniiais. Kaip minėjome tokie atvejai kyla tarytum iš sutarčių (lot. *obligationes quasi ex contractu*).

Šiai situacijai patvirtinti cituojama ištrauka iš Gajaus Institucijų: „*Priėmęs neegzistuojančią skolą iš asmens, kuris sumokėjo per klaidą, gavėjas įsipareigoja re. Iš jo galima išreikalauti sumokėtą*

²² Lassard Y., Koptev A. The Roman Law Library / <http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>; prisijungimo laikas: 2011-01-21; Monroe Ch. H. The Digest of Justinianus. Cambridge University Press. 1909, Vol. 2. / <http://www.archive.org/stream/digestofjustinia02monruoft#page/260/mode/2up>; prisijungimo laikas: 2011-01-21.

²³ Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown, Wetton, Johannesburg: Juta & Co, 1992. P. 872-873.

²⁴ Cit. pagal: Diaz J. A. Unjust Enrichment and Roman Law. Op. cit. P. 115 / <http://www.ucc.ie/law/restitution/archiv/articles/diaz.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-01.

dalį formulės būdu „jeigu bus akivaizdu, kad jis turi duoti“, tarytum jis būtų gavęs skolon <...>. Nors šitas prievolių tipas atrodo kilo ne iš sutarties, nes tas, kas perduoda vertybes sumokėdamas, tikriausiai tikisi nutraukti susitarimą, nei sudaryti tokią sutartį.“²⁵ Taigi, galime padaryti tarpinę išvadą, kad *condictio indebiti* taikymui reikalingos konkrečios sąlygos, kurias toliau aptarsime.

Pirmoji sąlyga *condictio indebiti* taikymui yra mokėjimo už skolos panaikinimą faktas. Mes negalime išreikalauti to, kas nebuvo sumokėta ar kitaip perleista kitai šaliai. Nustačius mokėjimo aplinkybes (pinigų, daikto, teisių ar net prievolių perdavimus),²⁶ už skolą, kurios realiai nebuvo, mes galime konstatuoti tam tikrą santykių atsiradimą tarp šalių. Pavyzdžiui, Paulius padaugino alkoholinių gėrimų ir atsibudęs ryte pagalvojo, kad kažkam jis už juos skolingas, nors pats pirkto už savo pinigus. Jausdamasis skolingas jis perdavė pinigų sumą savo draugui Petru su kuriuo tą vakarą buvo. Šiuo atveju Jonas perdavė pinigus manydamas, kad padengė įsiskolinimą - kuris neegzistavo.

Antroji būtina sąlyga *condictio indebiti* taikymui yra pačios skolos nebuvimas arba numanomas netikras įsiskolinimas. Pavyzdžiui, Paulius padauginęs alkoholio ir atsibudęs ryte atsiminė, kad vakar jis tikrai pasiskolino pinigų iš Petro tam, kad nusipirktų vaisių gimtadienio proga t.y. jis tikrai skolingas Petru. Tokiu atveju mes negalėsime naudotis *condictio indebiti*, kaip būdu apmokėti skolai susigrąžinti, nes skola yra reali, yra skolos pagrindas, suponuojantis prievolę. Tuo tarpu jeigu asmuo manė, kad yra skolingas savo kreditoriui ir skolą sumokėjo, nors to neprivalėjo padaryti tai jis turi teisę pareikšti ieškinį. Taip pat ir tais atvejais, jeigu asmuo sumoka kreditoriui klaidingai manydamas, kad būtent jis yra skolininkas, o ne trečioji šalis. Tačiau būna ir taip, kai asmuo skolingas trečiajai šaliai, bet mano, kad skolą turi grąžinti kreditoriui už save, sumokėjęs klaidingai už save jis tai padaro trečiosios šalies naudai ir iš esmės atsiskaito už jos skolą, o pats išsireikalauti jos nebegali, nes trečioji šalis galėjo prašyti grąžinti skolą už ją kreditoriui, remiantis tikra prievole. Taigi tokiu atveju, kai dėl klaidingo manymo skola padengiama už trečiąją šalį, skolininkas iš kreditoriaus neturi teisės prašyti grąžinimo pagal *condictio indebiti* ieškinį.

Taip pat: „<...> priimantis vykdymą asmuo turi manyti, jog prievolė tikrai egzistuoja ir jis turi teisę reikalauti atlikti veiksmus. Nesant šio požymio, vykdymo priėmimas laikytas vagyste (furtum).“²⁷

Trečiasis faktorius įtakojantis *condictio indebiti* panaudojimą yra klaida (lot. *errorem*). R. Zimermanas mano, kad klaidos atvejis pateikiant *condictio indebiti* ieškovo atžvilgiu buvo esminis.²⁸ Ir čia mes galime panaudoti Jono ir Petro atvejį kaip pavyzdį klaidai analizuoti. Klaida dažniausiai įvyksta dėl asmens netinkamų veiksmų, tačiau romėnai skirtingai suvokė šią situaciją, nors panašumų šiuolaikinėje teisėje apstu. Turime mintyti tai, kad asmuo sumokėjęs per klaidą turi būti supra-

²⁵ Римское частное право: Учебник / Под ред. Новицкого И. Б., Перетерского И. С. Москва: Юриспруденция, 2008. P. 440.

²⁶ Новицкий И. Б. Римское право / Под ред. проф. Суханова Е. А. Москва: ТЕИС, 2002. С. 269-270.

²⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007. P. 251.

²⁸ Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown, Wetton, Johannesburg: Juta & Co, 1992. P. 849.

tingas, tiksliau pasakius, asmuo pilnai suvokiantis aplinkybes negali padaryti didelės klaidos, kuri pasak romėnų yra neatleistina.²⁹ Taigi, jeigu Jonas sumokėdamas Petruį žino, kad jis nėra skolingas už gėrimus, bet vistiek sumoka pinigų ar kitaip atsilygina daiktais, tokiu atveju jis netenka teisės reikalauti, nes atliko dovanojimą - būtent tai romėnai ir turėjo mintyje.

Situacijos nagrinėjimui pacituosime Pomponijaus žodžius iš Digestų (D. 12. 6. 7.): „*Jeigu per klaidą buvo atliktas mokėjimas tai turėtume susigrąžinti atgal tai, kas sumokėta arba tokią pat vertę*“³⁰ - galime daryti išvadą, kad čia Pomponijus kalba apie teisingumo atstatymą tarp šalių. Toliau Digestų tekste (D. 12. 6. 14.)³¹ jis patvirtina savo žodžius, kad niekas negali praturtėti kito sąskaita teisingumo vardan. Apie teisingumą (lot. *aequitas*) romėnų visuomenėje plačiau mes pakalbėsime šio skyriaus dalies pabaigoje, kiek tai susiję su pačiu nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutu plačiaja prasme.

Reiktų pabrėžti, kad visoms kondikcinių ieškinių formoms buvo būdingi du dalykai, kuriuos išskiria J. Baronas - romėnų teisę nagrinėjęs mokslininkas:³²

- a) „<...> praturtėjimas vieno asmens kito sąskaita;
- b) <...> praturtėjimo pagrindo nebuvimas.“

J. Baronas padarė bendras išvadas dėl tokių sąlygų romėnų teisėje ir sunku su jomis nesutikti, nes tiek nagrinėjant Pomponijaus žodžius, tiek bendrai iš šaltinių, kuriuose kalbama apie *condictio* kaip iš nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto kilusius ieškinius, jiems būdingos sąlygos buvo matyti, nors ne visada pačius ieškinius pagal realią situaciją praktikoje buvo lengva iškelti, nes jie nors ir buvo plataus taikymo, tačiau apibrėžti visų atvejų negalėjo. Nagrinėjant sekančias Justiniano kondikcinių ieškinių formas mes tai aptarsime.

Baigiant apie *condictio indebiti* taikymą turime pasakyti, kad ieškovas iškėlęs bylą pagal šią formą iš esmės turi įrodyti jau anksčiau minėtas sąlygas t.y.: mokėjimo egzistavimą tarp šalių, skolos nebuvimą (tikros skolos) ir klaidą (per kurią atliktas mokėjimas) - mūsų manymu tai yra bendros sąlygos geriausiai atspindinčios *condictio indebiti* kaip ieškinio kilusio iš *condictio* formą.

2) ***Condictio causa data causa non secuta (condictio ob causam datorum)*** - tai ieškinys duodamas tuo atveju, kai norima susigrąžinti turtą, kuris buvo perduotas trečiajam asmeniui, siekiant (tikintis), bet realiai nesulaukus tokio paties veiksmo iš kitos šalies.³³

Šiuolaikinėje teisėje *condictio causa data causa non secuta* vadinamas *condictio ob rem* (Vokietijos civiliniame kodekse)³⁴ arba dar kitaip pavadintas rusų teisės mokslininko I. B. Novitskio -

²⁹ Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: VDU Universiteto teisių fakulteto leidykla, 1932. T. 2. P. 289.

³⁰ Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана: учебное пособиею, Москва: Зерцало, 1997. С. 361.

³¹ Ten pat, С. 361.

³² Барон Ю. Система римского гражданского права: в шести книгах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. С. 705.

³³ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007. P. 251-252.

condictio ob rem dati.³⁵ Taigi, šis kondikcinis ieškinys taikomas tada, kai vienas asmuo kažką davė kitam manydamas, kad atsiras tam tikros aplinkybės ir kitas pasielgs taip pat, bet tuo atveju jeigu numatytas veiksmas neįvykdavo, tai pirmoji (davusioji) šalis turėdavo teisę pareikšti *condictio causa data non secuta*. Vėl priename prie būtinų sąlygų nagrinėjimo iš esmės, taip išreikšdami raidos etapus.

Trys sąlygos ieškiniui pagal *condictio causa data causa non secuta* pareikšti yra šios:³⁶

a) „Vienos šalies turtinės naudos suteikimas kitai: teisių į turtą perdavimas, įsipareigojimų prisiėmimas kitos šalies naudai, panaikinimas prievolės antrojo asmens dėl pirmojo įsipareigojimo ir pan.;

b) Turtinės naudos teikimas turi būti padarytas turint mintyje apibrėžtą tikslą, apibrėžtą tikėjimąsi (rezultatą - aut. past.), kuris numatytų ateityje kažkokį įvykį su kuriuo yra susijęs naudos teikimas;

c) Tikslas ar tikėjimosi (rezultato - aut. past.), kuriuo remiantis atliktas turtinės naudos teikimas kitai šaliai neatsirado (neįvyko teigiamas atsakas, kurio tikėtasi tuo pagrindu - aut. past.).“

Reiktų pateikti kelis pavyzdžius kiekvienai iš šių sąlygų. Pavyzdžiui, remiantis pirmąja sąlyga, kai kalbame apie vienos šalies turtinės naudos suteikimo konstatavimą mes galime remtis tokiu, žemiau pateiktu atveju.

Jonas, būdamas geras kaimynas, Petrui suarė laukus pavasario sėjai. Tuo pačiu jis tikisi tokio pat dėkingumo (rezultato), kai jo laukuose rudenį reiks derlių nuimti ir Petras atsilygins savo pagalba. Taigi, atliktas darbas, kurio pasekmės suponuoja atoveiksmį ir pats pagalbos (naudos teikėjas) turi duoti suprasti tokios naudos teikimo pasekmes kitam asmeniui. Tiksliau abi šalys turi žinoti ko tikėtis ir tokiu atveju neįvykus numatytam įvykiui davėjas turi teisę reikalauti atgal to, kas suteikta, perduota ir t.t. Dar viena situacija, kai Jonas duoda pinigų Petrui tam, kad pastarasis išvyktų iš šalies. Jeigu Petras neišvyksta, tai Jonas turi teisę atgauti pinigus. Taigi, abiejuose pavyzdžiuose yra konstatuotas faktas, kad nauda suteikiama vienos šalies kitai, tačiau reiktų pakartoti, kad idealiu atveju duodančioji šalis turėtų perspėti kitą dėl atoveiksmio arba pati situacija turi teikti informaciją gavėjui dėl reikalavimų atsiradimo, kai neįvykdoma tai ko tikėtasi.

Antrosios sąlygos atveju, kai kalbame apie tikėjimąsi tam tikros naudos, mes turime mintyse lūkesčius paties ieškovo (ieškinio padavimo atveju), jog jie išsipildys ir tik tokiu atveju pats davėjas atlieka kitai šaliai naudos duodantį rezultatą.

Na ir trečiosios sąlygos atveju, kai mums svarbu atkreipti dėmesį ar pats rezultatas dėl kurio buvo dėti lūkesčiai neįvyko. Jeigu ne - ties trečiosios sąlygos galiojimu mes turime teisę iškelti ieškinį

³⁴ Fikenscher W., Heinemann A. Schuldrecht: lehrbuch. Berlin: De Gruyter, 2006. P. 716 / <http://books.google.com/books?id=N2QBH5cHbQUC&lpg=PP1&dq=Schuldrecht&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>; prisijungimo laikas: 2011-01-28.

³⁵ Римское частное право: учебник / Под ред. Новицкого И. Б., Перетерского И. С. Москва: Юриспруденция, 2008. С. 442.

³⁶ Ten pat, С. 442-443.

pagal *condictio causa data non secuta*. t.y., kai lūkesčiai nepasiteisino ir davėjas (ieškovas) negavo to, ko tikėjosi už savo suteiktą veiksmą kitos šalies naudai.

Remiantis išsakytu įdomu tai, kad *condictio causa data causa non secuta* ieškinio reikalavimų apimtis gana panaši į *condictio indebiti* tuo atžvilgiu, kad nuo to momento, kai praturtėjęs asmuo sužino apie savo pareigą grąžinti tai ką gavo kartu ir iš to turto išplaukiančias pajamas, derlių ir panašiai, nes praturtėjimas pasireiškia įvairiomis turto didėjimo formomis. Pačios aplinkybės suponuoja tokią loginę seką, kuri labai panaši į mūsų dabartinę civilinę teisę (restitucijos atveju vaisiai taip pat grąžinami jeigu ji kilo dėl gavėjo kaltės), šiuo atveju labai subjektyvu kalbėti apie kaltę, nes apskritai gana sudėtinga preciziškai kvalifikuoti šias situacijas romėnų teisėje, nors jos ir buvo apibrėžtos tam tikruose rėmuose. Kartais paties rezultato tikėjimasis iš gavusios naudą šalies yra perdėm absoliutus, nes mūsų manymu ne visada galima tikėtis idealaus šalių santykių suderinamumo, tiksliau supratingumo vienas kito atveju. Pavyzdžiui, sunku manyti, kad asmuo turintis du namus, vieną pardavęs naujam kaimynui būtinai turės sutarti su juo (nes jis to labai tikisi), ir jeigu nesutars, tai sutartis galėtų negalio- ti - tai būtų sunkiai suvokiama abiem šalims sąlyga. Todėl manytume, kad *condictio data causa non secuta* turėjo būti pakankamai objektyvi žvelgiant iš nūdienos teisės pozicijos.

3) *Condictio ob turpem (vel iniustam) causam* - iš praturtėjimo kilusios kondikcijos taikomos tuo atveju, kai praturtėjimas atsiranda iš nusikaltimo arba amoralaus, uždrausto elgesio paties įstatymo rėmuose. Šiuo atžvilgiu dvi kondikcijos, kurias autoriai išskiria kaip skirtingus ieškinius.³⁷

P. F. Girardas nors ir apjungė į vieną ir tą patį kondikcijos pavadinimą *condictio ob turpem vel iniustam causam*, bet aiškindamas išskiria dvi jų rūšis. Kitas žymus romanistas D. D. Grimas iškart išskyrė šias dvi sąvokas jų nebendrindamas - *condictio ob iniustam causam* ir *condictio ob turpem causam* laikydamas skirtingais ieškiniiais.³⁸ J. Baronas pagrindžia, kad pats Justinianas nustatė tokius kondikcijų pavadinimus ir taip pat išskyrė šiuos ieškinius į dvi pozicijas.³⁹ Turbūt tokiu pagrindu daugelis romanistų pripažino egzistavusią schemą ir jai neprieštaravo - ir čia yra racijos.

Vadovausimės *condictio ob turpem causam* aiškinimu, kadangi būtent šios rūšies platesnio aiškinimo mes pasigendame lietuviškoje teisinėje literatūroje. Romėnų teisės vadovėlyje lietuvių kalba mes randame tik *condictio ob iniustam causam* sąvokos paaiškinimą: „*condictio ob iniustam causam - ieškinys dėl sugrąžinto turto, perduoto įstatymui ar moralei priešingu tikslu.*“⁴⁰

Taigi, tas turtas, kuris perduotas pažeidžiant įstatymo raidę galėjo būti išreikalautas, kai nepagrįstai praturtėja gavėjas.

J. Baronas dar papildomai išskiria iš delikto kilusį praturtėjimą ir pateikia aiškius pavyzdžius iš Digestų: „*Praturtėjimas pripažįstamas nepagrįstų tuo atveju, jeigu jis kyla iš delikto arba iš įstaty-*

³⁷ Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: VDU Universiteto teisių fakulteto leidykla, 1932. T.2. P. 293-294.

³⁸ Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права: пособие для слушателей. Рига: Давид Гликсман, 1924. С. 341.

³⁹ Барон Ю. Система римского гражданского права: в шести книгах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. С. 713.

⁴⁰ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007. P. 252.

mu nepatvirtinamos sutarties, pavyzdžiui, kai veiksmas atliekamas grasinant, atliekant dovanojimą tarp susituokusių, laimėjus kažką neleistinu būdu, <...>.”⁴¹

Grįžkime prie *condictio ob turpem causam* nagrinėjimo. Tokio ieškinio atžvilgiu, praturtėjimas tapdavo nepagrįstu jeigu jis įvyko priklausomai nuo aplinkybių (veiksmų), kurių pagrindų kažko davimas (daikto ar veiksmų atlikimas) įvykdavo neteisingu, gėdingu gavėjui būdu. Pavyzdžiu galėtume nurodyti Justiniano Digestų ištrauka: „<...> jeigu aš tau suteikčiau kažką, kad tu nenužudytum žmogaus tada galima pareikšti kondikciją, <...>, bet jeigu aš daviau tam, kad teisėjas priimtu naujingą man sprendimą gero dalyko atveju (jeigu aš esu teisus duotoje situacijoje - aut. past.), tai nors nurodoma, kad galima panaudoti kondikciją, bet davėjas padarydavo nusikaltimą, - neva jis laikomas papirkusiu teisėją, <...>.”⁴² Galime numanyti, kad šių pavyzdžių atžvilgiu prieiname prie išvados, jog santyčiai susiklostantys pareiškiant tokį ieškinį labiausiai įtakos turėjo tam asmeniui, kuris dėl jų būdavo diskredituojamas. O tai buvo naudos gavėjas, o ne davėjas.

Reiktų pabrėžti, kad gėdos arba kitaip amoralumo elementas taikant *condictio ob turpem causam* buvo labai svarbus ir net tais atvejais, kai kažkoks visuomeninis sprendimas priimtas teisėjo (byloje) sugėdindavo jį ar davėją (jeigu kažkas tikrai davė kyši teisėjui). Tokiais atvejais reikalauti grąžinti perduota turtą buvo amoralu ir kondikcijos taikymas tokiose situacijose negalimas. Iš esmės nagrinėtuose atvejuose, Digestuose akcentuojamas davimas dėl amoralaus ir visuomenėje gėdingo veiksmo buvo nepriimtinas *condictio ob turpem causam* taikymo apimtyje. Galima būtų supainioti *condictio vel iniusta causa* ieškinį su *condictio indebiti*, tačiau tai būtų neteisinga, nes pastarojoje kondikcijoje suponuojamas klaidos elementas, tuo tarpu mūsų nagrinėjama kondikcija ir joje vykstantys turto perdavimo šalims procesai iš esmės yra labai sąmoningi ir tikslingi siekiamo rezultato atžvilgiu kur vagystės ir kitokie nusikaltimai įstatymo draudžiami, tačiau šalys siekia papirkimo ir pan. Šie skirtumai tarp visų kondikcinių ieškinių dažnai yra sunkiai nustatomi praktikoje, bet romėnai pakankamai sistemingai sureguliuo iš nepagrįsto praturtėjimo atvejų kylančius santykius.

4) ***Condictio furtiva*** - tai ieškinys, kuriuo pasinaudodamas asmuo galėjo išsireikalauti iš vagies tai, kuo jis praturtėjo apvogdamas. Iš *furtum* (liet. *vagystė*) galima buvo paduoti ir griežtesnio pobūdžio ieškinį *actio furti*⁴³, vindikacinį ieškinį dėl daikto sugražinimo⁴⁴ ir žinomą kondikcinį ieškinį. Pati *furtum* sąvoka pasak M. Bartošeko suponavo net keliolika kitų, pagal šiuolaikinę teisę suprantamų situacijų, pavyzdžiui, grobimus, sukčiavimus ir panašiai.⁴⁵ Todėl, kai mes kalbame apie *furtum*,

⁴¹Барон Ю. Система римского гражданского права: в шести книгах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. С. 713.

⁴²Суханов Е. А. Дигесты Юстиниана / Под ред. Кофанова Л. Л. Москва: Статут, 2003. Т.3. С. 95.

⁴³Berger A., Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: American Philosophical Society. 1991, Vol 43. P. 480 / <http://books.google.com/>; prisijungimo laikas: 2011-01-29.

⁴⁴Бартошек М. Римское право (Понятия, термины, определения) / Пер. с чеш. Москва: Юрид. лит., 1989. С. 84.

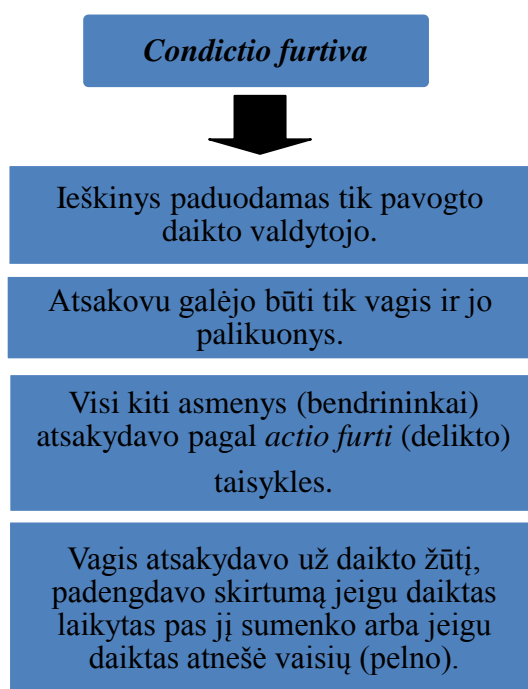
⁴⁵Ten pat, С.138.

turime minty keliolika vagystės pasireiškimo būdų suprantamų to meto visuomenėje. Atsiminkime tai, kad atskiro skirstymo tarp baudžiamosios ir civilinės teisės romėnų visuomenėje nebuvo.

Condictio furtiva atvejis yra pakankamai išskirtinis, nes tai vienintelis kondikcinis ieškinys, kurio šalia galima būtų bandyti taikyti ir kitą (lot. *actio furti*), o taip pat ir vindikacijos taisyklės painiojo šią situaciją. Reikalavimai pareiškiant tokius ieškinius skirtingi savo pobūdžiu, kuris formavosi priklausomai nuo to, ko norėjo asmuo, kuris buvo apvogtas arba kiti asmenys pareiškiantys reikalavimus. Tačiau būtent pagal nukentėjusią pusę (ieškovą) galima buvo skirti *condictio furtiva* nuo kitų atvejų.

Pirma, reiktų aptarti kokiomis sąlygomis pareiškiamas ieškinys pagal *condictio furtiva*. Šis ieškinys buvo skirtas išreikalauti iš vagies savininko daiktą ir nieko daugiau. Kad geriau suvoktume skirtumus pabandykime tai pavaizduoti schemeje analizuojant Digestus.

Schema Nr. 1. *Condictio furtiva*⁴⁶

Teksto analizė leido mums išskirti aukščiau paminėtus kertinius *condictio furtiva* taikymo pagrindus. Tais atvejais, kai vagis sutikdavo sugrąžinti pinigų sumą ar patį pavogtą daiktą, kuris būdavo visiškai sveikas, tai ieškovas neturėdavo teisės reikšti ieškinio, nes pagrindas pareikšti pasibaigė sulyg tuo momentu kada vagis sutiko grąžinti turtą atgal.

Pabrėžkime skirtumą tarp kondikcinių *condictio furtiva* ir *actio furti* (siekiant vagies bausmės) ieškinių. Ulpianas (D. 13. 1. 7. 1) išskyrė skirtumus štai taip: „*Ieškinys kylantis iš vagystės (actio furti- aut. past.) reikalauja iš įstatymo kylančios bausmės, o kondikcija (reikalauja) paties daikto. Šios*

⁴⁶ Iš Justiniano Digestų (schemeje Nr. 1.) pasiremta šiais atvejais: D. 13. 1. 1, D. 13. 1. 5, D. 13. 1. 6, D. 13. 1. 20, D. 13.1.8.

aplinkybės veda prie to, kad nei ieškinys atsirandantis iš vagystės nėra patenkinamas kondikcija, nei pati kondikcija nėra patenkinama ieškiniu dėl grąžinimo. Taigi, asmeniui, kuris buvo apvogtas priklauso ieškinys kylantis iš vagystės (actio furti - aut.past), kondikcija ir vindikacija; <...>.“⁴⁷

Esama ieškinių konkurencija leido manipuliuoti situacija priklausomai nuo to, kas buvo pareiškėjas, kas buvo atsakovas ir pan. Reikėjo rinktis vieną iš galimų pareikšti ieškinių. Galima buvo numatyti kelis žingsnius į priekį priklausomai ko siekė nukentėjusioji šalis ar kiti asmenys. Pasiremiant bendrai išsakytomis mintimis reiktų priminti, kad kondikcinis ieškinys buvo asmeninio pobūdžio, kurio tikslas buvo reikalauti daikto sugrąžinimo (ir tik tiek), tuo tarpu vindikacija yra daiktinė teisė, nekylanti iš prievolinių teisinių santykių ir jos taikymui savininkas turėjo įrodinėti teisės egzistavimą į tą daiktą, kuris buvo pavogtas ar naudojamas kito asmens.

Taigi, daikto grąžinimui remiamasi *condictio furtiva* (teisių į daiktą įrodinėti nereikia - aut.past.) arba vindikacija (tik įrodžius teises į daiktą - aut.past.), o baudos skyrimui dėl vagystės, kai siekiama nubausti asmenį - *actio furti*.⁴⁸

5) *Condictio sine causa*⁴⁹ (*specialis ir generalis*) - ieškinys, siekiant susigrąžinti iš kito asmens tai, kas buvo gauta nepagrįstai. Šis ieškinys romėnų teisėje sukeldavo didžiausias diskucijas romanistų tarpe. Kaip yra teigęs mūsų jau minėtas vokiečių mokslininkas - romanistas R. Zimmermannas, *condictio sine causa* yra užburianti visomis prasmėmis. Jis taip pat išskyrė *condictio sine causa* į *condictio sine causa specialis* ir *condictio sine causa generalis*.⁵⁰ Kuo pagrįstas toks skirstymas mes bandysime panagrinėti vėliau. Reiktų apžvelgti *condictio sine causa* prasmę, remiantis išnagrinėta mokslinė literatūra.

Pavyzdžiui, K. A. von Vangerovas *condictio sine causa*, remiantis Justiniano klasifikacija, priskiria prie kitų atvejų, kurie neatitiko imperatoriaus Digestuose numatytų pagrindinių kondikcinių ieškinių taikymo srities.⁵¹ Toks Justiniano poelgis sukurti papildomą galimybę apginant savo teisę nuo kito asmens nepagrįsto praturtėjimo buvo sveikintinas, kaip teisės spragos užlopymas ir paties *Corpus iuris civilis* autorius tai puikiai numatė.

K. A. von Vangerovui pritarė ir D. D. Grimmas: „*Condictio sine causa* plačiąja prasme apėmė visus nepagrįsto praturtėjimo atvejus. *Condictio sine causa* siaurąja prasme apėmė tas situacijas nepagrįsto praturtėjimo, kuriose kiti, daugiau specialūs ieškiniai nepateko į taikymo sritį.“⁵² Išsakytos mintys patvirtina Justiniano klasifikacijos nuodugnumą.

Rusijos mokslininko I. B. Novitskio nuomonė panaši. Pasak jo, *condictio sine causa* buvo

⁴⁷ Cit. pagal: Суханов Е. А. Дигесты Юстиниана / Под ред. Кофанова Л. Л. Москва: Статут, 2003. Т.3. С. 145.

⁴⁸ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999. P. 257.

⁴⁹ Суханов Е. А. Дигесты Юстиниана / Под ред. Кофанова Л. Л. Москва: Статут, 2003. Т.3. С. 139.

⁵⁰ Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Capetown, Wetton, Johannesburg: Juta & Co, 1992. P. 871-873.

⁵¹ Cit. pagal: Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: VDU Universiteto teisių fakulteto leidykla, 1932. Т.2. P. 295.

⁵² Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права: пособие для слушателей. Рига: Давид Гликсман, 1924. С. 341.

bendro pobūdžio ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo ir leidžiama panaudoti tokią priemonę, kai ankstesni kondikciniai ieškiniai neapėmė visų galimų gyvenimiškų situacijų.⁵³

J. Baronas savo pozicija taip pat patvirtino ankstesnes nuomones. Pasak didžiojo romėnų teisės autoriteto dar klasikinio laikotarpio teisininkai ir imperatoriai buvę iki Justiniano *sine causa* suprato kaip visus atvejus, kylančius iš nepagrįsto praturtėjimo: „*Justinianus išskyrė šiuos keturis atvejus, tačiau dėl to, kad jie neapėmė visų nepagrįsto praturtėjimo atvejų, tam jis numatė dar vieną papildomą ieškinį: *condictio sine causa*, kuriuo remiantis asmuo patyręs nuostolių galėjo persekioti praturtėjusį panašiuose atvejuose.*“⁵⁴

M. Bartošeko romėnų teisės sąvokų aiškinime galima atrasti ir tokį terminą kaip *condictio generalis*, kuris apibūdinamas taip: „*Justinianus pridėjo <...>, bendrąjį *condictio generalis* kaip būdą išsireikalauti iš visų tipų sutarčių, kvazisutarčių ir deliktų, jeigu jie nukreipti į apibrėžtos pinigų sumos išreikalavimą (lot. *certum*).*“⁵⁵

Tuo tarpu, kai minime vokiečio R. Zimermano *condictio sine causa generalis* matome skirtingas sąvokas. Toks sąvokų skirtumas suponuoja ir skirtingas ieškinių taikymo kryptis, pats M. Bartošekas atsako į mūsų klausimą išdėstydamas aukščiau, kad *condictio generalis* buvo taikomas visose situacijose, kai ieškiniai kilo iš sutarčių, deliktų, kvazisutarčių, būtent piniginiuose atvejuose. Tuo tarpu mūsų aptariama *condictio sine causa generalis* buvo taikoma santykiams dėl nepagrįsto praturtėjimo kaip kylantiems iš kvazisutarčių plačiąja prasme.

Grįžkime prie R. Zimermano dėstymo dėl *condictio sine causa* dalinimo. Toks skirstymas į *condictio sine causa specialis* ir *condictio sine causa generalis* mūsų nuomone yra paremtas tuo pačiu principu, kaip ir kitų autorių išdėstytais mintimis anksčiau. Dauguma teigė, kad šis ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo buvo taikomas plačiąja prasme kaip pagrindinis visose situacijose dėl nepagrįsto praturtėjimo - *condictio sine causa generalis*, o siaurąja prasme kaip specialusis tuose atvejuose - *condictio sine causa specialis*, kai nepakako esamų ieškinių išvardintų Justiniano Digestuose. Taip pat galima būtų hipotetiškai manyti, kad *condictio sine causa specialis* yra tarsi subsidiarus (papildomas) ieškinys, taikomas, kai nepasiteisina pirminių (visų anksčiau išvardintų) ieškinių taikymas.

Reiktų paminėti ir kelis taikymo pavyzdžius *condictio sine causa specialis* atžvilgiu. Pavyzdys, kai nepagrįstas praturtėjimas įvyko eigoje visų veiksmų (D. 19. 1. 11. 6): „<...>; *pavyzdžiui, prievolės užtikrinimui buvo duodamas įkaitas: prievolė buvo įvykdyta, o įkaitas liko pas kreditorius; jį galima buvo išreikalauti pasiremiant *condictio sine causa*.*“⁵⁶

⁵³Римское частное право: Учебник / Под ред. Новицкого И. Б., Перетерского И. С. Москва: Юриспруденция, 2008. С. 445.

⁵⁴Барон Ю. Система римского гражданского права: в шести книгах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. С. 713-714.

⁵⁵Бартошек М. Римское право (Понятия, термины, определения) / Пер. с чеш. Москва: Юрид. лит., 1989. С. 84.

⁵⁶Римское частное право: учебник / Под ред. Новицкого И. Б., Перетерского И. С. Москва: Юриспруденция, 2008. С. 446

Justiniano Digestuose (D. 12. 1. 4. 2) randame: „*Tai kas buvo atnešta upės srovės ant kranto, gali būti išreikalauta pasiremiant kondikcija*“⁵⁷ - tai labai įdomus Ulpiano išsakytas atvejis, kai remiamasi ne asmens, o gamtos veiksmais, nepriklausančiais nuo žmogaus valios. Tokie atvejai manytina buvo laikomi kaip negaliojantys ir išreikalavimas yra aiškus pasitelkiant *condictio sine causa specialis*. Pavyzdžiui asmuo savo kieme prie upės pamato svetimus daiktus atneštus upės tėkmės dėl pavasario potvynio. Asmuo turėjo pareiga juos grąžinti, nes protingas pilietis (ar kitas asmuo) turėjo numanyti, kad daiktas turėtų turėti šeiminką, žinomą, kai pats daiktas buvo apibūdinamas išskirtinėmis savybėmis. Tokiu atveju atsiradus šeiminkui daiktas grąžinamas be jokių sąlygų, kitaip būtų vertintina kaip nepagrįstai praturtėjusio asmens atvejis - ieškinys priklausytų nuo situacijos.

Tarp visų išvardintų ieškinių mes matome tam tikrus skirtumus jų taikyme, kur tiek skirtingų gyvenimiškų situacijų, tiek pačios kondikcijos apibrėžtume glūdi daugybė galimybių ginčams tarp to kas yra objektyvu ir kartu subjektyvu. Taip, galime pripažinti, kad rasti skirtumus tarp kondikcinių ieškinių yra sudėtingas, daug intelektinių pastangų reikalaujantis mokslinis darbas, nes plonytė gija tarp šių ieškinių yra pats skirtumas, skirtumas siaurąja prasme ir teisingumas plačiąja prasme. Romėnų teisės galimybės didžiulės net ir po daugybės metų tyrimų, todėl ir šis darbas gali būti kritiškas savo turinio atžvilgiu, bet mes stengiamės įprasminti esminius kondikcinių ieškinių skirtumus ir parodyti kartu jų bendrumą. Šios dvi sąvokos (bendrumas ir skirtumas) visada buvo ir bus ginčas bendrąja prasme, nes ribų nustatymas net pačioje teisėje skirtingu laiku ir vietoje gali būti visiškai priešingi pradinei minčiai. Nagrinėdami kondikcinius ieškinius susijusius su nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutu stengiamės atskleisti jų įtaką pastarajam ir parodyti kokia linkme vystėsi iš nepagrįsto praturtėjimo atvejų atsiradusio reguliavimo taisyklės.

1.2.2. *Causa* esmė ir reikšmė kondikcinių ieškinių sudėtyje

Pabandykime trumpai atskleisti jau vartotą sąvoką *causa*, kuri yra pagrindas tų santykių dėl kurių ieškiniai įgaudavo prasmę nepagrįsto praturtėjimo santykiuose. Pradedant, šiek tiek toliau reiktų patį ieškinio atributą suvokti ne tik kaip griežtą, įstatyme numatytą, bet ir subjektyvų jo pritaikymo pobūdį. Manome, kad *causa* romėnų teisėje buvo suvokiama ne tik kaip ieškinio ašis, bet ir plačiau, kaip subjektyvus apibrėžtumas teisiniuose santykiuose.

Štai kaip *causa* apibrėžia Z. M. Černilovskis: „<...> *causa visų pirma tai subjektyvus motyvas, nusakantis prievolės turinį arba materialinį interesą, kuris pažadina mus dalyvauti prievolėje, priimant kartu su tuo susijusius įsipareigojimus. Causa turi būti neuždrausta įstatymo.*

---

⁵⁷ Monroe Ch. H. The Digest of Justinianus. Cambridge University Press. 1909, Vol. 2. P. 263 / <http://www.archive.org/stream/digestofjustinia02monruoft#page/262/mode/2up>; prisijungimo laikas: 2011-01-30.

<...> *causa negali būti ir amorali* <...>.“⁵⁸ Paprastai ir gana aiškiai paaiškinta žodžio reikšmė suteikia informacijos apie pačiuose ieškiniuose slypinčią esmę. Prievoliniuose santykiuose (apskritai) ir santykiuose iš nepagrįsto praturtėjimo reiktų paminėti taip vadinamą *causa*, kuri Rusijos mokslininkų žodžių junginiu (ru. *имущественное предоставление*), (liet. *nuosavybės teikimas*), apibūdinama situacijose, kai taikomi ir mūsų nagrinėti ieškiniai. Šis junginio vertimas į lietuvių kalbą pažodžiui skamba kaip turtinis teikimas, suteikimas ir pan. V. M. Hvostovas šį junginį manoma perėmė iš vokiečių mokslininko Bekerio, todėl mes pacituosime tikslesnį turinį šio žodžių junginio, apibūdinančio *causa* prasmę tokiuose santykiuose: „<...> *tie teisiniai susitarimai, dėka kurių įvyksta kokių nors teisių perėjimas iš vienos nuosavybės prie kitos. Dėl perdavimo (teikimo - aut. past.) užbaigimo šia prasme paprasčiausiai būtina turi būti dvi valios išraiškos: iš vienos pusės, davėjo teisių perėjimas iš jo nuosavybės, iš kitos - nuosavybės teisių perėjimas gavėjui.*“⁵⁹

Taigi, įprasminta, kad veiksmai atliekami vieno asmens kito naudai ir tokia veiksmų visuma siejama su *causa*, kaip priežastimi. Šioje situacijoje, kai kalbame apie *causa* kaip priežastį pačiame ieškinyje, čia pateikiamas šalių valios atsiradimas. Bet pati valia gali atsirasti ir įpareigota įstatymo galios (pvz.: *condictio furtiva*), kai vienas asmuo privalo grąžinti tai, ką pasisavimo be pagrindo ir taip praturtėjo kito sąskaita. Matome, kad *causa* kaip priežastis, pasireiškia daugelyje atveju ir gana plačiai. Neveltui buvo paminėta Bekerio mintis dėl teisių perėjimo nuo vieno asmens prie kito, nes būtent tokiuose santykiuose, kai vyksta perėjimas teisių ir pačios nuosavybės, gali būti įvairių neigiamų pasekmių, kurių negalima ištaisyti nei restitucijos taisyklėmis, nei vindikacija, o kondikciniai ieškiniai, nepabijokime pasakyti „kraštutinė“ priemonė, suvaidino lemiamą vaidmenį. Todėl *causa* ir jos tinkamas formavimas romėnų teisėje buvo svarbus aspektas tiek klasifikacijos ieškinių atžvilgiu, tiek apskritai teisinių santykių formavime.

V. M. Hvostovas kalbėdamas apie „*предоставление*“ (liet. *pristatymas, teikimas, davimas*) suvokė ne tik kaip perdavimą kažko siaurąja prasme, bet kaip turto, teisių padidėjimą kito sąskaita.⁶⁰ Šis požiūris yra aktualus mūsų nagrinėjamų kondikcinių ieškinių atžvilgiu.

Todėl dabar pasiremsime, mūsų nuomone plačiai *causa*, kaip romėnų teisės sąvokos aiškinimą atlikusio mokslininko iš Rusijos nagrinėjimo dalimi.

A. S. Krivcovas savo darbe „Абстрактные и материальные обязательства в римском и в современном гражданском праве“ (liet. „Abstrakčios ir materialinės prievolės romėnų ir šiuolaikinėje civilinėje teisėje“) išdėstė gana plačią studiją apie prievolinius santykius ir *causa* romėnų ir šiuolaikinėje teisėje.⁶¹ Jis išskyrė ir tuos pačius atvejus kada *causa* sudaro turinį kondikcinių ieškinių, būtent, kai kalbame apie teisių perėjimą nuo vieno asmens prie kito, tiek šalies valiniu

⁵⁸ Черниловский З. М. Римское частное право: Элементарный курс. Москва: Юристъ, 1997. С. 146-147.

⁵⁹ Cit. pagal: Хвостов В. М. Система римского права: Учебник. Москва: Спарк, 1996. С. 170.

⁶⁰ Ten pat.

ties įstatymo būdu: a) *causa* kaip be teisinio motyvo; b) *causa*, kaip vidinis šalių siekis ar tikslas; c) *causa* laikytina kaip apsisprendimo motyvas dėl ateities rezultato; d) *causa* gali būti laikoma kaip teisinis pagrindas ar kaip juridinis faktas ir pan.⁶² Tokiu būdu atliekama klasifikacija nėra baigtinė mūsų manymu, nes pati priežastis gali būti įvairi plačiuoju požiūriu, žinoma, mes suprantame bandymą *causa* įprasinti tam tikruose rėmuose ir tai yra gerai tuo atžvilgiu, kai siekiame individualizuoti santykius tarp šalių ir pritaikyti tinkamą romėnų teisės ieškinį, bet tik tiek - atsiminkime priešingą šiems atvejams *condictio sine causa generalis* turinį.

Toliau tęsiant A. S. Krivcovo mintis, randame ir mums rūpimus objektyvius atsakymus, patvirtinančius, kad *causa* kondikciniuose ieškiniuose turėjo esminę reikšmę:

1) *Condictio indebiti* atveju, kai *causa* būdavo melaginga (lot. *falsa causa*)⁶³ - klaidingas skolos suvokimas;

2) *Condictio causa data non secuta* atveju, kai nebuvo pasiekiamas užsibrėžtas, numanomas įvyksiantis tikslas;⁶⁴

3) *Condictio ob turpem causam* - čia išskiriama, kad *causa* kylanti iš amoralumo ar gėdos, kuri buvo reikšminga gavėjo atžvilgiu, o ne abiejų šalių ar tik vieno davėjo.⁶⁵ Tuo tarpu priežastis (*causa*) kaip juridinis faktas buvo laikoma, kai praturtėjimas atsirasdavo be teisėto pagrindo (*iniusta causa*)⁶⁶ - atsiminkime, kad *causa* visada turėjo būti teisėta - legitimi.

4) *Condictio sine causa (specialis)*,⁶⁷ kai nepakakdavo galimybių taikyti kitus ieškinius, ši *causa* kaip ir pats ieškinys buvo papildantis nenumatytus atvejus.

Pabaigai, akcentuojant apie *causa* išdėstytas mintis reiktų žiūrėti į ją ne vien tik kaip priežastį ar tikslą ieškinio formoje, bet kaip platesnę, galbūt dažnai subjektyvę prasmę turintį atributą, kurio užduotis parodyti tos teisinės priemonės galimybių ribas, kurios gali būti taikomos duotaisiais atvejais ir kitais, galbūt dar nenumatytais įstatymo. Taigi, nepaisant dažno apibrėžtumo kondikciniuose ieškiniuose, kurie skirdavosi savo *causa*, galime išskirti viena iš jų kaip daugiau generalinį (pagrindinį) ieškinį - *condictio sine causa generalis* ir taip paneigti nuomonę dėl griežtosios *causa* prasmės įstatymo atžvilgiu. Taip pat, susiformavusi generalinė idėja romėnų teisėje buvo pagrindas toliau vystyti nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutui ir vėlesniame laikotarpyje, kai formavosi atskiros teisės sistemos - kontinentinė ir bendroji.

---

⁶¹ Кривцов А. С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и в современном гражданском праве. Москва: Консультант плюс: Статут, 2003. С. 310-313.

⁶² Ten pat, С. 99-104.

⁶³ Ten pat, С. 169.

⁶⁴ Ten pat, С. 103-104.

⁶⁵ Ten pat, С. 175.

⁶⁶ Ten pat, С. 176.

⁶⁷ Ten pat, С. 168-169.

1.3. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raida kontinentinės teisės sistemos nūdienoje

Tam, kad suvoktume paties (sub)instituto normų vystymosi raidą romėnų teisės sistemoje ir jos įtakoje išsivysčiusioje kontinentinės teisės sistemoje, mes manome, kad būtina užsiminti apie anksčiau trumpai paminėtą lotynišką *aequitas (teisingumo) principą*, apie kurį kalbėjo ir Pomponijus, savo jau pavyzdžiu tapusioje frazėje Justiniano Digestų tekste (D. 50. 17. 206): „*Iure naturae*⁶⁸ *aequum*⁶⁹ *est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem.*“⁷⁰ Teisingumo sąvoka buvo ir yra artima visuomenėje, ne tik kaip filosofinis teisės pagrindas, bet kaip visuomenės pagrindas santykiuose tarp subjektų. Kontinentinės teisės vystymosi raida buvo labai įdomi ir skirtingai nuo bendrosios teisės tradicijos čia susiklostę santykiai tarsi viruso principu pasiskirs- tē Europos ir kituose žemynuose. Tačiau teisingumo principas pats savaime yra įkomponuotas mūsų nagrinėjamo (sub)instituto turinyje. Esminis teisingumo principo uždavinys (sub)instituto atžvilgiu daugelyje sistemų yra ne kažko gražinimas ar atstatymas į pradinę padėtį plačiuoju požiūriu, o paties praturtėjimo be egzistuojančio teisinio pagrindo užkirtimas, t.y. neleisti kažkam praturtėti be pagrįstos priežasties kito asmens sąskaita, nors pats praturtėjimas savaime nėra blogai, kai mes žvelgiame iš teisininko pozicijų, o ne iš filosofijos, sociologijos ar teologijos mokslo pozicijų. Taigi, cituodami Pomponijaus išsakytus žodžius mes turime mintyje visų asmenų lygybę prieš įstatymus. Su tokia pozityve pozicija romėnų teisė padarė milžinišką įtaką romanų teisės tradicijos šalyse ir žinoma germanų, kur prievolių teisės dalis iš esmės perimta iš romėnų. Ne veltui gimė romanų - germanų teisės tradicijos pavadinimas. Todėl galime tvirtai teigti, kad nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas romėnų teisėje nešė teisingumo principo vėliavą remiantis Pompo- nijaus mintimis. Galbūt per daug drąsu sakyti, tačiau vadovaujantis šiuo principu romėnų teisėje ir šiuolaikinėje teisėje minimas postulatas randa save nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto reguliuo- jamuose santykiuose dabartinėmis priemonėmis.

Toliau nagrinėsime (sub)instituto raidą ir taikymą pasirinktose germanų teisės tradicijos šalyse. Stengsimės atskleisti struktūrą tų teisės normų, kurios reguliuoja iš nepagrįsto praturtėjimo atsirandančius santykius ir naujausias tendencijas šioje srityje.

Nagrinėdami (sub)instituto vystymąsi mes atrinkome kelias nagrinėtas valstybes, kurių teisinė sistema ir paties nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raida galėtų būti pavyzdžiu dar

---

⁶⁸ A. Bergerio žodynas *ius nature (ius naturae, ius naturalia)* apibūdina kaip teisę duotąją iš „aukščiau“ ir sulyginan- čią visus žmones, kaip gyvulių pasaulyje esti gamtos tvarka, taip žmonija turi *ius nature*, kurios pasireiškimas romė- nų teisėje per *ius gentium* (visų tautų teisė) kaip prigimtinės teisės egzistavimu. Berger A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991. Vol. 43. P. 530- 531. / <http://books.google.com/>; prisijungimo laikas: 2011-01-29.

⁵⁸ Ten pat, P. 354. *Aequitas (iš eaquum)* - tai iš romėnų teisės kilusi teisingumo sąvoka, kuri ir šiame amžiuje yra per- spektyvus nagrinėjamo objektas teisės filosofijoje.

⁷⁰ Lassard Y., Koptev A. *The Roman Law Library* / <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>; prisijungimo laikas: 2011-01-20.

besivystančioms šalims. Be abejo, teisinių pagrindų mes laikome Vokietijos ir Prancūzijos teisinės sistemas, turėjusias daugiausia įtakos kitų valstybių civilinėje teisėje. Bandysime apžvelgti šių ir kitų šalių nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto padėtį civiliniuose įstatymuose.

1.3.1. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas germanų teisės tradicijos šalyse

Šioje darbo dalyje mes nagrinėsime Vokietijos ir Graikijos civilinius kodeksus ir aplinkybes, kurių įtakoje vystėsi nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas. Neatsitiktinai pasirinkta Graikija, mūsų manymu perėmusi nemažai Vokietijos civilinio kodekso normų. Taip mes geriau matysime senosios teisinės kultūros atstovų (Vokietijos) teisės įtakos pasireiškimą kitoms šalims, teigiamą ar neigiamą, sunku pasakyti, tačiau preciziškumu pasižyminčios valstybės teisė neabejotinai yra viena labiausiai nagrinėjamų pasaulyje.

Reiktų priminti, kad daugelio teisinės visuomenės narių sutinka su tuo, kad Vokietijos teisė buvo rimtas pasipriešinimas romėnų tradicijai, nes vokiečiai sukūrė savo civilinį kodeksą turėjo didelę dalį originalių teisės normų, visgi prievolių teisė buvo romėnų teisės įtakos sferoje.⁷¹

Todėl pasiremdami kondikcinių ieškinių idėja, bandysime apibrėžti Vokietijos civilinio kodekso normas reguliuojančias nepagrįsto praturtėjimo atvejus.

Vokietija. Vokietijos civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch - toliau BGB*)⁷² buvo priimtas po ilgų diskusijų, kurios tęsėsi iki jo patvirtinimo 1896 metais. Šalies valdžia buvo paskyrusi sudaryti kelias komisijas iš autoritetingų mokslininkų ir žymių teisininkų. Tai buvo vienas iš vėlesnių Europoje įsigaliojusių kodeksų.⁷³ Nepamirškime, kad įtakos sprendimams nemažai turėjo ir pandektinės mokyklos atstovai, kurie suformavo tam tikrą Vokietijos teisės braižą, nors pati pandektistika užbaigė savo gyvavimą tuo metu, kai įsigaliojo Vokietijos civilinis kodeksas 1900 metais.⁷⁴ Manome, kad Vokietijos BGB yra vienas iš geriausiai sudarytų civilinių kodeksų kontinentinės teisės sistemos šalyse. Vilniaus Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto civilinės teisės dėstytojai yra ne kartą minėję, kad šis kodeksas daugeliui teisininkų Europos mastu yra tobuliausias ir sėkmingiausiai taikomas praktikoje.

2002 metais įvyko BGB reforma, kurios tikslas buvo sureguliuoti tas kodekso dalis, kuriose taikymo atžvilgiu buvo daugiausia klaidų. Civilinis įstatymas tapo dar aiškesnis pakeitus apie 300

⁷¹ Решетников Ф.М., Батлер У.Э., Бойцова В.В. и др. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / ред. Сухарев Я. А., Москва: НОРМА - ИНФРА-М, 2000. С. 161.

⁷² Vokietijos civilinis kodeksas / http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁷³ Zimmerman R. The New German Law of Obligations: historical and comparative perspectives. New York: Oxford University Press, 2005. P. 13. / <http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-929137-3.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁷⁴ Pandektistika. „Vikipedija“ (laisvoji enciklopedija) / <http://lt.wikipedia.org/wiki/Pandektistika>; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

teisės normų įvairiuose institutuose. Ši reforma buvo reikalinga pagrinde derinant ir Europos Sąjungos teisės aktus, kai 2001 m. baigėsi galioti viena iš 1999 metais priimtų direktyvų, tačiau kartu nuoga- tauta, kad tokios reformos gali išdaryti labai seną, nusistovėjusią prievolių teisės dalį netinkama kryp- timi, tuo pačiu linkstant ties privatinės teisės unifikavimu Europos Sąjungoje.⁷⁵

Vokietijos civilinio kodekso II-os knygos 7 skyriaus 26 skirsnyje mes randame normas reguliuojančias nepagrįsto praturtėjimo (vok. *Ungerechtfertigte Bereicherung*) santykius. Tiksliau nuo 812 iki 822 straipsnio imtinai numatytas aiškus (sub)instituto reguliavimas. Bendra (sub)instituto norma 812 str. galime vadinti romėniškuoju atitikmeniu iš kondikcinių ieškinių - *condictio sine causa generalis*, kaip bendroji taisyklė nepagrįsto praturtėjimo atveju.

Pastarasis civilinio kodekso straipsnis mums deklaruoja: „*Tas kas kito asmens atliktu veiks- mu ar kitaip jo sąskaita ką nors nepagrįstai gavo, tai pastarasis turi pareigą viską grąžinti.*“⁷⁶ Taigi, 812 BGB straipsnis tarsi kelrodė žvaigždė nurodo (sub)instituto tikslą - užkirsti kelią nepagrįstam pra- turtėjimui ir vėliau suteikti restitucinį turto (naudos) plačiąja prasme grąžinimą.

Aukščiau išreikštas mintis reiktų pagrįsti A. Dambrauskaitės 2009 metų monografijos dalimi, kur pateikiama atskira mokslininkų nuomonė. J. Bitsonas ir E. Šreidžas apibrėžia restitu- cijos ir nepagrįsto praturtėjimo sąvokų sinonimus, kai kalbama apie turto grąžinimą, ypač tokiose šalyse kaip Anglija ar Jungtinės Amerikos valstijos, kur nepagrįstas praturtėjimas suprantamas kaip principas kylantis iš restitucijos santykių.⁷⁷ Bet, kai mes kalbame apie Vokietijos teisės tra- dicitijas tai šiuo atveju (nepagrįsto praturtėjimo) restitucija turi visai kitokį vaidmenį. Nepagrįstas praturtėjimas BGB yra daug savarankiškesnis, nei kitose kontinentinės teisės sistemos valstybėse, o restitucijos sąvoka BGB 812 straipsnio atžvilgiu minima tik kaip turto ar gautos naudos perkėlimo faktorius (ang. *transfer factor*), bet esminis tikslas šio (sub)instituto yra paties turto gavimo be pagrindo užkirtimas.

2010 metai Europoje buvo atlikta gana apibrėžto pobūdžio civilinių kodeksų nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto analizė daugelyje senojo žemyno šalių. Šios studijos tikslas buvo išana- lizuoti naujausią (sub)instituto taikymo praktiką ir teoriją, bei surasti bendrus bruožus skirtingose teisinėse valstybių tradicijose. Mūsų manymu, tai dar kartą patvirtina mintį, kad Europos priva- tinės teisės suvienodinimas pasireiškia vis plačiau. Apibrėžiant Vokietijos nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutą, buvo pasisakyta, kad skirtingai nei Prancūzijos civiliniame kodekse, Vokietijos BGB nepagrįsto praturtėjimo normos neturi subsidiarumo požymio restitucijos atžvilgiu.⁷⁸ Tokį (sub)instituto bruožą netiesiogiai išsiaiškino A. Dambrauskaitė savo moksliniame straipsnyje:

⁷⁵Lowisch M. New Law of Obligations in Germany // *Ritsumeikan Law Review*. 2003, No. 20. P. 142 / <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr20/Manfred141.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁷⁶Vokietijos civilinis kodeksas / http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html; prisijungimo laikas: 2011-02-10.

⁷⁷Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 145-146.

⁷⁸Ch. von Bar, Swann S. *Principles of European Law: Unjustified Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 102.

„Vokietijos teisėje restitucija kaip niekinio (negaliojančio) sandorio bendra pasekmė nenurodoma <...>. Viskas, kas įgyta pagal negaliojantį sandorį, laikoma įgytu be pakankamo teisinio pagrindo ir turi būti gražinta pagal nepagrįsto praturtėjimo taisykles <...>.“⁷⁹

Taigi, asmuo kažką gavęs iš kito ir negalėdamas pagrįsti teisiniu pagrindu to ką gavo, turėjo gražinti turtą ne pagal restitucijos taisykles, bet pagal nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto normas, kai sandoris buvo negaliojantis ir panašiai. Realiai pagal *causa* pagrindžiamos (sub)instituto normos atitinkančios romėniškąją *condictio*. Toks atitikimas, kaip minėta anksčiau buvo romėnų teisės įtaka Vokietijos prievolių teisei.

Grįžkime prie kodekso 812 straipsnio turinio. Straipsnio pirmojoje dalyje kalbama apie veiksmų atlikimą arba neatlikimą. Reiktų suvokti, kad tai gana svarbūs bruožai išskiriantys teisės normos pritaikymą vienu ir kitu atveju. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto studijoje Vokietijos teisėje buvo išskirtos vadinamosios „atlikimo - vykdymo“ ir „neatlikimo“ kondikcijos. Toks skirstymas turi gana nemažos svarbos nagrinėjamos temos atžvilgiu. Atlikimo kondikcijai būdinga tai, kad viena šalis kažką atliekanti kitai (pvz.: mokėjimas), o gaunančioji neturi teisinio pagrindo to daikto gauti ir turi gražinti tai ką gavo atgal. Arba tais atvejais, kai asmuo atlieka veiksmą, kurio atlikti neprivalėjo, arba tas pagrindas dėl kurio egzistavo veiksmas dingo vėliau ir panašiai - vadinamoji *condictio ob causam finitam* - pasibaigusi *causa*. Taigi, svarbiausias bruožas yra atlikimas veiksmų vieno asmens, dėl kurio kita šalis be pagrindo praturtėja turtu ar teisėmis ir t.t. Tuo tarpu neatlikimo kondikcijos atveju turtas ar veiksmas atsiranda kitos šalies valdyje be pastarosios veiksmų kaip iš be pagrindo gauto turto.⁸⁰

Prieinant prie išvados, pirmuoju atveju svarbus subjekto veiksmas, o antruoju atveju kaip tik, subjektas (gaunantis) nedalyvauja veiksmuose tiesiogiai, dėl kurių jis gauna turtą be jokio teisinio pagrindo.

Tokių būdu analizuojant BGB 812 straipsnio turinį galime išskirti vokiškus šių kondikcijų tipų pavadinimus paminėtus Henrio Šmito moksliniame straipsnyje ir kituose autorių darbuose. Nagrinėjama vykdymo kondikcija apibrėžiama - (vok. *Leistungskondiktion*), „intervencijos kondikcija“ - (vok. *Eingriffskondiktion* - *pažeidžiant kito asmens turtines teises*)⁸¹.

Kai mes kalbame apie *Leistungskondiktion* (kilo iš vokiško žodžio *der Leistung* - veikla, veikimas) tai asmuo atliekantis veiksmus turi gerai žinoti, kad po jų gali įvykti turto perėjimas ar padidėjimas be pagrindo kitam asmeniui. Ir kaip romėnų teisėje, taip ir Vokietijos BGB, kai šalis

⁷⁹ Cit. pagal: Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // Jurisprudencija. 2003, T. 37 (29), P. 81.

⁸⁰ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 102.

⁸¹ Smith H. Principle of Unjust Enrichment in English and German Law // Otago Law Review. 1997, Vol. 9. No.1 P.163-165 / <http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/otago9&id=1>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.

žino, kad kitam asmeniui nėra nei skolinga, nei turi kažką atlikti, bet vistiek suteikia paslaugas ar kažkuo rizikuodama savo turtu perduoda, ji neturi teisės susigrąžinti prarasto (pvz.: azartinių lošimų atveju) ar perduoto atgal, kaip tai reguliuoja BGB 814 straipsnis.⁸² Taip pat Vokietijos lyginamosios teisės akademinio luomo atstovų manymu, skirtingai nei Šveicarijoje ar Austrijoje, o mūsų manymu ir Prancūzijoje, įrodinėjimo našta BGB perkelia atsakovui, kuris turi įrodyti, kad ieškovo veiksmo (mokėjimo) laikotarpiu turėjo žinoti dėl skolos nebuvimo.⁸³

Taip pat BGB 815 straipsnis deklaruoja, kad tuo atveju, kai asmuo žinojo iš anksto dėl veiksmų neperspektyvumo (rezultato) ar negalimumo vyraujant tam tikroms aplinkybėms, bet vistiek atliko veiksmus (mokėjo, atliko paslaugą ir pan.) tai grąžinimas nėra galimas. Žinojimas ir tikslingas veikimas yra svarbus aspektas, kitaip tai galėtų būti deklaruojama kaip klaidą, kurios reglamentavimas nukreiptas į BGB 119 str., kur konstatavus klaidos atvejį yra galimas sandorio pripažinimas negaliojančiu. Kitais atvejais dėl apgaulės ir prievartos, remiant BGB 123 straipsniu gali būti pripažintas negaliojančiu sudarytas tokiomis aplinkybėmis.

Be to, dėl nagrinėjamo kodekso 817 str. atžvilgiu Europos civilinių kodeksų atliktos studijos metu buvo komentuojama taip: „*Specialiosios taisyklės, nurodomos BGB 817 str. (condictio ob turpem vel iniustam causam), taikomos susitarimams, kurie yra niekiniai, kadangi prieštarauja įstatymui arba bonos mores.*“⁸⁴ Tokiu atveju, kai vykdymas konstatuojamas esąs niekiniu dėl prieštaravimo įstatymo normoms, gerai moralei, tai grąžinimas to, kas buvo perduota (atlikta) pačios šalies valios veiksmais nėra galimas. Jau aksciau esame kalbėję apie kondikcinius ieškinius, o tiksliau apie *condictio ob turpem (vel iniustam) causam*, kur vienas iš aspektų yra amoralus ar priešingo teisei veiksmo atlikimas. Taip pat kalbėta apie *causa*, kaip ieškinio dalelę, nusakančią pastarojo ieškinio iškeltą problemą, taip pat minėjome, jog *causa* negali būti amoralinė, todėl toks BGB 817 str. turinys yra praktiškai identiškas romėnų teisėje nusistovėjusiai ieškinio formai.

Reikėtų aptarti ir Vokietijos teisėje egzistuojančią intervencijos kondikcijos doktriną (*vok. Eingriffskondiktion*), kurią minėjome šios dalies pradžioje.

Šios kondikcijos atvejis nusako tam tikrą vienos šalies teisių įsikišimą į kitos šalies teisių ribas t.y.: „<...> pagal šią kondikciją, bet koks praturtėjimas, kurį įgijo debitorius be teisinio pagrindo - kitu būdu (t.y. nevykdant - aut. past), kreditorius reikalauja kompensacijos praturtėjimo sąskaita <...>. Nėra reikalavimo, kad praturtėjimo kreditorius patirtų žalą; praturtėjimas yra įgyjamas kito sąskaita, jeigu pastarasis turi teisę naudoti turtą arba turi teisę naudoti teisę komerciškai, nepriklausomai ar jis iš tikro norėjo naudoti teisę asmeniškai, ar ne.“⁸⁵ Toks reguliavimas

⁸² Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 126.

⁸³ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 459.

⁸⁴ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 137.

⁸⁵ Ten pat.

yra pakankamai įdomus iš teisinės analizės pusės, nes sudėtinga pasverti, ne tiek kada asmens teisės buvo naudojamos kitos šalies, bet koks naudos mastas gautas dėl pačios intervencijos.

Šioje pozicijoje turėtume akcentuoti, kad siekiamas tikslas pagal intervencijos principą yra ne žalos atlyginimas (tokiu atveju, kai yra kaltės elementas), o gautos naudos gražinimas (kai kaltės nėra), kaip iš svetimos teisės atsiradęs praturtėjimas be jokio teisinio pagrindo. Puikiai iliustruoja išsakytas mintis vokiečių mokslininkų pateiktas pavyzdys: „<...> *svetimos automobilių aikštelės naudojimo atvejis sprendžiamas ne pagal sutartį, remiantis šiais kriterijais: kas įvažiuoja į svetimą autmobilių aikštelę ir pareiškia, kad jis nenori mokėti stovėjimo mokesčio, nes, jo nuomone, teisė rinkti šiuos mokesčius viešose gatvėse neegzistuoja, vis dėlto skolingas automobilių stovėjimo aikštelės naudojimo vertę, jeigu šis požiūris ir neteisingas*“. Pasak autorių ne sutartinis santykių pobūdis yra esminis, o pats intervencijos faktas iš kurio kilęs naudos atsiradimas, kaip nepagrįsto praturtėjimo apsireiškimo forma.⁸⁶ Dar kartą pabrėžiamas esminis (sub)instituto bruožas - užkirsti kelią praturtėjimui be pagrindo. Tokiu būdu Vokietijos įstatymų leidėjas užsitikrino išskirtines taisykles, kurios skirtingai nuo vindikacijos veikė gana savarankiškai, kai nebuvo jokio kito teisinio būdo sustabdyti nepagrįstam praturtėjimui. Pasak lyginamosios teisės ekspertų, kai daikto savininkas netekdavo daikto, o radęs ar kitaip gavęs jį asmuo parduodavo ar kitokiu būdu perleisdavo trečiajam šaliai, tokiu atveju kilo diskusija ar daikto pirminis šeimininkas turėjo teisę prašyti daikto pagal vindikacinį ieškinį (kaip daikto iš svetimo valdymo išreikalavimo būdu) ar visgi, pareikšti ieškinį pagal nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto normas ir siekti atgauti, bent pinigų sumą lygią prarasto daikto vertei. Toks atvejis Vokietijoje leidžiamas, jeigu pirminis savininkas sutinka su sąlyga, kad netenka nuosavybės teisės į perleistą daiktą trečiosios šalies dispozicijoje ir gauna ekvivalentą.⁸⁷ Tokios normos suteikė lankstumo civilinės teisės atžvilgiu, kurio kitose šalyse pasigendama. Taip pat, toks išimtinis daiktinės ir prievolinės teisės susilieėjimas pagrindžia ypač didelį dispozityvumo principo civilinėje teisėje išsikerojimą - šiuo atveju pats savininkas gali spręsti kokių būdu jam yra naudingiau atgauti prarastą daiktą ar jo vertę.

Baigiant reiktų pridurti, kad tokių atvejų, kai mes turime situaciją atitinkančią intervencijos principo esmę, BGB nukreipia į 816 straipsnį, reguliuojantį kompensacijos mechanizmą, taip pat BGB 818 str. dalis ir pavyzdžiui, 2-oje dalyje teigiama, kad gavėjas negalintis gražinti daikto tokios kokybės, kokios gavo praturtėdamas, turi gražinti ekvivalentą. Iš to seką, kad vaisiai bei nauda gauta iš naudojamo prarasto turto ar teisių turi būti kompensuojama. Be to 816 str. 1 d. teigiama, kad trečioji šalis yra atsakinga prieš pirminį teisės turėtoją pagal nepagrįsto praturtėjimo taisykles tik tuo atveju, jei ji gavo turtą neatlygintinai. Tuo tarpu, kai turtas gautas atlygintinai,

---

⁸⁶ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 461.

⁸⁷ Ten pat, P. 461- 462.

pareikšti ieškinio šiuo atveju negalima, reikalavimas turėtų pereiti nuo sąžiningos trečiosios šalies link perleidusios antrosios šalies, nes būtent pastaroji peleidžiant galėjo praturtėti svetimo sąskaita.

Tose situacijose dėl veiksmų neatlikimo nepagrįstai praturtėjant (vok. *Nichtleistungskondition*) turime būtent tuos atvejus, kai turtas gaunamas be jokio šalies veiksmo (pasyviai).⁸⁸ Pavyzdžiui, viena šalis atleidžia kitą dėl prievolės įvykdymo, sumoka skolas už ją ir tt. Pastarosios kondikcijos priklauso nuo to ar kažkas kažką gavo be teisinio pagrindo, ar kitomis priemonėmis t.y. neatliekant veiksmų pasiekiamas praturtėjimo rezultatas. Šios kondikcijos tipas pasireiškia visais kitais atvejais tada, kai *Leistungskondition* (praturtėjimo veikiant) nėra.

Apibrėžiant jau minėtas kondikcijas kylančias iš *Nichtleistungskondition* reiktų išskirti ir dar kelias minimas Vokietijos BGB 812 ir 816 straipsniuose:⁸⁹

- 1) *Eingriffskondition* - intervencijos principas į kito teises;
- 2) *Verwendungskondition* - pareiškama dėl išlaidų susigrąžinimo patirtų padidinant svetimos nuosavybės vertę;
- 3) *Rückgriffskondition* - kondikcija pareiškama asmeniui, kurio skola buvo sumokėta ieškovo sąskaita.

BGB 822 str. deklaruoja, kad jeigu gavėjas (B) perleido gautą nuosavybę trečiajam asmeniui (C) nemokamai, tai tarp (B) ir (A) nutrūksta ryšys grąžinti nuosavybę, nes tokia pareiga pereina trečiosios šalies dispozicijoje, kaip praturtėjusio galutinio adresato. Manytina, kad atlygintinumas vokiečių BGB yra svarbus faktorius.

Reiktų akcentuoti jau išsakytą, kad atlygintinai perleidus tai, kas buvo gautą, automatiškai atsiranda nauda, kuri gali būti vertinama kaip praturtėjimas ne iš tiesioginio daikto ar teisių, bet kaip „vaisiai“ kylantis iš paties perleidimo fakto, sukuriančio realią naudą davėjui. Todėl logiška, kad vokiečių nepagrįsto praturtėjimo (sub)institute numatyti tam tikri saugikliai.

Baigiant apie Vokietijos civilinio kodekso reglamentavimą nepagrįsto praturtėjimo santykiuose, reiktų pasakyti, kad pats pirmasis (sub)instituto straipsnis (BGB 812 str.), apibrėžiantis nepagrįstą praturtėjimą, yra kaip vedančioji norma kitų atžvilgiu. Pasikartosime sakydami, kad tai galėtų būti įvardinta kaip generalinė norma.

Taip pat, nubrėžiant šio (sub)instituto tikslus, manome, kad esminis dalykas, kurio siekė kodekso kūrėjai yra paties nepagrįsto praturtėjimo užkirtimas, kai praturtėjimas be jokio teisinio pagrindo suprantamas plačiau - kaip naudos gavimas įvairiomis pasireiškimo formomis.

---

⁸⁸ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 125; Zimmerman R. Unjustified Enrichment: The Modern Civilian Approach // Oxford Journal of Legal Studies. 1995, Vol. 15. No. 3. P. 405. Note No. 9 / <http://ojls.oxfordjournals.org/content/15/3/403.full.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-02-13.

⁸⁹ Teisės terminų žodynas vokiečių kalba / <http://www.rechtslexikon-online.de/Nichtleistungskonditionen.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-13.

Taip pat įstatymų leidėjas gana lanksčiai išsprendė vindikacinio ir kondikcinio ieškinio konkurenciją, kuri yra galima, tačiau mūsų manymu išimtinai, kaip remtasi anksčiau išsakytu, ieškovas pats gali rinktis, kuris ieškinytis turi daugiau perspektyvų (turto perėjimo į svetimą valdymą atveju) su sąlyga, kad atsisakys nuosavybės teisės į daiktą ir pareikš kondikcinį ieškinį. Skirtingai nei Lietuvos civilinės teisės doktrinoje, *nun cumul* principas BGB nepripažintas. Vokietijos civilinėje teisėje, kaip ir romėnų teisėje, praradus nuosavybės teisės į daiktą vindikacinis ieškinytis negalimas. Dėl to, toks lankstumas tarp daiktinės teisės ir iš kvazisutartinių prievolių kylančio reguliavimo yra perspektyvus mūsų teisinėje visuomenėje, tuo pačiu pabrėžiantis modernios Vokietijos teisės sistemą. (Sub)instituto raidos atžvilgiu, Vokietijos civilinis kodeksas numatė platų taikymą, bet kartu aiškiai atskyrė nuo kitų institutų taisyklių. Taip pat, nors įstatymų leidėjas sukūrė pakankamai savarankišką kodeksą, romėnų teisės įtaka (sub)instituto taisyklėms įžvelgiama prievolių teisės dalyje, kuri ir po 2002 metų BGB reformos išliko tokia pati.

Vokietijos teisės doktrinoje, nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas plačiai, t.y. vokiečių mokslininkų nuomone nepagrįstu praturtėjimu laikoma viskas, kas gauta be teisinio pagrindo.⁹⁰

Graikija. Graikijos teritorijoje tapusi Bizantijos imperijos žemėlapyje ne tik kaip žemės dalis, bet kaip ir teisės perėmėja po Romos imperijos žlugimo. Kaip minėjome ankstesniuose poskyriuose, būtent Bizantijoje pagal imperatoriaus Justiniano įsakymą buvo sudarytas civilinės teisės sąvadas *Corpus iuris civilis*, kurio pagrindu veikė daugumos valstybių civilinės teisės sistemos. Graikijai tapus nepriklausomai valstybei, ėmė vyrauti konkurencija tarp Prancūzijos, Austrijos ir Vokietijos civilinės teisės normų, kilusių iš romėnų paveldo. Šiuo atveju labiau pasisekė pritapti vokiečių pandektinės teisės tradicijoms. Todėl graikijos civilinis kodeksas pasižymi tokia pat griežta struktūra. Pagaliau buvo priimtas savarankiškas civilinis kodeksas 1940 m., kuris įsigaliojo 1946 m.⁹¹

Graikijos civilinio kodekso (toliau- GCK) 2-oje knygoje randame „Prievolių teisės“ dalį, kurios 904 - 913 straipsniai reguliuoja nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto santykius.

Bendroji taisyklė numatyta kodekso 904 str., kurio turinį pabandydysime atskleisti: *„Asmuo, kuris praturtėja be teisinio pagrindo pasinaudojant svetima nuosavybe ar kito asmens išlaidų sąskaita, privalo grąžinti gautą naudą atgal. Ši prievolė atsiranda tais atvejais, kai įvykdoma tai, ko neturėjo būti įvykdyta, su tikslu, kuris nebuvo pasiekiamas arba nustojo egzistavęs, kai jis yra priešingas įstatymui ar amoralus iš esmės.“*⁹² Žvelgiant iš panašios situacijos Vokietijos civiliniame kodekse BGB

⁹⁰ Cit. pagal: Mächtel F. The Defence of 'Change of Position' in English and German Law of Unjust Enrichment // German Law Journal. 2004, Vol. 5. No. 1. P. 27 / http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol05No01/PDF_Vol_05_No_01_23-46_Private_Maechteltel.pdf; prisijungimo laikas: 2011-02-14.

⁹¹ Решетников Ф. М., Батлер У. Э., Бойцова В. В. и др. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / Ред. Я. А. Сухарев, Москва: НОРМА - ИНФРА-М, 2000. С. 178.

⁹² Remsimės angliškąju (nepilnu) ir prancūziškąju kodekso vertimu (prancūzų versija versta į anglų kalbą) / <http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/code2.htm>, <http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/code.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-14.

812 str. ir graikų GCK 904 str. yra panašios konstrukcijos. Abu straipsniai įstatymų leidėjų generuoja tą pačią nepagrįsto praturtėjimo idėją bendruoju bruožu, kaip generalinės kondikcijos.

Tačiau, skirtingai nei Vokietijos BGB, graikų nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto 904 str. prasme, nėra svarbu kaip pasireiškė praturtėjimas, veikiant ar neveikiant. Šis elementas eliminuojamas.⁹³

Kitas skirtumas yra ir tame, kad GCK 904 straipsnio 2-ame sakinyje realiai ir preciziškai yra perteiktos kondikcinių ieškinių sąlygos, kurias nagrinėjome anksčiau t.y.:⁹⁴

- 1) atlikimas to kas buvo nereikalinga;
- 2) nepasiektas numatytas tikslas;
- 3) priežasties dingimas dėl kurios buvo siekiama įvykdymo;
- 4) siekiamo tikslo prieštaravimas įstatymams ar moralei.

Taigi, toks gana detalus išdėstymas viename straipsnyje lyginant su Vokietijos BGB yra pakankamai aiškus ir išsamus, tačiau pačio nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto graikų civiliniame kodekse sekančių straipsnių normos nėra tokios detalios kaip yra BGB. Aiški pirmojo straipsnio normų koncentracija vienoje dalyje iš dalies pasiteisinusi, jeigu laikysime tai, kaip generalinę normą.

Graikijos civilinio kodekso komentare 904 str. atžvilgiu yra numatytos kelios sąlygos ieškiniui iškelti. Pirmoji sąlyga - praturtėjimo egzistavimas kito asmens sąskaita. Šią sąlyga galima išdėstyti plačiau. Nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas kaip bet koks turpinis asmens statuso pagerinimas, gavimas kokių nors daiktų ar jų valdymas, taip pat tai gali būti reikalavimo teisės perėjimas kitam asmeniui ir panašiai. Antroji sąlyga - teisinis reguliavimas dėl nepagrįsto praturtėjimo. Tiksliau pačios situacijos apibrėžimas, kai pasireiškęs naudos gavimas (praturtėjimas) yra užkertamas įstatymo numatytais saugikliais.⁹⁵

Taip pat, sutinkant su 905 str., reikalavimas grąžinti tai, kas buvo be reikalo atlikta (sumokėta) gali netekti galios, jeigu gavėjas įrodys, kad davėjas žinojo apie skolos buvimą ir toks veikimas buvo paremtas jo aiškia valia sumokant. Taigi, toks įstatymų leidėjo reguliavimas, panašus ir į Vokietijos BGB 814 str., iš kur iš esmės pasiremta romėnų teisėje gyvavusiu *condictio indebiti* atveju. Taigi, panašios įstatymų normos apeliuoja į ieškovo žinojimą dėl skolos buvimo, kaip sąlygą gavėjui atsikirsti prie tokį kondikcinį ieškinį.

Naudos gavimas per klaidą yra laikomas kaip nenumatytas mokėjimas gavėjui, nebent yra aplinkybių pagrindžiančių mokėjimą, pavyzdžiui, kai davėjas sutartimi įsipareigojo sumokėti ar kitaip galima įrodyti žinojimą dėl mokėjimo. Remiantis 905 straipsniu, Europos mokslininkai patikslina pastarojo turinį dėl žinojimo sąvokos bei įrodinėjimo pareigos šalims: „*Paprasčiausios abejonės, tokios*

⁹³ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 103.

⁹⁴ Graikijos civilinis kodeksas / <http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/code2.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-14.

⁹⁵ Restitution in Greece. P 5. / <http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/>; prisijungimo laikas: 2011-02-14.

*kaip skolos buvimas nėra prilyginamos žinojimui, nebent, yra faktų, liudijančių, kad vykdančioji šalis atsisakė savo atgavimo teisės. Įrodymo pareiga tenka atlikimo gavėjui, kuris privalo pateikti įrodymą, kad vykdančioji šalis žinojo, kad jokios skolos nebuvo.*⁹⁶

GCK 906 str. teigiama, kad reikalavimas susigrąžinti tai, kas buvo perleista yra negalimas, jeigu pats veiksmas (mokėjimas) buvo atliktas dėl moralinės ar etinės pareigos. Taip pat, panašiai ir 907 GCK straipsnis deklaruoja, kad perduota nauda negražinama jeigu pastaroji buvo gauta prieštaraujant geros moralės tikslams to asmens, kuris atliko įvykdymą. Taigi, viskas kas tokioje prievolėje buvo perduota negali būti išreikalauta, panašiai kaip ir Vokietijos civilinio kodekso 817 straipsnyje, kur kalbama apie viešosios tvarkos aspektą.

908 str. antrame sakinyje taip pat kaip ir Vokietijos BGB 818 str. numatyta, kad viskas kas buvo gauta be teisinio pagrindo, įskaitant ir iš to gautus vaisius (naudą plačiaja prasme) turi būti gražinta.

GCK 909 str. deklaruoja mums tai, kad pareiga gražinti nustoja galioti, jeigu ieškovui paduodant reikalavimą teisme atsakovas (gavėjas) nėra praturtėjęs. Tiksliau, jeigu praturtėjimas baigėsi iki ieškinio padavimo dienos, tai prievolė gavėjui išnyksta, nes nebėra pagrindo pareikšti ieškinį, kaip nepagrįstai praturtėjus. Sekantys 910 - 912 GCK str. panašūs, todėl nedetalizuosime.

Ir pabaigoje 913 GCK str. numatantis pareigą trečiai šaliai, gražinti viską ką gavo nepagrįstai iš antrinio davėjo. Tai yra, kai (A) - pirminis davėjas, (B) - antrinis ir (C) - trečioji šalis, tai (C) turi gražinti tai ką gavo iš (B), nes trečioji šalis yra naudos galutinis gavėjas. Bet mes kalbame apie tai, kai perdavimas tarp (B) ir (C) įvyko neatlygintinai. O tuo atveju, kai naudos gavėjas gauna iš kreditoriaus ir atlygintinai perleidžia nuosavybę trečios šalies dispozicijoje, tai padėtis reikalavimo atžvilgiu keičiasi.

Pasak, K. Zweigerto ir H. Kotzo, naudos davėjas (kreditorius), turi reikalavimo teisę tik prieš tiesioginį gavėją, bet nekalbama apie neatlygintinumą, priešingai, kai gavėjas perleido turtą trečios šalies dispozicijoje, tai jis vis tiek turi pareigą prieš savo tiesioginį kreditorių (kaip ir pastarasis gali reikalauti tik iš savo debitoriaus), net ir tuo atveju, jeigu turtas žūtų, ne dėl jo kaltės. Todėl reiktų skirti atlygintinumą, kaip naudos gavimą pačiam davėjui ir neatlygintinumą, kai trečioji šalis tampa galutiniu praturtėjusiuoju.⁹⁷ Šiuo pavyzdžiu išvelgiame identišką reguliavimą Vokietijos BGB 822 straipsnyje.

Toliau, remiantis atliktomis studijomis Europoje, reiktų trumpai aptarti negaliojančių sandorių padėtį (sub)instituto atžvilgiu.

---

⁹⁶ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 106.

⁹⁷ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 459-460.

Pagal Graikijos civilinę teisę negaliojantys sandoriai yra pripažįstami kaip esminiai atvejai taikyti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto taisyklės. Sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais, pavyzdžiui, dėl to, kad:⁹⁸

- 1) visiškai neturi veiksnio apribojimo (GCK 128 str.);
- 2) priklausomai nuo aplinkybių, dėl kompetencijos nepakankamumo buvo nepagrįstai sudaryti (GCK 134 str.);
- 3) dėl formos trūkumo (GCK 159 str.);
- 4) dėl apsimetimo (GCK 138 str.);
- 5) dėl įstatymui prieštaraujančių veiksmų ar priešingai *bonos mores* (GCK 174, 178, 179 str.);

Tam tikrais atvejais šalis gali išvengti susitarimo ir dėl šių aplinkybių:

- 6) dėl klaidos (GCK 140 str.);
- 7) dėl melagingo tvirtinimo (GCK 147 str.);
- 8) dėl grasinimo (GCK 150 str.).

Reiktų pridurti, kad nekilnojamojo turto perleidimo atveju tiek perdavėjas, tiek gavėjas gali reikalauti vienas iš kito, kad nuosavybės perleidimas turėtų būti atliktas remiantis teisiniu pagrindu, nors prieš tai šalys sutarė kitaip. Sukuriamas reikalavimų balansas imperatyviai apsaugant santykio šalis.⁹⁹

Prieikime prie išvadų. Graikijos įstatymų leidėjas, istorinių aplinkybių įtakoje sukūrė civilinį kodeksą, perėmusį vokiečių civilinio kodekso modelį. Kaip išsakėme anksčiau, pirminės kodeksų normos savo turinių beveik identišką, numatančios bendrą idėją. Tik skirtingai, nei Vokietijos BGB, Graikijos civilinio kodekso 904 str. turinys yra platesnis, labiau sukoncetrutuota nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto idėjos, tačiau bendra kodeksų padėtis (sub)instituto atžvilgiu yra beveik identiška. Todėl galime teigti, kad vėliau sukurtas Graikijos civilinis kodeksas perėmė Vokietijos civilinės teisės tradicijas prievolių teisės dalyje ir nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto reguliuojamas beveik identiškai. GCK nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raida buvo veikiama germanų teisės tradicijos.

1.3.2. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas romanų teisės tradicijos šalyse

Šioje darbo dalyje mes pasistengsime glaustai apibūdinti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto vietą Prancūzijos teisinėje sistemoje, tiksliau šios šalies civiliniame kodekse (toliau- PCK). Mes manome, kad Prancūzijos atvejis labiau reikalingas, kaip šablonas kalbant apie Kanados Kvebeko

---

⁹⁸ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 137.

⁹⁹ Ten pat.

provincijos civilinio kodekso reglamentavimą nagrinėjamo (sub)instituto atžvilgiu. Kartu pripažįstame ir tai, kad Prancūzijos Napoleono kodekso atsiradimas yra labai svarbi teisės istorijos dalis, turėjusi įtakos kitoms valstybėms, tačiau mes remsimės prancūzų patirtimi tik tiek, kiek reikia apibrėžti romanų teisės tradicijos šalyse susiklosčiusią praktiką ir žinoma labiausiai bandysime susieti su Kvebeko provincijos civilinės teisės reglamentavimu nepagrįsto praturtėjimo atvejais. Šios dalies tikslas yra apibrėžti Prancūzijos ir Kvebeko provincijos patirtį ir padaryti iš to sekančias išvadas nagrinėjamo objekto vystymosi atžvilgiu.

Prancūzija. Romėnų teisės tradicijos galiojo ir Prancūzijos teisėje, nors ne visose teritorijose, nes dalinė „okupacija“ buvo užsilikusi iš paprotinės teisės pusės. Reiktų priminti, kad po Prancūzijos revoliucijos įvykusios permainos davė teigiamų padarinių. 1804 metais, keturių asmenų komisijos buvo sudarytas vadinamas Napoleono civilinis kodeksas, galiojantis jau 200 metų, žinoma neapsiėjo be korekcijų. Tai vienas seniausių romanų - germanų teisės šeimų kodeksų.¹⁰⁰ Reiktų trumpai aptarti civilinio kodekso struktūrą, kuri galioja šiandieninėje prancūzų civilinėje teisėje. PCK¹⁰¹ susideda iš penkių knygų ir pats kodeksas sudarytas iš 2490 straipsnių - tai didelės apimties įstatymas. O mus dominanti prievolių teisės dalis (sub)instituto atžvilgiu yra III-ios knygos IV-os dalies I-ame skyriuje. Šio skyriaus 1371 str. kalba apie kvasisutartinius santykius. Ir čia reiktų pabrėžti tam tikras ribas, kurios skiria prancūzų sistemą nuo germanų arba atvirksčiai, randame panašumų pagal struktūrą identišką romėnų prievolių santykių skirstymui. Skirtingai nei Vokietijos BGB ar Graikijos GCK, čia mes nerasime „generalinės idėjos“ kitų kodekse išdėstytų straipsnių atžvilgiu. Kaip ir romėnų teisėje, prancūzai išskyrė prievolių santykius į kelias dalis pagal kilmę.

Prancūzijoje ir Belenikso šalyse galiojantis kodeksas skiriasi tarpusavyje prievolėmis, kylančiomis iš sutarčių, kvazisutarčių, deliktų, kvazideliktų - PCK 1101 ir 1370 str. Taip pat šios kylančios prievolės yra klasifikuojamos pagal tai ar jos yra laikomos sutartinėmis PCK 1101-1369 str. ar nesutartinėmis prievolėmis PCK 1370-1386 str. Kvazisutarimai, deliktai ir kvazideliktai priklauso pastarajai minėtai kategorijai. Pats kodeksas nenumato aiškaus skirstymo tarp objektyvaus ir subjektyvaus prievolių nebuvimo. Toks reguliavimas paliekamas teismų praktikai.¹⁰²

Ir čia svarbu paminėti, kad realiai, kaip atskiras atvejis PCK išskiriamas „*repetition de l'indu*“, kaip analogas *condictio indebiti*, klaidingų mokėjimų atvejams reguliuoti. Ir kaip tik vadovaujantis 1376 str., kuris kalba apie tai, kad asmuo, kuris kažką gavo iš kito, klaidingai many-

¹⁰⁰ Žr.: http://lt.wikipedia.org/wiki/Pranc%C5%Abzijos_civilinis_kodeksas; prisijungimo laikas: 2011-02-18; Решетников Ф. М., Батлер У. Э., Бойцова В. В. и др. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / ред. Я. А. Сухарев, Москва: НОРМА- ИНФРА-М, 2000. С. 715.

¹⁰¹ Žr.: <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>; prisijungimo laikas: 2011-02-18.

¹⁰² Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 95; Mokslininkai aškina subjektyvių ir objektyvių atvejų grupes: „*Indu objectif atvejais, atliktas mokėjimas neturi jokio ryšio su egzistuojančia skola* <...>. Todėl šių atvejų grupė nagrinėja kiekvieną neegzistuojančios prievolės atvejį / Ten pat, P. 119.

damas arba žinodamas, kad tai jam nepriklauso, turi grąžinti atgal. Vokietijos teisės mokslo atstovai išskyrė tokio atvejo sąlygas:¹⁰³

1) būtinas faktas, kad gavėjas praturtėjo (dėl mokėjimo);

2) taip pat, mokėjimas turėtų būti atliktas už neegzistuojančią ar pasibaigusią skolą. Kai asmuo sumoka skolą už kitą (trečiąją) šalį manydamas, kad pats turi prievolę sumokėti - identiškas romėnų *condictio indebiti* sąlygos aiškinimas.

Prie pirmosios sąlygos reiktų apibrėžti mokėjimo sąvoką: „Šiuo metu Prancūzijoje ir Belgijoje sąvoka *paiement* („mokėjimas“) yra suvokiama kaip „prievolės vykdymas“. Todėl turto perleidimas, mokėjimas į banko sąskaitą ir netgi padengimas, formuoja *paiement* pagal *paiement de l'indu*. Priešingai, paslaugų ar veiklos teikimas, prievolių susilaikymas, nesukuria *paiement*. <...> teismai galutinai ir tiksliai dar nesutarė dėl šio klausimo ir, kad teoriškai galima, jog paslaugos būtų kvalifikuojamos kaip mokėjimai, iki šiol visi šie atvejai buvo ginčijami *enrichissement sans cause* pagrindu, o teismai sprendavo problemą išimtinai šiuo pagrindu.“¹⁰⁴

Prie antrosios išsakytos sąlygos galime priskirti ir 1377(1) str., kuris deklaruoja mokėjimus atliktus dėl klaidos (ang. *error*), tai yra, kai asmuo atlieka mokėjimą, manydamas, kad jis yra skolingas kitam asmeniui. Čia mums svarbu išsiaiškinti ar mokėtojas atlikdamas mokėjimą (ar perduodamas daiktus ir pan.) žinojo, kad nėra skolos ar nežinojo. Kaip išsakėme anksčiau, Prancūzijoje įrodinėjimo pareiga šiuo atveju yra primetama ieškovui, tuo tarpu Vokietijoje, tokio mokėjimo atlikimą turi įrodyti gavėjas (jog davėjas atliko mokėjimą žinodamas skolos nebuvimą). Taip pat, manome, kad tuo atveju, kai davėjas žinojo ar numanė realia situaciją, tai toks veikimas gali būti įvardijamas kaip dovanojimas. Pavyzdžiui, jeigu ieškovas nepagrindžia savo klaidos, o gavėjas neprieštaravo tokiam praturtėjimui.

A. Dambrauskaitė savo monografijoje komentuoja Prancūzijos teismų praktikoje suformuotą poziciją, kad sandorį pripažinus negaliojančių pagal PCK 1376 str. nebus remiamasi kaip be pagrindo gauto turto grąžinimo taisyklėmis, o kaip iš sandorių pripažinimo negaliojančiais taisyklėmis.¹⁰⁵ Mūsų nuomone, tokia pati situacija galėtų pasireikšti ir 1377 str. atveju, kai restitucijos taisyklėmis, sandoriui esant negaliojančiam, būtų vadovaujama pavyzdžiui, 1235 str. 1 d., kur kalbama apie restitucijos taikymo taisykles, nes „bet koks mokėjimas reiškia skolą: kai kas buvo sumokėta, neturint pareigos to daryti, turi būti sugrąžinta.“¹⁰⁶

Iš šių dviejų straipsnių trumpos apžvalgos ir Mykolo Romerio universiteto mokslininkės A. Dambrauskaitės pastebėjimų, priėjome prie tarpinės išvados, kad tuo atveju, kai praturtėjimas

¹⁰³ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 463.

¹⁰⁴ Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 120.

¹⁰⁵ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia. 2009. P. 165.

¹⁰⁶ Prancūzijos civilinis kodeksas / <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22&r=466>; prisijungimo laikas: 2011-02-19.

įvyko dėl klaidos, remiantis PCK bus vadovaujamas kaip iš be pagrindo gauto turto išreikalavimo taisyklėmis, o kai sandoris pripažintinas negaliojančiu tai kodeksas mus nukreipia į restitucijos, kaip sandorių negaliojimo pasekmių taisyklės. Žinoma, kad to negalime laikyti kaip nenusveriamo argumentais atvejo, tačiau tokia praktika yra ir reikalingos gilesnės studijos, ir mes tuo apsiribojame. Apibendrinant, galima pasakyti, kad PCK 1376-1381 str. įtvirtintas ir iš romėnų perimtas *condictio indebiti* reguliavimas. Tačiau tai labiau pavienis reglamentavimas, nei bendros normos konstatavimas kodekso atžvilgiu.

Reiktų paminėti ir anksčiau Prancūzijos teismų praktikoje minimą (Boudiero byloje) *actio de in rem verso* ieškinį, kuris prancūzų civilinėje teisėje atspindi bendresnio pritaikymo galimybes, nei priešingai *condictio indebiti* (reguliuojant klaidingų mokėjimų atvejus).¹⁰⁷ Pačiam ieškiniiui panaudoti nebuvo numatytų sąlygų, bet kaip daugelyje teisės sistemų, kai nenumatomas aiškesnis reglamentavimas, remiamasi principais kylančiais iš pačios teisės paskirties (reguliavimo funkcijos)¹⁰⁸ sureguliuoti visuomeninius santykius remiantis teisingumo ir kitais principais. Vėliau, suvokus, kad toks šio ieškinio pateikimas praktikoje yra perdėm plataus suvokimo ir buvo numatyta tam tikros gairės ieškinio *de in rem verso* taikymo siaurimui. O tiksliau, kelios mums jau žinomos sąlygos, panašios kaip ir kitose nagrinėtose šalyse:¹⁰⁹ 1) turtą perleidęs (netekęs) asmuo negalėjo veikti savo rizika (pvz.: lažindamasis - aut. past.); 2) asmuo neturėjo būti kaltas dėl turto praradimo.

Šio ieškinio pritaikymas buvo ribotas, jis labiau pasireiškė kaip specifinė priemonė atitinkanti tam tikras sąlygas.

Tiek Vokietijos mokslininkai, tiek Prancūzijos akademikai nagrinėdami PCK sutinka, kad „<...> ieškinys, paremtas *actio de in rem verso* galėjo pasisekti tik tuo atveju, jei praturtėjimas stokojo *cause legitime*.“ Taip pat „<...> kad, ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo prieš tokius reikalavimus, kurie priklauso ieškovui kitu pagrindu, iš esmės nėra galimas.“¹¹⁰

Taigi, reiktų prieiti prie išvados, kad ieškinys paremtas *actio de in rem verso* gali būti iškeliamas tada, kai nėra kitų sutartinių, deliktinių ar kvazideliktinių teisinių priemonių bylai išaiškinti. Ir remiantis *enrichissement sans cause* doktrina, buvo bandoma užkamšyti esančius sistemos trūkumus.

Be to, pasak mokslininkų atliktos Europos kodeksų analizės šis principas suformavo romanų teisės sistemos šalių teisinį nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto suvokimą.¹¹¹ Prancūzijos civilinio kodekso reglamentavimas esant nepagrįsto praturtėjimo atvejams yra paremtas subsidia-

¹⁰⁷ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 464-465.

¹⁰⁸ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 155-156.

¹⁰⁹ Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment / Edited by J. Beatson, E. Schrage. Oxford: Hart Publishing, 2003. P. 38- 39.

¹¹⁰ Ch. von Bar., Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 96.; Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 466.

rumo principu ir mes nerandame aiškaus, skirtumais tarp (sub)institūtų paremto reguliavimo, koks yra germanų teisės tradicijos šalyse. Nėra tinkamo atribojimo tarp (sub)institūtų ir papildančios viena kitą kodekso dalys suponuoja subsidiarumo principo egzistavimą - kaip vieną iš svarbiausių bruožų Prancūzijos civilinio kodekso struktūroje. Esančio nenuoseklumo Prancūzijos civiliniame kodekse atžvilgiu, vėliau atsiradusiame Vokietijos BGB atsisakyta *actio de in rem verso* taikymo. Taigi, nagrinėjamos nepagrįsto praturtėjimo santykius reguliuojančios Prancūzijos civiliniame kodekse esančios taisyklės raidos atžvilgiu išsivystė į subsidiarią priemonę.

Kvebekas (Kanados provincija). Kanadoje esanti provincija buvo įtakojama Anglijos (baudžiamoji ir kt.) teisės ir Prancūzijos teisės (privatinės teisės). 1866 metai ėmė galioti Žemutinės Kanados civilinis kodeksas, kuris savo struktūra buvo labai panašus į prancūzų kodeksą. Ir tik po ilgos reformos nuo 1955 metų, 1994 metais buvo priimtas naujas Kvebeko civilinis kodeksas. Tokia teisinė sistema, kuri galioja Kanadoje dažnai vadinama hibridine.¹¹² Tačiau mūsų nagrinėjamo (sub)instituto atžvilgiu svarbi yra prievolių teisės dalis, galiojanti romanų teisės tradicijos pagrindu.

Taisyklės reguliuojančios nepagrįstą praturtėjimą randamos Kvebeko civilinio kodekso (toliau - KCK) 4 skyriaus „*Apie kitus prievolių pagrindus*“ penktoje knygoje „*Apie prievoles*“. Ir čia mes nebesutinkame lotyniškos *quasi ex contractu* sąvokos - įstatymų leidėjas atsisakė tokios sąvokos. Kodekse numatytas toks išdėstymas: 1491 str. iki 1492 str. - „*Dėl gavimo to, ko gauti negalėjo*“, taip pat santykiei „*Apie nepagrįstą praturtėjimą*“ nuo straipsnio 1493 iki 1496 imtinai.¹¹³ Esanti struktūra labai panaši į Prancūzijos civilinio kodekso struktūrą. Taip pat atskirame V-os knygos IX-ame skyrime pavadinimu „*Grąžinimas to kas buvo perduota*“ nustatytos bendros restitucijos taisyklės 1699-1707 straipsniuose.

Mūsų nuomone, minėtos restitucinės taisyklės (ang. *restitution of prestations*) išskirtos IX-ame skyrime V-os knygos ne veltui, nes tokiu būdu, panašiai kaip ir Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtinta taisyklė specialiam ieškiniui, kai asmuo sumoka per klaidą tai, ko neturėjo sumokėti - identiškas *condictio indebiti* atvejis romėnų teisėje. Būtinės sąlygos, kaip ir ankstesniais atvejais yra paties asmens padaryta klaida mokant, taip pat galimybė susigrąžinti tai kas buvo prarasta, pasitelkiant specialias kodekso normas. Taisyklės paminėtos aukščiau reguliuoja ir platesnį ratą santykių, kai sandoriai tampa negaliojantys ir galimos tokios pasekmės:

---

¹¹¹ Ch. von Bar., Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010.P. 96-97; JAV Luizianos valstijoje galioja iš prancūzų perėjęs *actio de in rem verso* ieškinys / United States Court of Appeals, Fifth Circuit Reingold v. Swiftships incorporated [2000] 14th April / <http://caselaw.findlaw.com/us-5th-circuit/1082292.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

¹¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_Code_of_Quebec#History_of_the_Civil_Code_of_Quebec; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

¹¹³ <http://ccq.lexum.org/ccq/chapter.do?lang=en&book=5&title=24&chapter=80>; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

1) negaliojančių sandorių atveju KCK 1416 - 1422, pavyzdžiui, 1416 str. „*Bet kuris sandoris gali būti anuluotas jeigu jis neatitinka nustatytų būtinų reikalavimų*“ taip pat anuliavimo pasekmės 1604-1606 str.;

2) kai sumokama tai, kas neturėjo būti sumokėta KCK 1491 - 1492 str.- nukreipiama į restitucijos dalį.

Tai kas buvo sumokėta susigrąžinti atgal yra galimybė pasitelkiant KCK 1699 str. sutinkant, kuriame dėstoma taip:¹¹⁴ „*Restitucija vykdoma grąžinimui tada, kai asmuo įpareigotas teisės sugrąžinti tai, ką gavo iš kito neteisėtai, per klaidą arba per juridinį aktą, kuris buvo panaikintas atgaline data ar kai įsipareigojimai negalimi dėl nenugalimos jėgos. Teismas gali išimtiniais atvejais atsisakyti grąžinti, remiantis veikimu vienos šalies, nepriklausomai nuo to skolininkas tai ar kreditorius, jeigu tik teismas nenuspręs pakeisti grąžinimo būdo kitu.*“ Galime daryti išvadą, kad teismai Kvebeko provincijoje patys gali nuspręsti kiekvienu atveju, koks grąžinimo būdas yra tinkamas esamomis aplinkybėmis.

Teismų praktika Prancūzijoje darė netiesioginę įtaką ir Kvebeko provincijai Kanadoje, kur dar galiojant senam kodeksui, kaip pagrindinis konstrukcinis reikalavimas dėl nepagrįsto praturtėjimo buvo *actio de in rem verso*.¹¹⁵ Šiandieninėje civilinėje Kvebeko teisėje, nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto normos nusistovėjo civilinio kodekso 1493 - 1496 straipsniuose. KCK 1493 str.: „*Asmuo praturtėjęs kito asmens sąskaita, privalo savo praturtėjimo ribose kompensuoti turto sumažėjimą, nebent yra teisinis pagrindas pateisinantis praturtėjimą ar turto vertės sumažėjimą.*“

Taip pat, reiktų paminėti kelias bylas kuriose buvo paminėtos sąlygos ieškiniui pagal nepagrįsto praturtėjimo normas iškelti. Kanados Aukščiausiasis teismas 1980 m. byloje *Petkus prieš Bekerį*,¹¹⁶ taip pat dabartiniame dešimtmetyje 2004 m. byloje *Garlandas prieš „Dujų vartotojų kompaniją“* pareiškė ir pakartojė būtinus tris elementus:¹¹⁷

- 1) „atsakovo praturtėjimas;
- 2) ieškovo turto sumažėjimas;
- 3) teisinio pagrindo praturtėjimui atsirasti nebuvimas.“

Kanados Aukščiausiasis teismas pažymėjo, kad ieškovas turi įrodyti, jog nėra teisinės priežasties atsakovo praturtėjimui. O turėta mintyje, kad nėra teisinės priežasties tiek pagal bendrąją teisę (hibridiškumas), tiek pagal dovanojimo tyčia santykių reguliavimą, disponavimo teisę ir

¹¹⁴ <http://ccq.lexum.org/ccq/section.do?lang=en&article=1699>; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

¹¹⁵ Smith L. Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment. Quebec Research Centre of Private and Comparative Law. 2003. P. 6 / http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=338620; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

¹¹⁶ Supreme Court of Canada. Pettkus v. Becker, [1980] 18th December / <http://scc.lexum.org/en/1980/1980scr2-834/1980scr2-834.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

¹¹⁷ Supreme Court of Canada. Garland v. Consumers' Gas Co., [2004] 22th April / <http://csc.lexum.org/en/2004/2004scc25/2004scc25.html>; prisijungimo laikas 2011-02-20.

pan. Aukščiausiasis Kanados teismas ypač pabrėžė, kad žemesnės instancijos teismai praturtėjimo santykiuose turėtų atsižvelgti į du veiksnius t.y. protingus šalių lūkesčius ir viešąją tvarką.¹¹⁸

Sekantis KCK 1494 str. mums deklaruoja kad: „*Praturtėjimas ar turto sumažėjimas yra pateisinamas tada, kai atsiranda prievolės pagrindais ar asmens nesugebėjimu pasinaudoti savo teisėmis prieš praturtėjusį asmenį, taip pat tais atvejais, kai asmuo veikė grynai savo išskirtiniais interesais ir rizika ar nuolatiniu labdariniu tikslu.*“

Matome, kad įstatymų leidėjas, gana aiškiai nustatė turto sumažėjimo ir padidėjimo galimybes, nors suvokti išsakyto straipsnio turinį, nagrinėjant bylas teismuose palikta nemažai interpretavimo galimybių. Aukščiausiasis teismas atkreipė žemesnės instancijos teismų dėmesį į tikrusius šalių lūkesčius bei viešąją tvarką.

Toliau nagrinėjant, prieiname prie sekančios KCK normos ir čia pasireiškia būtinybė atstatyti turto sumažėjimą, tačiau tik tokiu atveju, kai praturtėjimas kito asmens egzistuoja iki reikalavimo pareiškimo dienos (KCK 1495 str.). KCK 1496 straipsnis yra paskutinis iš nepagrįsto praturtėjimo straipsnių ir sudėtis kalba apie tai, kad asmuo, kuris praturtėjo ar siekia apgauti turtą praradusį asmenį perleisdamas trečiajai šaliai, tai tokiu atveju ieškovas (turto netekęs asmuo) turi galimybę pareikšti ieškinį trečiosios šalies atžvilgiu tik tada, jeigu jis sugeba įrodyti trečiojo asmens žinojimą, dėl apgavystės. Kaip matome, pareigą įrodyti turto netekimą dėl kito kaltės turi pats ieškovas.

Prieikime prie šios dalies apibendrinimo. Apimtis reikalavimų pagal numatytą ieškinį yra panaši į Prancūzijos civilinio kodekso reguliavimą. Vienas asmuo turto netenka, o kitas jo sąskaita praturtėja. Svarbu tai, kad praturtėjimas išlikęs iki ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo dienos yra potencialus grąžintinas turtas. Taip pat, iš išnagrinėto anksčiau, galime padaryti išvadą, kad Kvebeko provincijos bendrasis ieškinyš dėl nepagrįsto praturtėjimo yra subsidiaraus pobūdžio, kaip ir Prancūzijoje.¹¹⁹

Asmuo, siekiantis pareikšti ieškinį remdamasis sutartimi ar deliktu, taip pat dėl klaidos, kai perleidžiamas turtas, kuris neturėjo pereiti kitam asmeniui (kai sandoriai yra negaliojantys ar „anuliuojami“) ir pan., negali naudotis nepagrįsto praturtėjimo taisyklėmis, numatytomis 1493-1496 str. Toks įstatymų leidėjo reguliavimas leidžia konstatuoti papildančios normos egzistavimą, kitų normų atžvilgiu, kaip ir Prancūzijos civiliniame kodekse - platus subsidiarumo principo taikymas.

Darbo tikslas yra atskleisti (sub)instituto raidą civilinėje teisėje, todėl manome, kad šios dalies išvados ir tendencijos yra naudingos teisę studijuojantiems ar besidomintiems teisiniais

¹¹⁸ Supreme Court of Canada. *Garland v. Consumers' Gas Co.*, [2004] 22th April / http://csc.lexum.org/en/2004/2004_scc25/2004scc25.html; prisijungimo laikas 2011-02-20.

¹¹⁹ Smith L. *Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment*. Quebec Research Centre of Private and Comparative Law. 2003. P. 26 / http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=338620; prisijungimo laikas: 2011-02-20.

procesais. Pabandykime padaryti tam tikras išvadas ir išvelgti tendencijas vyraujančias kontinentinės teisės sistemos šalyse, ypač Europos mastu, kur tiek mūsų nuomone, tiek iš vykstančių „europeizacijos“ procesų (t.y. teisės sisteminimo) galime daryti dalinai patvirtintas išvadas. Šiame regione vykstantys teisės normų vienodinimo procesai kelia susidomėjimą mokslininkų tarpe, bet kartu ir rūpestį nacionalinių teisės tradicijų atžvilgiu. Ne kartą savo darbe minėjome Europos civilinio kodekso grupės atliktos analizės pavyzdžius, ši studija vyksta nuolat, kaip procesas, kurio esmė surasti bendrumą prievolių teisės dalyje, nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto atžvilgiu ir galbūt sukurti vieningą sistemą Europos mastu, pasitelkiant Europos civilinį kodeksą kaip gairę. Žinoma, kad sudėtingiausia užduotis atliekant šią studiją buvo pačių nacionalinių teisės sistemų palikimas savarankiškai egzistuoti, tačiau priimti bendrą, sutartinį Europos mastu sprendimą, kuris leistų nustatyti taisykles dėl nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto reglamentavimo.

2007 m. gruodžio 28 d. Europos Komisijai buvo pristatyta “Common Frame of Reference” (liet. „*Bendros sistemos pagrindų projektas*“), kurio VII-oji knyga buvo skirta nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto taisyklėms, siekiant parengti Europos civilinį kodeksą (toliau - ECK), suvienodinti tas idėjas, kurios išbarstytos skirtingose tarptautinėse sutartyse. Sudarytos dvi mokslininkų grupės tyrė, kaip galima būtų įvesti nepagrįsto praturtėjimo taisykles ir kartu nekonfrontuoti kitų valstybių nacionalinių sistemų gretose.¹²⁰ Tai ką mes vadiname ECK neturėtų būti suprantama tiesiogiai, kaip mes suvokiame civilinį kodeksą Lietuvoje ar kitoje šalyje.¹²¹ Tai daugiau teisinis rėmas, nepažeidžiantys multikultūrinės Europos suvokimo teisiniuose santykiuose.

Pabaigoje pabandykime trumpai pakomentuoti vykstančio proceso rezultatus, kurie buvo paskelbti jau minėtoje studijoje, tiksliau kaip galėtų būti suvokiamas nepagrįstas praturtėjimas Europos mastu, pareiškiant esmines gaires:¹²²

„I skyrius:

Straipsnis 1:101: Pagrindinė taisyklė

(1) *Asmuo, nepagrįstai įgijęs turto, kuris yra priskirtinas kito nenaudai, yra įsipareigojęs kitam panaikinti praturtėjimą.*

(2) *Ši taisyklė yra taikoma tik atsižvelgiant į sekančias šios knygos nuostatas.*

II skyrius:

Nepagrįstas praturtėjimas

Straipsnis 2:101: Aplinkybės, kuriomis praturtėjimas yra nepagrįstas

¹²⁰ Smits J. M. A European Law on Unjustified Enrichment? A Critical View of the Law of Restitution in the Draft Common Frame of Reference. Maastricht University Faculty of Law. 2008. P. 1 / http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1103826; prisijungimo laikas: 2011-02-21.

¹²¹ Ch. von Bar. A Common Frame of Reference for European Private Law - Academic Efforts and Political Realities // Electronic Journal of Comparative Law. 2008, Vol. 12.1. P. 3 / <http://www.ejcl.org/>; prisijungimo laikas: 2011-02-21.

¹²² Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 3.

(1) Praturtėjimas yra nepagrįstas, nebent:

a) praturtėjęs asmuo turi teisę prieš nukentėjusįjį asmenį praturtėti remiantis susitarimu ar kitu teisiniu aktu, teismo nutartimi ar įstatymo teise; arba

b) nukentėjusysis asmuo laisvai sutiko, neprieštaravo šiai nenaudai.

(2) Jeigu susitarimas arba kitas teisinis aktas, teismo nutartis ar įstatymo teisė, nurodyta punkte

(1)(a) yra negaliojanti arba panaikinta, arba kitaip yra neefektyvi retrospektyviai, praturtėjęs asmuo neturi teisės praturtėti minėtu pagrindu.

(3) Tačiau praturtėjęs asmuo yra laikomas kaip turintis teisę praturtėti remiantis įstatymo teise tik tuo atveju, jei tos teisės politika yra tokia, kad praturtėjęs asmuo išlaikys praturtėjimo vertę.

(4) Praturtėjimas taip pat nepagrindžiamas, jeigu:

(a) nukentėjusysis asmuo sutiko dėl:

(i) tikslo, kuris nėra pasiektas; arba

(ii) turint vilčių, kurios nebuvo įvykdytos;

(b) Praturtėjęs asmuo žinojo arba pagrįstai tikėjosi, apie tikslą ar viltis; ir

(c) Praturtėjęs asmuo sutiko arba pagrįstai manė sutikęs, kad praturtėjimas privalo būti panaikinamas tokiomis aplinkybėmis. “

Taigi, mokslininkai lakoniškai sudėjo kontinentinėje teisėje pasireiškusias principines tezes. Stengtasi išdėstyti straipsnius taip, kad tai sudarytų tarsi naują formą, kuri yra išdaryta pavieniuose Europos valstybių kodeksuose. Mūsų nuomone galime pastebėti daugelyje kontinentinės teisės valstybių formuojamą nepagrįsto praturtėjimo sąvokos turinį jau pirmuosiuose Europos civilinio kodekso projekto straipsniuose, bet ar toks mokslinis rezultatas bus perspektyvus privatinės teisės vystymėsi, kol kas sunku atsakyti, bet galime tvirtai teigti, kad tai bus taip pat sunku, kaip atskiros Europos valstybės įstatymų piramidės keitimas su visomis teisės tradicijos ypatybėmis.

Dėl savo ypatumų germanų šalyse su gana savarankiškais institutais ir jų taikymo galimybėmis konkurencinėmis sąlygomis bei romanų teisės tradicijos šalyse, kur dominuoja subsidiarumo principas, nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas taikomas gana skirtingai, vienur išreiškiant bendras pamatines normas, kitur tik pavieniui išdėstant subsidiarias taisykles, tačiau daugelyje atveju nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto normos išlaikė pirminę romėnų teisėje suformuotą idėją, kad niekas negali praturtėti kito sąskaita nepagrįstai - neatsižvelgiant kokia yra (sub)instituto struktūrinė sandara. Nagrinėjamo objekto vystymasis germanų - romanų teisės tradicijoje buvo paveiktas romėnų teisėje suformuotos bendros idėjos, nors pasitaikė bandymų sukurti savo prievolių teisės tradiciją (Vokietijos atvejis). Taip pat, Kontinentinės Europos mastu vykstantys teisės

vienodinimo procesai palietė ir nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą. Siekiant lengvesnio taikymo praktikoje pasitelktas bendrų taisyklių sukūrimas - raidos atžvilgiu, toks procesas ne tiek užgožia savarankiškų valstybių teisės išskirtinumą, kiek leidžia pabrėžti nagrinėjamo (sub)instituto bendrus bruožus kontinente ir pamatyti pasiektus rezultatus jo vystymosi piramidėje iki pat šių dienų.

2. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA BENDROSIOS TEISĖS SISTEMOJE

2.1. Bendrosios teisės sistemos bruožai

Bendrosios teisės sistema (ang. *common law*) nuėjo visai kitu keliu nei kontinentinė ir žinoma buvo pasirinktas kitokio tipo įstatymų reguliavimas.

Senovės Anglijoje buvo kelių rūšių teismai - teisės ir teisingumo. Sprendžiant bylas buvo laikomasi statutų, tačiau dėl situacijų, kurios buvo neįtrauktos pagal statutus buvo leista plėstis teisėjų valiai, bet žinoma remiantis teisingumu, kaip tai suprato to meto visuomenė ir pats teisėjas. Istoriskai susiklostė taip, kad Anglijoje įsivyravo precedentinė teisė paremta teismų sprendimais ir tokios kodifikacijos kokią turi kontinentinės teisės valstybės nebuvo, išskyrus tam tikras teritorijas (Škotijos mišrus modelis), taip pat ir Jungtinėse Amerikos valstijose buvo išimčių (Luizianos valstija).¹²³ Taigi, pagrindą šiose sistemose sudarę aukštesnių teismų sprendimai kurė atskirą teisę paremtą spragų užtaisymu ginčiuose tarp šalių. Sistema orientavosi ne į taisyklių kūrimą, o į visuomenės reguliavimą per principus, kurie nusistovi joje, dažnai tokios sistemos pačios savyje užsidaro atrodytų nebegalėdamos tobulėti, nes visuomenės santykiai nuolat kinta, bet kaip kažkas yra pasakęs, nėra nei vieno atvejo su kuriuo susidūręs teisėjas angloamerikiečių teisės sistemoje galėtų teigti, kad nagrinėjama situacija identiška kadaise išnagrinėtos bylos atvejui.

Tokios savybės skyrė bendrąją sistemą nuo kontinentinės kodifikuotosios. Yra daugybė galimybių studijuoti šių sistemų privalumus ir trūkumus, tačiau tai ne mūsų darbo tikslas, mums svarbu kaip buvo suvokiamas ir koks yra nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas (principas), kalbant apie angloamerikiečių teisinės sistemos tradicijas. Sekančiose šio skyriaus dalyse pabandyti rasti skirtumus tarp kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto suvokimo ir tuo pačiu jo raidos.

Pasak D. Viserio, tikru išbandymu tampa siekis surasti kertinius skirtumus tarp nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto bendrosios ir kontinentinės teisės sistemose, kur pastaruosius dvidešimt metų mokslininkai deda ypatingas pastangas, ypač dėl angloamerikiečių nepagrįsto praturtėjimo kaip principo vystymuisi.¹²⁴

¹²³ The Lectric Law Library's Lexicon. / <http://www.lectlaw.com/def/c070.htm>; prisijungimo laikas: 2011-02-23.

¹²⁴ Cit. pagal: Visser D. Unjust Enrichment in Comparative Perspective / Zimmerman R., Reimann M. The Oxford Handbook of Comparative Law. New York: Oxford University Press, 2006. P. 971- 972.

2.2. Nepagrįsto praturtėjimo principo santykis su restitucija bendrosios teisės sistemos šalyse

Anglija ir Jungtinės Amerikos valstijos. Bendrosios teisės sistemoje, nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas kitaip nei kontinentinėje sistemoje. Anglų kalboje naudojamos dvi nepagrįstą praturtėjimą apibrėžiančios sąvokos (ang. *unjust enrichment* ir *unjustified enrichment*) ir pasak F. Giglio tokia interpretacija veda mus į du skirtingus iš to kylančius ieškinius. Tačiau dauguma autorių susilaiko nuo tokios nuomonės palaikymo ir mano, kad tai žodžių sinonimai.¹²⁵ Išvertus į lietuvių kalbą šios sąvokos pažodžiui reikštų neteisingą ar nepagrįstą (nepatvirtintą) praturtėjimą.

Taip pat, reiktų pasakyti, kad abiejose teisinėse sistemose yra skirtingas supratimas, kas yra pagrįsta. Kaip žinome iš ankstesnio nagrinėjimo praeitame skyriuje, kad esminis kontinentinėje sistemoje esantis bruožas suvokiant kuo yra pagrindžiamas praturtėjimas tai yra ieškojimas teisinio pagrindo - sandorio, įstatymo ir panašiai, tuo tarpu bendrosios teisės sistemos šalyse yra siekiama sužinoti kodėl praturtėjimas buvo nepagrįstas, kokie veiksniai (ang. *unjust factors*) lemia tai, kad ieškovas gali reikalauti atsakovo gražinti tai kuo jis praturtėjo pareiškėjo sąskaita. Tokius pagrįstumo faktorius išskyrė gerai teisės mokslo pasaulyje žinomas restitucijos institutą nagrijusių mokslininkų, atstovaujančių civilinės teisės mokyklą - P. Birksas.¹²⁶

Dauguma išnagrinėtos užsienio teisinės literatūros (bendrosios teisės) nagrinėjant restituciją nukreipia dėmesį į nepagrįsto praturtėjimo principą. Ir kaip minima P. Birksio darbe „English Private Law“ (liet. „*Anglijos privatinė teisė*“): „*Kiekvienas nepagrįstas praturtėjimas suteikia teisę restitucijai, bet teisė restitucijai gali ir nekilti dėl nepagrįsto praturtėjimo. <...> Kreditoriaus išplaukianti teisė į restituciją kyla iš susitarimo, ne iš nepagrįsto praturtėjimo. <...> Restitucijos teisė kyla dėl neteisybės, ne dėl nepagrįsto praturtėjimo.*“¹²⁷ Iš to seka, kad restitucijai atsirasti galimos kelios sąlygos, tuo pačiu plečiant patį restitucijos (sub)instituto suvokimą, o nepagrįstas praturtėjimas gali būti ne tik priežastimi, bet principu, kaip tai suvokiama bendrosios teisės šalyse šiuo atveju.

Pasak teisės filosofijos atstovo R. Dvorkino: „*principai, skirtingai nei taisyklės neturi dispozityvumo savybės*“¹²⁸ - jie yra tokie kokie yra. Todėl šioje dalyje mes suvoksime, koks Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos valstijose yra svarbus principo suvokimas restitucijoje, bei ją lydintis teisingumo principas, kuriuo paremta visa teisinė sistema.

¹²⁵ Plačiau apie nepagrįsto praturtėjimo sąvokos interpretaciją: Giglio F. A Systematic Approach to 'Unjust' and 'Unjustified' Enrichment // Oxford Journal of Legal studies. 2003, Vol. 23. No. 3. P. 456 / <http://ojls.oxfordjournals.org/content/23/3/455.full.pdf+html>; prisijungimo laikas: 2010-10-06.

¹²⁶ Edelman J. The Meaning of 'Unjust' in the English Law of Unjust Enrichment // European Review of Private Law. 2006, Vol. 14. No. 3. P. 310-311 / <http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/erpl0014&id=309>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.

¹²⁷ Reynolds F., Birks P., Mitchell Ch. English Private Law. Oxford: Oxford University Press, Vol. 2. 2000. P. 526.

¹²⁸ Barker K. Understanding the Unjust Enrichment Principle in Private Law: A Study of the Concept and its Reasons // The University of Queensland: TC Beirne School of Law Legal Studies Research Paper Series. 2008, No. 8-9. P. 11 // <http://ssrn.com/abstract=1262579>; prisijungimo laikas: 2011-02-23.

Reiktų apžvelgti istorines aplinkybes, padariusias nemažos reikšmės nepagrįsto praturtėjimo principo restitucijoje išskyrimą ir raida iki šių dienų. Apie keturis šimtus metų Anglijos teisė neturėjo apibrėžto (sub)instituto ar ieškinių padedančių realizuoti teisę užkertant kelią nepagrįstam praturtėjimui. Buvo pavieniai ieškiniai, dėl pasekmių prisiėmimo, pavyzdžiui *indebitatus assumpsit*¹²⁹ (prisiėmimas sau) maždaug nuo IV a., kai viena šalis sulaužiusi sutartį turėdavo prisiimti atsakomybę už padarinius. Taip pat kiti ieškiniai (ang. *action of debt - ieškinys dėl skolos* ir tt.), bet *indebitatus assumpsit* išplito ir buvo pradėta naudotis juo visose tokio tipo bylose.¹³⁰ Bet realiai tokiose bylose nebūdavo nustatyti restitucinių ieškinių pagrindai, nebuvo ir aiškinimo kas yra nepagrįstas praturtėjimas.¹³¹ Ir tik XVIII a. pabaigoje, byloje *Moses v. Macferlan*,¹³² vadovaujant Lordui Mansfeldui buvo atliktas pirmasis bandymas apibendrinti šių ieškinių taikymą į vieną sistemą. Šioje byloje atsakovas raštiškai įsipareigojo nepareikšti regresinio reikalavimo ieškovui, kaip vekselio perdavėjui, bet vėliau pasižadėjimą sulaužė ir užprotestavo vekselį. Teismas pasisakė, kad panašūs susitarimai tarp šalių vekselio pagrindu nėra galimi. Vėliau ieškovas pareiškė ieškinį atsakovui dėl pinigų gražinimo ir teisėjas Mansfeldas patenkino tokį prašymą, pareiškdamas, kad tokie santykiai gali būti kildinami kaip iš *quasi ex contractu* ir remiantis teisininko teise pinigai ieškovui turėtų būti gražinti. Tokiu būdu pasirinktas kelias atriboti sutarčių teisę nuo reikalavimų dėl nepagrįsto praturtėjimo. Šiandieninėje Anglijos teisėje retas mokslininkas kildina nepagrįsto praturtėjimo santykius tarytum iš sutarčių, nes požiūris kardinaliai pasikeitė vystantis teismų praktikai, tas pat ir JAV, kur šis terminas yra praktiškai išnykęs ir pasak P. Birkso: „*Kvazisutartinės prievolės yra paprasčiausiai tos prievolės, kurios bendrojoje teisėje vystosi iš nepagrįsto praturtėjimo. Jos yra restitucinio pobūdžio, o nepagrįstas praturtėjimas yra jų priežastis.*“¹³³

Taigi, taip pat kaip ir kontinente, bendrosios teisės sistemos šalyse pereitas etapas dėl kvazisutartinio modelio tarytum veda prie nagrinėjamų sistemų objekto atžvilgių vystymosi panašumo. Iš mūsų nagrinėtos užsienio literatūros, susidarė įspūdis, kad atskyrimas ieškinių dėl nepagrįsto praturtėjimo iš esmės privedė prie restitucijos ir būtent šiuose santykiuose nepagrįstas praturtėjimas pasireiškė kaip principas, kaip kertinė ašis, kuri yra atskirta nuo deliktinių ar grynai sutartinių santykių.

¹²⁹ Enciklopedija „Britannica“ / <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/39502/assumpsit>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.

¹³⁰ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 468.

¹³¹ Edelman J. The Meaning of 'Unjust' in the English Law of Unjust Enrichment // European Review of Private Law. 2006, Vol. 14. No. 3. P. 312 / http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/er_pl0014&id=309; prisijungimo laikas: 2010-02-07.

¹³² Court of Conscience. Moses v. Macferlan, [1760] 19th May / <http://www.trans-lex.org/301900>; prisijungimo laikas: 2011-02-26.

¹³³ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 468- 470.

Vienas iš svarbiausių žingsnių buvo padarytas 1966 m., kai anglų mokslininkai R. Gofas ir G. Džounsas išleido fundamentalų veikalą "The Law of Restitution"¹³⁴(liet. „*Restitucijos teisė*“), kuriame išnagrinėjo galimybes gintis prieš nepagrįstą praturtėjimą, remiantis teisingumo teise ir, kad egzistuoja nepagrįsto praturtėjimo principas, leidžiantys tai pasiekti, bet jo nustatymui reikalingos sąlygos, kurias anglai savo veikalė apibrėžė taip: „*Nepagrįsto praturtėjimo principas suponuoja tris dalykus. Pirma, kad atsakovas turi būti praturtėjęs iš gauto turto. Antra, gautas praturtėjimas turi būti ieškovo sąskaita. Trečia, iš praturtėjimo gautas turtas (nauda - aut. past.) negali likti pas atsakovą.*“¹³⁵ Tokia pozicija buvo patvirtinta byloje *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.* 1991 metais, kai Anglijos teismai oficialiai pripažino nepagrįsto praturtėjimo principą. Byloje Lordas Tempeltonas pasisakė dėl sąlygų nepagrįsto praturtėjimo atvejui nustatyti: „<...> *Siekiant susieti pagrindinį nepagrįsto praturtėjimo principą su nusistovėjusia teise išdėstytuose atvejuose, racionaliausia ir naudingiausia yra nagrinėti bet kokią restitucinę pretenziją žemiau pateiktų klausimų atžvilgiu.*¹³⁶

1. „*Svarbu ar atsakovui buvo naudos?*

2. *Ar praturtėjo ieškovo sąskaita?*

3. *Ar praturtėjimas neteisingas?*“

Reiktų pasakyti, kad anskčiau minėti nepagrįstumo faktoriai yra vienas iš modelių, kuo remtasi taikant teisę, kaip minėjome P. Birksas išskyręs faktorius, vėliau pakeitė savo nuomonę. Bet yra mokslininkų, kurie restituciniuose santykiuose linkę visgi pasilikti prie „birksiškojo“ modelio ir taikyti aiškiai suformuotus kriterijus, kas realiai priveda angliškąją teisę netoli romanų - germanų teisės tradicijos. Pavyzdžiui, profesorius A. Barauzas paminėjo šiuos faktorius:¹³⁷ „*klaida, prievarta, nežinojimas, pernelyg didelė įtaka, išnaudojimas, teisinis spaudimas, <...>*“.

Reiktų paminėti klaidingo mokėjimo atvejį arba tiksliau teisinės klaidos (ang. *mistake of law*), kurios pagrindu skirtingai nei kontinente, Anglijos teismai ieškovo ieškinį atmesdavo kaip nepagrįstą tais atvejais, kai gavėjas neturėjo piktų kėslų apgauti, bet gavo perduotą turtą manydamas, kad ieškovas jam buvo skolingas, o tuo pačiu pastarasis klaidingai manė tokiai skolai egzistuojant. Taigi, ieškovo klaida pasiremiant blogu teisės supratimu yra neatleistina. Tačiau teismų praktika vėliau parodė savo veidą, kad galimi atvejai, kai nustatant sąlygas nepagrįsto

---

¹³⁴ Cit. pagal: Hedley S. The Empire strikes back? A Restatement of the Law of Unjust Enrichment // Melbourne University Law Review. 2004. No. 28. Note No. 5 / <http://www3.austlii.edu.au/au/journals/MULR/2004/26.html#fnB12>; prisijungimo laikas: 2010-02-25.

¹³⁵ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 470.

¹³⁶ Duta Sh. Principles of Equity on Contracts. Kolkata: National University of Juridical Sciences, 2006. P. 12-13.

¹³⁷ Smith, Stephen A., Unjust Enrichment: Nearer to Tort than Contract. 2008. Op. cit. P. 29 / <http://ssrn.com/abstract=1296805>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.

praturtėjimo, atsiranda galimybė ištaisyti klaidą remiantis klausimais: „*Ar tai buvo klaida? Ar klaida įvyko dėl mokėjimo? Ar gavėjas turi teisę pasilikti turtą, kurį gavo?*“¹³⁸

Kaip matysime vėliau, naujausi amerikiečių teisės aktų projektai remiasi labai panašiomis tendencijomis, kad net ir klaidos atveju, mokėjimas turėtų būti gražinamas restitucijos pagalba. Tokie akademinės visuomenės ir teismų samprotavimai iškeliant svarbius klausimus, tam kad nustatyti galimybes taikyti restituciją palengvino teisininkų darbą, nors mūsų nuomone, iki šiol nėra visiškai aiškaus reguliavimo, nes teismai vienur remiasi nepagrįsto praturtėjimo nustatymo veiksniais, kitur kelia klausimus ir bando ieškoti priežastinio ryšio tarp turto netekimo ir praturtėjimo. Tikslas vienas, o priemonės jam pasiekti dar nėra nusistovėjusios praktikoje taip kaip tai yra daugelyje kontinentinės teisės sistemos šalių.

Taigi, teismai suformavo praktiką, kuri lėmė nepagrįsto praturtėjimo principo išsivystymą restitucijoje, nors pati restitucija buvo taikoma gana plačiai, įskaitant pavyzdžiui vindikaciją daiktinėje teisėje. Toks platus restitucijos instituto pritaikymas yra priešingas kontinentinės teisės valstybių modeliui, kur daiktinės teisės apsaugos priemonės (vindikacija) yra aiškiai atskirtos. Taip pat, Anglijoje kaip ir Amerikoje atsakyta kvazisutarčių sąvokos teisės nūdienoje. Nustačius tam tikras gaires Anglijos teisėje, pabandykime trumpai peržvelgti šalia egzistavusią Jungtinių Amerikos valstijų teisėje susiklosčiusias aplinkybes turėjusias esminės įtakos nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidai, kur restitucijos sąvoka buvo paminėta net anksčiau nei Anglijoje.

JAV susibūrus teisės srities specialistams, Amerikos teisės institutas (toliau- ATI) 1937 metais pasiekė tikslą - pasistengta sujungti privatinėje teisėje bendrus principus, kurie palengvintų teisės taikymą remiantis teismų praktika. Šis teisės sąvadas buvo pavadintas "Restatement of the Law of Restitution" (liet. „*Teisių atkūrimo įstatymo teisės normų sąvadas, toliau- Sąvadas*“).¹³⁹ Šiame teisių Sąvade galima rasti pirminę normą formuojančią visą restitucijos idėją nepagrįsto praturtėjimo atveju: „(s.1) *Kai asmuo nepagrįstai praturtėja kito sąskaita, turi būti taikoma restitucija.*“¹⁴⁰ Tačiau teigti, kad tai panašus formulavimas kaip germanų teisės tradicijoje, kur pirminiai kodekso straipsniai formuoja bendrą tolesnę reguliavimo struktūrą būtų perdėm drąsu, nes atsiminkime, kad nepagrįstas praturtėjimas restitucijoje (Anglijoje ir JAV) suvokiamas kaip principas, ne kaip taisyklė, suponuojanti sekančių normų tarpusavio ryšius.

Sprendžiant iš Vokietijos mokslininkų atlikto nagrinėjimo, amerikiečių teisės Sąvado atžvilgiu galima prieiti prie išvadų. Pirma grupė, kai taikoma restitucija yra atsakovo praturtėjimas, kai veikė ieškovas (ang. *from or by the act of plaintiff*). Tokiose situacijose, kai atsakovo gauta

¹³⁸ Edelman J. The Meaning of 'Unjust' in the English Law of Unjust Enrichment // European Review of Private Law. 2006, Vol. 14. No. 3. P. 318 /<http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/erpl0014&id=309>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.

¹³⁹ Kull A. James Barr Ames and the Early Modern History of Unjust Enrichment // Oxford Journal of Legal Studies. 2005 Vol. 25. No. 2. P. 297; Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 470.

¹⁴⁰ Virgo A. The Principles of the Law of Restitution. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 51.

nauda yra nepagrįsta, jis turi grąžinti viską, ką gavo iš ieškovo (davėjo). Tai panašus formulavimas į Vokietijos civilinio kodekso normas. Kiti atvejai, kai sumokama skola esant klaidingam mokėjimui (ang. *payment under mistake*); mokėjimai atlikti prievartoje (ang. *compulsion*), kai asmuo sumoka įtakoje kito asmens, kuris naudojo prievartą ir tai lėmė mokėjimo atlikimą ir pan. Antrą grupę atvejų sudaro dėl klaidingos sutarties sudarymo, kuri yra negaliojanti arba buvo nugincyta dėl įvairių priežasčių (pvz: dėl veiksnio).¹⁴¹ Kaip matome vėl atsiranda tam tikri nepagrįstumo faktoriai ir kaip minėjome, Anglijos teisėje kaip ir JAV nėra visada aišku kaip geriau remtis teisei jui gavus panašias bylas precedento atveju, nes sąlygos bylos, kuri buvo išspręsta anksčiau gali visgi nesutapti su dabartinėmis ir tai sukelia sumaištis. Pasak, Vokietijos mokslininkų, būtent šiuo momentu kontinentinė teisė įgauna pranašumą su savo generalinėmis normomis, kurios yra universalios nepriklausomai nuo situacijos. Na ir trečią grupę atvejų sudaro bylos, kai atsakovas gavo naudos ne dėl ieškovo mokėjimo, o pasinaudodamas svetimomis teisėmis ar daiktais (ang. *by his own wrongful conduct*). Tokie atvejai, kai asmuo pažeidžia kito teises ir iš to gauna naudos, vadinami deliktiniais atvejais bendroje teisėje ir čia pagal doktriną asmuo, kuris turi teisę pareikšti ieškinį dėl žalos, gali prašyti ne atlyginti žalą (jeigu ji buvo), o reikalauti grąžinti gautą naudą, atsiradusią pasinaudojus svetimu daiktu ar teisėmis.¹⁴² Tačiau, kaip ir Vokietijos teisėje, deliktinio ieškinio tektų atsisakyti, norint pareikšti ieškinį dėl nepagrįstai gautos naudos pasinaudojus svetimomis teisėmis ar turtu - mūsų nuomone, čia bendrosios teisės sistema yra priartėjusi prie kontinentinės, tačiau skirtumas išlieka dėl kitos priežasties - gana plataus restitucijos instituto taikymo.

Nors "Restatement of the Law of the USA" nėra laikomas teisės šaltiniu Amerikoje, bet jis turi milžinišką įtaką teismų sprendimams praktikoje.¹⁴³ Šiuo metu projekto pavidalu yra formuojama trečioji teisės Sąvado (ang. *Restatement Third*)¹⁴⁴ išleidimo karta ir dar neaišku, kokios naujos reformos bus priimtos reguliuojant restitucinius santykius nepagrįsto praturtėjimo atveju, tačiau mūsų nuomone, vystosi generalinių normų kūrimo tendencija dalinai perimant kontinentinės teisės patirtį. Apibendrinus angloamerikiečių bendrosios teisės sistemos raidą nepagrįsto praturtėjimo principo atžvilgiu priėjome prie išvadų.

Pirma, bendroje teisės sistemos teisėje kvazisutarčių termino vengiama, nes manoma, kad prievolės iš kvazisutarčių yra tokios pat prievolės kaip ir kitais atvejais tik jos kyla iš nepagrįsto praturtėjimo - jų dalinimas sukelia tik painiavą ir šiandieninėje angloamerikiečių teisėje šis termi-

¹⁴¹ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 471-472.

¹⁴² Ten pat, P. 473.

¹⁴³ Васильев Е. А., Зайцева В. В., Костин А. А. Гражданское и торговое право капиталистических государств / Ред. Васильев Е. А. Москва: Международные отношения, 1993. С. 55.

¹⁴⁴ Kull A. Restatement Third, Restitution and Unjust Enrichment. Projected Table of Content. Boston University / <http://www.docstoc.com/docs/4757601/RESTATEMENT-THIRD-RESTITUTION-AND-UNJUST-ENRICHMENT-PROJECTED-TABLE-OF>; prisijungimo laikas: 2010-02-27.

nas praktiškai išnykęs, likęs tik kaip istorinis nagrinėjimo objektas, bet ne praktikos dalis.

Antra, nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas ne kaip taisyklių visuma reguliuojanti specifinius santykius, bet kaip principas leidžiantis taikyti restituciją plačiuoju požiūriu, net daiktinės teisės atžvilgiu, ar negaliojančių sandorių atvejais restitucija taikoma be atskyrimo.

Trečia, nors angloamerikiečių teisinė sistema bandė identifikuoti ieškinių iškėlimo sąlygas užduodant klausimus (ar atsakovas praturtėjo dėl naudos gavimo?; ar praturtėjimas įvyko ieškovo sąskaita ir ar yra pagrindo palikti atsakovui gautą turtą, nauda?), tačiau bendro generalinio ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo sukurta nėra ir nepagrįsto praturtėjimo atvejai suvokiami skirtingai.

Ketvirta, tiek Anglijos, tiek JAV teisės doktrina kito, ypač paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais, kartais priartėdama prie kontinentinės teisės reguliavimo nepagrįsto praturtėjimo santykiuose, dažnai ir nutoldama siekiant išlaikyti savo išskirtinumą, pabrėžiant restitucinių santykių platų taikymą civiliniuose santykiuose. Raidos atžvilgiu iš nepagrįsto praturtėjimo santykių kilęs suvokimas išliko restitucijos dalyje principo pavidalu skirtingai nei kontinente.

Penkta, tokie raidos etapai suponuoja tiek skirtingų santykių suvokimą, tiek teisės taikymą praktikoje, kur dėl nepagrįsto praturtėjimo atsiradusios apsaugos taisyklės kaip „idėja“ dar ieško savo vietos bendrosios teisės sistemos istorijoje.

3. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO (SUB)INSTITUTO RAIDA LIETUVOS TEISĖS PRAKTIKOJE

3.1. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas Lietuvos civilinėje teisėje pagal 1964 m. Civilinį kodeksą

Šioje darbo dalyje, pabandykime trumpai apžvelgti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto istorinius raidos momentus, toliau žvelgiant į Lietuvoje taikyto Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau- TSR) Civilinio kodekso nagrinėjimą.

Iš teisės istorijos žinoma, kad Lietuvoje dar XIX - XX a. galiojo net keli civiliniai įstatymai, kurie pasiskirstė tarp skirtingų jurisdikcijų: didžiojoje Lietuvos teritorijos dalyje Rusijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalis; Užnemunės teritorijoje galiojo likęs garsusis Napoleono (Prancūzijos) civilinis kodeksas; Lietuvos vakarų pusėje Pabaltijo gubernijų civilinių įstatymų rinkinys; Klaipėdos krašte Vokietijos imperijos civilinis kodeksas.¹⁴⁵ Kadangi dalį žymių Europos kodeksų mes jau nagrinėjome, o ir šios dalies tikslas yra ne tik istorinis motyvas, todėl pereisime prie Rusijoje galiojusio, o vėliau ir Tarybų Sąjungos Respublikų sudėtyje 1964 m. įvirtinto kodekso normų. Bet pirmiau priminsime, kad tarpukaryje egzistavo ir pirmasis XX a. Rusijos civilinis įstatymas, kurio sudėtyje jau egzistavo normos apibūdinančios nepagrįsto praturtėjimo atvejį, kaip situaciją, kai vienas asmuo praturtėja kito sąskaitą ir, kad toks praturtėjimas pats iš savęs nėra teisingas. Kalbame apie 1922 m. Rusijos civilinį kodeksą,¹⁴⁶ kuriame kertinį vaidmenį atliko 399 str., ir jo turinys:¹⁴⁷ „Praturtėjęs kito sąskaita be pakankamo įstatyminio ar sutartinio pagrindo, privalo grąžinti tai ką gavo be pagrindo. <...>.“ Tai pirminės (sub)instituto užuomazgos Tarybinėje teisėje, tačiau mums tai nėra taip aktualu nagrinėjamo objekto atžvilgiu kaip beveik pusė amžiaus galiojęs 1964 metų LTSR kodeksas iki pat naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau- LR CK) užgimimo. Nes pirmasis Rusijos kodeksas galiojo ne visoje Lietuvos teritorijoje, kartu dalindamasis galias su kitų valstybių civiliniais įstatymais. Kalbant apie 1964 m. kodekso prievolių teisės dalį, reiktų pažymėti, kad po Lietuvos nepriklausomybės, liko galioti nepagrįstą praturtėjimą reguliuojančios normos, o tiksliau CK 512-514¹⁴⁸ straipsniai, kurie palyginus su naujuoju LR CK yra gana ribotai apibrėžti nesiplečiant į detalesnę nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo normų turinio išdėstymą ir išskyrimą, tačiau mūsų nuomone turi gana svarbų privalumą - tai, kad skirtingai nei naujame 2000 m. priimtame LR CK, nėra išskirtos

¹⁴⁵ Maksimaitis M., Vancevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997. P. 190-192.

¹⁴⁶ Glos G. E. The Doctrine of Unjust Enrichment in Soviet Law. Singapore. 1961, Vol. 3. No. 1. P. 54 // University of Malaya Law Review / <http://www.heinonline.org>; prisijungimo laikas: 2011-02-25.

¹⁴⁷ Cit. pagal: Гражданское право: в 4 т. Т. 4: Обязательственное право: учебник / отв. ред.- Суханов Е. А. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2008. С. 700.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19-138.

dvi skirtingos (sub)institucinės normos, o paprastai 512 str. deklaruojama viena generalinė norma: „Asmuo, kuris be įstatymu ar sandoriu nustatyto pagrindo įgijo turtą kito sąskaita, privalo grąžinti pastarajam be pagrindo įgytą turtą. <...>. Šios taisyklės taikomos ir tuo atveju, kai turtas sutaupomas kito sąskaita be įstatymu ar sutartimi nustatyto pagrindo.“ Kaip matome, senojo CK 512 str. nekalba apie nepagrįsto praturtėjimo sąvoką, bet užsimena apie be pagrindo gauto turto ir sutaupymo turto atvejus kito asmens sąskaita.¹⁴⁹ Galima teigti, kad įstatyme nepagrįstas praturtėjimas buvo suvokiamas neišskiriant dviejų ieškininių galimybių t.y. nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo be pagrindo su kartu sekančiomis turto sutaupymo ir panašiomis praturtėjimo siaurąja prasme sąvokomis, kaip tai padaryta 2000 m. Civiliniame kodekse. Tai yra, turto sutaupymo atvejai suprantami kaip nepagrįstas praturtėjimas iš šiandieninės doktrinos pozicijų.

Taigi, 1964 m. Civilinis kodeksas numatė, kad praturtėjimas be pagrindo pagal 512 str. idėją galimas:¹⁵⁰

- 1) kai asmuo be pagrindo įgijo turtą;
- 2) kai asmuo be pagrindo sutaupė turto (nepagrįsto praturtėjimo atveju).

Taip pat, aptariant iš to sekusias pasekmes, kai asmuo praturtėdavo gaudamas turtą jis privalėjo grąžinti viską ką gavo tai praradusiam asmeniui, o jeigu daiktas buvo žuvęs, atlygindavo ekvivalentu lygiu žuvusio turto vertei. Kaip ir užsienio šalių civilinės teisės doktrinoje, taip ir anuomet buvo siekiama ne kompensuoti, o užkirsti kelią praturtėjusiam asmeniui turėti be pagrindo gautą turtą plačiąja prasme ar kitais būdais praturtėti be jokio pagrindo.

Reiktų pažymėti, kad sandorių negaliojimo atveju, pagal 1964 m. CK buvo taikomos ne iš prievolių atsirandančių dėl turto įgijimo ar sutaupymo kylančios taisyklės, bet iš sandorių negaliojimo pasekmes reguliavusių atskirų taisyklių (CK 47 - 60 str.),¹⁵¹ skirtingai nei minėtame Vokietijos BGB, kur pasekmės dėl negaliojančių sandorių reguliavimo nukreiptos nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutui (1.3.1. skyrelis). Iš dalies sutinkame su A. Dambrauskaitės monografijoje išsakyta nuomone, kad 1964 m. daugelį atvejų reguliavo remdamasis *condictio indebiti*¹⁵², tačiau kaip matome iš 512 str. pavadinimo „Pareiga grąžinti be pagrindo įgytą ar sutaupytą turtą“ suponuoją, kad nepagrįstas praturtėjimas pasireiškia ne tik mokėjimų atvejais, tai galėjo būti ir paslaugos ar sutaupymas, kaip būdai praturtėjimui atsirasti nesusiję su mokėjimų atvejais (kai sumokama ne tam asmeniui ir kitais *condictio indebiti* atvejais), todėl pati straipsnio struktūra leidžia mums svarstyti apie bendros normos formulavimą, kaip pagrindą ieškiniui pareikšti. Todėl šioje apžvalgoje mūsų nuomonė nėra kategoriška.

¹⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis c. b. S. S. v. SP UAB „Vilniaus vandenys“, Nr. 3K-3-693/2003, kat. 38.2.

¹⁵⁰ Pakalniškis V., Rasimavičius P., Vileita A. ir kt. / red. Vitkevičius P. Tarybinė civilinė teisė. Antroji dalis. Vilnius: Mintis, 1977. P. 232.

¹⁵¹ Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras / red. Žeruolis J., Čapskis M. Vilnius: Mintis, 1976. P. 335.

¹⁵² Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P.148-149.

Abibendrinant esminės normos formulavimą senojo 1964 m. CK reiktų išdėstyti išvadas.

Pirma, nors tarpukario laikotarpiu galiojo keli skirtingi civiliniai įstatymai, bet po Antrojo Pasaulinio karo, Lietuvą prijungus prie Tarybų Sąjungos galiojo Rusijos civilinis kodeksas, reformuotas 1964 m.

Antra, nepagrįsto sutaupymo ir be pagrindo įgyto turto sąvokos deklaruotos viename 512-ame, bendrą idėją apibrėžusiame CK straipsnyje, kuriame šios sąvokos neatskirtos ir išlaikytas aiškus generalinės idėjos struktūrinis dėstymas.

Trečia, prievolės iš be pagrindo įgyto ar sutaupyto turto galėjo atsirasti esant tam tikroms sąlygoms, kai: buvo įgytas ar sutaupytas turtas kito asmens sąskaita; kai turto įgijimas ar sutaupymas įvyko be teisėto pagrindo ir kai asmuo gavęs ar sutaupęs kito asmens sąskaita nėra dėl to kaltas, nes kaltės atveju būtų numatyti kiti apsaugos būdai prievolei kylant iš žalos.

Ketvirta, nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas XX a. Lietuvos teisėje atsirado įtakojant Rusijos civilinei teisei.

3.2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos raida ir įtaka nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto formavimuisi pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą

Iš išnagrinėtų naujojo Civilinio kodekso priėmimo sąlygų nei Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadoje „Dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto“¹⁵³, nei LR Teisingumo ministerijos paruoštame projekte¹⁵⁴ nematyti aiškaus pagrindo kuo remiantis buvo pakeista nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto struktūra, dėl kurios keitėsi ir taikymas. Raidos atžvilgiu pakeitimai akivaizdūs.

2000 m. Lietuvos teisės padangėje pasirodė naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso galutinis projektas, kurio sudėtinės dalys po ilgų diskusijų tarp kodekso rengimo darbo grupės, Seimo Teisės departamento, Teisingumo ministerijos ir kitų institucijų buvo priimtas sprendimas Seime patvirtinti naują nepriklausomos Lietuvos Civilinį kodeksą. Ir 2000 m. liepos 18 dieną tai buvo patvirtinta įstatymu.¹⁵⁵ Iki tol galiojusi kodifikacija nebuvo laikyta savarankišku Lietuvos civiliniu kodeksu, tuo labiau net ir tuo atžvilgiu, kad 1964 m. kodeksas buvo pataisytas jau po nepriklausomybės atgavimo. Pasak Civilinio kodekso komentaro autorių, tai buvo visiškai naujas teisės aktas, o ne koreguotas projektas, nes priimtos naujos teisės normos, reguliuojančios

¹⁵³ LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2000 m. liepos 12 d. išvada Nr. P-2530 (2) „Dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060; prisijungimo laikas: 2011-04-08.

¹⁵⁴ LR Teisingumo ministerijos 2000 m. gegužės 16 d. projektas Nr. P-2530 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=100777; prisijungimo laikas: 2011-04-08.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.

rinkos ekonomikos sąlygomis paremtus visuomeninius santykius.¹⁵⁶

Pagal 2001 m. įsigaliojusį Civilinį kodeksą,¹⁵⁷ Šeštoje knygoje XX-as skyrius pavadintas „Nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas“ - taigi, pasikeitė ir nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto struktūrą, kurią ir geriau būtų vadinti (sub)institucine, nes skirtingai nei 1964 m. kodekse, čia randame nepagrįsto praturtėjimo sąvoką CK 6.242 str. ir atskirai išdėstytą CK 6.237 str., kuris taikomas grąžinant be pagrindo gauto turto atvejais. Kuo remiantis buvo atskirta nepagrįsto praturtėjimo sąvoka, sunku pasakyti, nors sprendžiant pagal tai, kad kodekso rengėjai vadovavosi kitų šalių patirtimi, kur nepagrįsto praturtėjimo (ang. *Unjust Enrichment*, vok. *Unge-rechtfertigte Bereicherung*) sąvoka yra praktiškai vienintelė tokia, apibūdinanti visą (sub)institūtą, galima manyti, kad norėta perimti dalį patirties iš svetur, bet visgi nepagrįsto praturtėjimo (ankstesnė sutaupymo sąvoka) sąvoka buvo atskirta nuo turto gavimo be pagrindo - galbūt kaip pla - tesnė.

A. Dambrauskaitė nagrinėjusi LR CK 6.237 ir 6.242 sąsajas su Olandijos civiliniu ko-deksu ir remdamasi Lietuvos CK autorių mintimis, teigė, kad reguliavimo ypatupai (sub)instituto atžvilgiu perimti būtent iš Olandijos civilinio kodekso kiek tai liečia minėtus mūsų straipsnius. Tačiau nepagrindžiama kodėl būtent šios šalies nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto taisyklėmis buvo remtasi kuriant 2000 m. LR CK.¹⁵⁸ Iš išnagrinėtų šaltinių aiškaus atsakymo neradome.

Taip pat, nėra atskirai išskirtos nepagrįsto sutaupymo sąvokos, nors apie tai užsimenama CK 6.240 str. 1d.: „<...> *palūkanos pradedamos skaičiuoti, kai asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie nepagrįstą pinigų gavimą ar sutaupymą*“. Pasak prievolių knygos komentaro autorių CK 6.242 str. įvardintas nepagrįstas praturtėjimas turėtų būti suprantamas siaurai ir pasireiškia nepagrįstu sutaupymu ar gavimu (kai gaunamas ne daiktas, o nauda, paslaugos ir pan.).¹⁵⁹ Taigi, nepagrįsto sutaupymo sąvoka įtrauka į nepagrįsto praturtėjimo normos teritoriją ir skirtingai nei užsienio valstybių civiliniuose kodeksuose bendroji taisyklė įdėta 2000 m. CK Šeštos knygos, III dalies „Kitais pagrindais atsirandančios prievolės“ XX skyriaus gale. Tai įrodo jau anksčiau mūsų išsakytos nuomonės patvirtinimą dėl pasirinktos struktūros, kai kodekso rengėjai išskyrė ne-pagrįstą praturtėjimą ir turto gavimą be pagrindo į du skirtingus straipsnius, tuo tarpu nepagrįstas praturtėjimas plačiąja prasme nagrinėtose germanų teisės tradicijos šalyse formuojamas jau pir-mame (sub)instituto straipsnyje toliau detalizuojant. Tokia Lietuvos mokslininkų pasirinktą stru-ktūra kelia abejonių dėl jos tikslingumo įvedus nepagrįsto praturtėjimo sąvoką XX skyriaus gale ir deklaruojant šio (sub)instituto 6.242 str. generalinį vaidmenį šio kodekso skyriaus atžvilgiu.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. Vil-nius: Justitia, 2001. P. 11.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.

¹⁵⁸ Cit. pagal: Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 149.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 325.

Šioje apžvalgoje pabandykime dar geriau suvokti naujojo Civilinio kodekso numatytą nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo (sub)instituto raidą, pasiremdami Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau - LAT) Civilinių bylų skyriaus (toliau - CBS) teisėjų priimtomis nutartimis. Mūsų nuomone išdėstytas teisinės literatūros aiškinimas greitai kinta ir reikalingas gyvosios teisės pavyzdys, leidžiantis pamatyti nueitą kelią daug geriau ir tuo pačiu pažvelgti į naujausias tendencijas formuojant teismų praktiką.

Po naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo 2001 m. teismų praktikoje kildavo nemažai sunkumų dėl nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo be pagrindo straipsnių taikymo. Dažnai teisininkams kildavo sunkumų atribojant CK 6.237 ir 6.242 straipsnius. Iš LAT praktikos svarbu išskirti keliolika bylų nutarčių, kurios sudaro pagrindą aiškinant nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą Lietuvos civilinėje teisėje.

2005 m. spalio 29 d.¹⁶⁰ byloje ieškovas nurodė, kad jis buvo vienos iš žemės ūkio bendrovių pajininkas ir narys, ir nutarė nebedalyvauti veikloje, taip pat jis prašė sugrąžinti pagal bendrovės įstatus jo kaip pajininko dalį santykiu 1:1, tačiau laiku bendrovei to neatlikus prašoma priskaičiuoti 6 proc. metinių palūkanų nuo visos negrąžintos sumos. Žemesnės instancijos teismui iškilo problema kaip apskaičiuoti pajaus vertę, remiantis rinkos ar balansine verte, nes tam tikru atveju galimas vienos iš šalių nepagrįstas praturtėjimas. LAT teisėjų kolegija, nutartyje pažymėjo, kad remiantis CK 6.237 - 6.242 str. nepagrįstas vieno asmens praturtėjimas kito sąskaita yra uždraustas įstatymu. Taip pat teismas paminėjo, kad remiantis nepagrįstu praturtėjimu kaip teisiniu principu ieškovui gražintino pajaus dalis turėtų būti paskaičiuota pagal realią rinkos kainą, nes jeigu „<...> pajaus vertės padidėjimas būtų išmokamas santykiu 1:1, neatsižvelgiant į jo realią, t.y. į rinkos vertę, viena šalis nepagrįstai praturtėtų kitos šalies sąskaita.“ Ši nutartis nebūtų išskirtinė lyginant su anksčiau priimtomis, bet svarbu tai, kad teismas pažymi, jog nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas kaip vienas iš teisinių principų. Panašia doktrinine idėja remiasi nagrinėtos bendrosios teisės sistemos šalys Anglija ir JAV, tačiau pastarosiose šalyse nepagrįsto praturtėjimo principas suvokiamas kaip restitucijos dalis.

Kita, labai svarbi byla raidos atžvilgiu tai 2006 m. vasario 22 d., *E. Č. prieš Kauno miesto savivaldybę*.¹⁶¹ Šios bylos aplinkybes apibrėšime trumpai. Ieškovas savo lėšomis pagerino Kauno savivaldybės teritorijoje esančių kelių namų šaligatvių dangą. Vėliau toje vietoje (automobilių stovėjimo aikštelėje) savivaldybė nusprendė rinkti mokesčius už stovėjimą. Tokiu būdu pagerinus savivaldybės turtą, ieškovas manė, kad savivaldybė gaudama pajamas iš atnaujintos aikštelės nepagrįstai praturtėjo. Nors prieš pagerinant aikštelės teritoriją ieškovas

¹⁶⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 29 d. nutartis c. b. G. Doviltis v. ŽŪB „Delikatesas“, Nr. 3K-3-527/2005, kat. 27.3.2.4.

¹⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis c. b. E. Č. v. Kauno miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-140 / 2006, kat. 43.2.

tikėjosi nuolaidų iš savivaldybės pusės. Teismas pripažino Kauno savivaldybės nepagrįstą praturtėjimą pagal CK 6.242 str. 1 d. Šiuo pagrindu LAT CBS teisėjų kolegija nustatė nepagrįsto praturtėjimo atsiradimo sąlygas:

- „1) konkretaus įstatymo ar sandorio, iš kurių atsiranda prievolė, nebuvimas;
- 2) kreditorių veiksmai, kuriais skolininkas gavo turtą ar jį pagerino, yra teisėti;
- 3) turto negalima išreikalauti kitais civilinių teisių gynybos būdais (taikant restituciją, vindikaciją);
- 4) kreditorius atliko veiksmus išimtinai savo interesais ir savo rizika.“

Kaip matysime ir vėliau, šios bylos pagrindu buvo formuojama tolimesnė praktika ir LAT nutartyse buvo deklaruotos vis platesnės nepagrįsto praturtėjimo aiškinimo gairės. Toliau, tų pačių metų kovo 18 d. byloje *D. L. prieš AB „Rytų skirstomieji tinklai“*,¹⁶² ieškovė D. L. įregistravo savo nuosavybe tapusią elektros tiekimo liniją už kurią ji sumokėjo savo lėšomis. Vėliau paaiškėjo, kad atsakovas t.y. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ prie ieškovei priklausančios elektros linijos yra pajungęs dar tris vartotojus ir tuo pagrindu ieškovė siekė įrodyti, kad atsakovas jos sąskaita, pasinaudodamas naujais elektros tinklų prievadais praturtėjo. LAT CBS teisėjų kolegija šioje byloje išskyrė nepagrįsto praturtėjimo atsiradimo prielaidas, kurios leidžia lengviau identifikuoti santykius pritaikant nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto normas.

Vieną iš pirmų prielaidų teismas pažymėjo, kad turi būti nustatyta, jog atsakovas praturtėjo dėl ieškovo veiksmų.

Antroji prielaida ta, kad „*turi būti nustatytas atsakovo praturtėjimą atitinkantis ieškovo turto sumažėjimas, kuris gali būti tiek tiesioginis ieškovo turto sumažėjimas, tiek atitinkamų pajamų negavimas (atsakovas turi būti praturtėjęs ieškovo sąskaita)*“. Teisinia kalba išsireiškiant, turėtume ieškoti priežastinio ryšio.

Trečioji prielaida yra ta, kad norint pareikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo, pastarasis turi egzistuoti iki pareiškiant reikalavimą, nes kai jis išnykęs arba praturtėjimas nesukelė nuostolių, tai negali būti taikomos 6.242 str. numatyto taisyklės.

Ketvirtoji teisėjų kolegijos nustatyta nepagrįsto praturtėjimo atsiradimo prielaida yra svarbi tuo, kad teismas atkreipia dėmesį, jog negali būti kitų būdų apginti savo teises, remiantis LR CK numatytomis taisyklėmis, nes kai asmuo gali apginti savo teises kitais būdais (restitucija, vindikacija ir t.t.) tai nepagrįsto praturtėjimo taisyklės netaikomos, nes jos yra subsidiarios.

Čia reikėtų pabrėžti labai svarbų CK šeštos knygos XX skyriaus taisyklių taikymą remiantis subsidiarumo principu, kuris būdingas romanų teisės sistemos šalyse (pvz.: Prancūzijoje). LAT ne vienoje iš savo bylų yra pasisakęs dėl to, kad XX skyriaus (sub)institutas turi subsi-

---

¹⁶² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. D. L. v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2.

diarumo bruožų kitų institutų atžvilgiu. Kasacinis teismas 2010 m. vasario 12 d. nutartyje bylos UAB „Rokvita“ ir kt. v. UAB „LVS“ ir AB „DnB Nord“¹⁶³ pabrėžė, kad „Lietuvos teisėje laikomasi vadinamojo **non cumul** principo - asmuo neturi pasirinkimo teisės, kokį reikšti ieškinį.“ Tuo tarpu galime prisiminti pirmo skyriaus (1.3. poskyrio) apžvalgą, kai nagrinėjome germanų teisės tradicijos šalių nepagrįstą praturtėjimą reguliuojančias taisykles ir iš ten išdėstytos medžiagos minėjo, kad Vokietijos civilinės teisės doktrinoje tokios šiuo principu paremtos taisyklės netaikomos, nes santykiuose asmuo pareikšdamas ieškinius gali rinktis, kurį ieškinį pateikti teismui, kad būtų pasiektas norimas rezultatas (pvz: vindikacinis ar kondikcinis), bet kartu, apsisprendus galima reikšti tik vieną iš jų. Tuo tarpu Lietuvoje, jeigu šalis sieja sutartiniai santykiai, tai teisės ginti galima remiantis sutarčių teise arba delikto atveju reiškiamas ieškinys dėl žalos atlyginimo ir pan. Asmuo negali laisva valia reikšti nepagrįsto praturtėjimo (CK 6.242 str.) ar turto gavimo be pagrindo (CK 6.237 str.) ieškiniu pagal nustatyto (sub)instituto taisykles, neišnaudojęs (nepatikrinęs) kitų galimų priemonių savo teisėms apginti. Ir tose bylose, kuriose ieškovai neišnaudojo kitų savo teisių gynybos būdų numatytų įstatyme, bei pirmiausia pareiškė ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo, teismai tokių ieškinių netenkino remdamiesi subsidiarumo ir **non cumul** principo nesilaikymu.

Grįžtant dar prie detalesnio 6.242 str. aiškinimo 2008 m. kovo 26 dienos nutartyje, civilinėje byloje LAT teisėjų kolegija išaiškino nepagrįsto praturtėjimo pasireiškimą, kai nustatyti nuostoliai yra mažesni nei pateikta reikalavime dėl nuostolių atlyginimo. Teismas šioje byloje pasisakė dėl 6.242 str. 1 d., kad „*prielaidos konstatuoti nepagrįstą, nesąžiningą praturtėjimą kito asmens sąskaita ir atitinkamai prievolę atlyginti nuostolius asmeniui, kurio sąskaita praturtėta, sukuria ne faktas, kad išnyko teisinis turto įgijimo pagrindas, kaip būtų CK 6.237 straipsnio taikymo atveju, bet aplinkybė, kad asmuo be teisinio pagrindo sutaupo ar gauna kitokios tiesioginės turtinės naudos*“. Taip pat dėl praturtėjimo proporcijų, teismas nepagrįstą praturtėjimą be teisinio pagrindo laikė ne tik atvejus: „<...> *kai nėra teisinio pagrindo ir, nepaisant to, asmuo nepagrįstai, nesąžiningai gauna tiesioginės turtinės naudos*“, bet taip pat ir tuos atvejus: „<...> *kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą, t. y. teismo patvirtintą kreditoriaus reikalavimą. Tokiu atveju suma, gauta didesnė, negu ta, kuri priklauso pagal teisinį pagrindą, laikoma gauta be teisinio pagrindo, t. y. nepagrįstu, nesąžiningu praturtėjimu.*“¹⁶⁴ Seka išvados, kad ieškovas gali reikalauti tik tokio turto ar lėšų, koks buvo nepagrįstas praturtėjimas ir ne daugiau, nes kitaip

¹⁶³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 12 d. nutartis c. b. UAB „Rokvita“ ir kt. v. UAB „LVS“ ir AB „DnB Nord“, Nr. 3K-3-90/2009, kat. 43.2.

¹⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis c. b. „Valstybės turto fondas“ v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5.

pats ieškovas nors ir remdamasis teisiniu pagrindu, bet būtų nepagrįstai praturtėjęs dėl didesnio išreikalauto turto ar sutaupymo nesąžiningai.

Išdėstyame aukščiau, manome, kad teisėjų kolegija rėmėsi CK Šeštosios knygos komentaro aiškinimu, kad atsakovas turi grąžinti proporcingai tokią pinigų sumą, kokia buvo praturtėta.¹⁶⁵ Be to 2007 metais, vienoje iš bylų LAT pasisakė, kad *CK 6.237 straipsnyje nustatytos bendrojo pobūdžio pareigos - grąžinti be pagrindo įgytą turtą - taikymas nepriklauso nuo aplinkybės, ar asmuo, praturtėjęs kito asmens sąskaita, buvo sąžiningas ar ne.*¹⁶⁶ Išdėstytoje citatoje suvokiama, kad skirtingai nei nepagrįsto praturtėjimo taikymo taisyklėse numatytose 6.242 str. nėra svarbu nesąžiningumo aspektas, nes bet koks nepagrįstai perduodamas turtas gali būti išreikalautas, nes nėra jokio pagrindo jam likti pas atsakovą ar tai būtų sąžiningas ar nesąžiningas turto gavimas. Be to visas perėjęs turtas atsakovo dispozicijoje yra tokia pačia apimtimi grąžinamas, atsižvelgiant į vertę, būklę ir pan. Tuo tarpu nepagrįsto praturtėjimo atveju, kodekso 6.242 str. 1-oje ir 3-ioje dalyse randame nesąžiningumo sąvokas, kurios svarbios identifikuojant skirtumus tarp minėtų (sub)intitucinių taisyklių turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo. Nes asmuo laikomas nesąžiningai praturtėjusiu, kai jis žinojo ar turėjo ir galėjo tai žinoti, dėl to kad kitas asmuo jam kažką duoda (atlieka darbą, sumoka pinigų). Toks nesąžiningumo detalizavimas išplaukia ir CK komentaro.¹⁶⁷

Prie to paties, reiktų atkreipti dėmesį, kad LAT CBS 2010 m. birželio 23 d. byloje UAB „Kirstnė“ prieš UAB „Medicinos bankas“ paminėjo, jog CK 6.242 straipsnio 3 dalyje yra išvardyti atvejai, kuriuos nustačius gali būti paneigiamas praturtėjimo nesąžiningumas ir nepagrįstumas. Be to, kolegija pažymėjo, kad praturtėjimo nesąžiningumas ir nepagrįstumas yra būtinos sąlygos nepagrįsto praturtėjimo (sub)institui taikyti, ir, kad CK 6.242 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama kartu su to paties straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodyta, kad praturtėjimas nelaikomas nepagrįstu ir nesąžiningu: „<...> jeigu jis atsirado dėl tokio prievolės vykdymo, kai nuostolių patyrusi prievolės šalis dėl savo pačios kaltės nesugebėjo įgyvendinti savo teisių taip, kad būtų išvengta nuostolių, ir kitas asmuo praturtėjo dėl nuostolių patyrusios šalies veiksmų, kuriuos ši atliko išimtinai savo interesais ir rizika.“¹⁶⁸

Toliau, mes visiškai sutinkame su A. Dambrauskaitės išsakyta pozicija dėl XX skyriaus (sub)instituto įprasminimo.¹⁶⁹ Mokslininkė išreiškė poziciją, kad nepagrįstą praturtėjimą plačiau

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 325.

¹⁶⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b., AB „Smiltynės perkėla“ v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-3-202/2007, kat. 35.4.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 77.

¹⁶⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis c. b. UAB „Kirstnė“ v. UAB „Medicinos bankas“, Nr. 3K-3-308/2010, kat. 2.2.2.

¹⁶⁹ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 152.

požiūriu siūloma laikyti abu kylančius ieškinius - tiek CK 6.237 str. „Pareiga grąžinti be pagrindo įgytą turta“, tiek CK 6.242 str. „Nepagrįstas praturtėjimas“ pagrindu. Tokia schema būtų logiška ir tokios sistemos siekius mes pastebėjome LAT CBS praktikoje, dalinai keičiant požiūrį, kuris buvo formuojamas nuo pat naujojo kodekso atsiradimo. Tiksliau, naujausioje LAT praktikoje, 2010 m. gruodžio 13 d., išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartyje S. D., R. S., J. D., Z. D. prieš V. D., Č. S., M. D., T. P.¹⁷⁰ Mūsų nagrinėjamos minties atžvilgiu ginčo esmė neturi tiek lemiamos reikšmės kiek LAT CBS teisėjų kolegijos išsakyta pozicija aiškinant 6.237 str. (dėl be pagrindo įgyto turto) paskirtį: „*Nepagrįstu praturtėjimu pagal CK 6.237 straipsnio 1 dalį laikomas asmens įgijimas to, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti ir tai padaroma be teisinio pagrindo savo veiksmais arba kitokiu būdu tyčia ar dėl neatsargumo. Nepagrįstas praturtėjimas nelaikomas sutartine prievole ir sudaro atskirą nesutartinių prievolių rūšį. Tam, kad teisiniai santykiai būtų kvalifikuojami kaip prievoliniai nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo santykiai, turi būti nustatyta atitinkamų įstatyme įtvirtintų sąlygų visuma.*“ Teismai pabrėžė, kad reikalinga visų numatomų sąlygų visuma, kurią jau išnagrinėjome anksčiau. Kaip matome iš cituojamos dalies, Aukščiausiasis teismas kalbą apie nepagrįstą praturtėjimą plačiuoju požiūriu (CK 6.237 str. atžvilgiu) taip iš esmės patvirtindamas mūsų išsakytą tvirtinimą, kad iš dviejų kildinamų ieškinių XX skyriuje nagrinėjamo (sub)instituto, trečios dalies straipsnių atžvilgiu nepagrįstas praturtėjimas turėtų būti suvokiamas plačiai, apimant tiek turto gavimo be pagrindo, tiek nepagrįsto praturtėjimo CK 6.242 str. (sutaupymo) atvejus. Iš to galime pritarti minčiai, kad formuojama praktika krypsta kitu keliu, koreguodama prieš tai buvusį aiškinimą.

Baigdami paskutinę darbo dalį dėl Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos analizės, turime pasakyti, kad:

Pirma, nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas 2000 m. LR CK, skirtingai nei 1964 m. CK buvo atskirtas nuo turto gavimo be pagrindo taisyklių, išdėstant į du skirtingus straipsnius. CK 6.242 straipsnis deklaruoja bendrąją taisyklę, kad niekas negali praturtėjo kito sąskaita be pagrindo - palyginus anksčiau nagrinėtų užsienio valstybių civilinius kodeksus kur pagrindinė (generalinė) norma išdėstyta skyriaus pradžioje Lietuvos CK turi trūkumų, nes tokia sudėtis nėra aiški taikant įstatymą, be to kitose nagrinėtose valstybėse turto gavimas be pagrindo ir nepagrįstas praturtėjimas yra deklaruotas po viena sąvoka „Nepagrįstas praturtėjimas“;

Antra, reiktų pasakyti, kad teismų praktika, ypač naujausiose LAT CBS teisėjų kolegijos nutartyse formuoja požiūrį, kad nepagrįstas praturtėjimas turėtų būti suvokiamas kaip du kylantys ieškiniai tiek turto gavimo be pagrindo (CK 6.237 str.), tiek nepagrįsto praturtėjimo taisyklėmis numatytomis CK 6.242 str.;

---

¹⁷⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 13 d. nutartis c. b. S. D., R. S., J. D., Z. D. v. V. D., Č. S., M. D., T. P., Nr. 3K-7-385/2010, kat. 30.4.1; 43.2.

Trečia, LAT CBS kolegijos buvo nustatytos turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo identifikavimo sąlygos, tačiau jas taikant pastebėti gaunami skirtingi rezultatai t.y. vadovaujantis CK 6.237 str. turtas gražinamas neatsižvelgiant į sąžiningumo aspektą, skirtingai nei CK 6.242 str., kur nesąžiningumas yra svarbi sąlyga netaikyti šio straipsnio taisyklių. Taip pat, pirmuoju atveju gražinamas visas turtas, kuris perėjo pas atsakovą, o nepagrįsto praturtėjimo atžvilgių tik ta dalis, kuria buvo praturtėta;

Ketvirta, LR CK reglamentuotas nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas taikomas subsidiariai kitų institutų atžvilgiu ir remiantis LAT CBS teisėjų kolegijos nutartimi, Lietuvoje pripažįstamas *non cumul* principas, neleidžiantis ieškovui rinktis kokį ieškinį pareikšti, kai įstatyme numatytos aiškios ieškinių pareiškimo taisyklės;

Penkta, išnagrinėtos 2000 m. Civilinio kodekso priėmimo aplinkybės neleido aiškiai atsakyti į klausimą, kuo remiantis XX-ame CK skyriuje buvo pakeista nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto struktūra.

IŠVADOS

Magistro baigiamojo darbo tikslas buvo ištirti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą civilinėje teisėje, todėl pasitelkiant išskeltus uždavinius pateikiamos gautos išvados.

1. Nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidoje romėnų teisė sudarė pirmines sąlygas atsirasti atskiroms ieškinių formoms, kurios nors ir buvo abstraktaus pobūdžio, bet padarė esminės reikšmės nagrinėto objekto vystymosi atžvilgiu. Kondikcinių ieškinių atsiradimas dėl nepagrįsto praturtėjimo lėmė generalinės normos raidą - suformuota bendra idėja, kad niekas negali praturtėti kito sąskaita be pagrindo. Gimė bendrasis ieškinys kylantis dėl nepagrįsto praturtėjimo plačiąja prasme - *condictio sine causa generalis*. Romėnų teisė skirtingai paveikė teisės sistemas - nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas daugelyje šalių kildinamas iš kvazisutartinių prievolių (lot. *obligatione quasi ex contractu*).

2. Vokietijos civiliniame kodekse numatytas nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas iš esmės buvo paveiktas romėnų teisės suformuotomis idėjomis ir generalinė norma pateikta (sub)instituto pradžioje toliau detalizuojama sistemingai. Negaliojančio sandorio atveju Vokietijos CK nukreipia ne į restitucijos, o į nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto taisykles. Skirtingai nei kitose nagrinėtose valstybėse, Vokietijoje ir Graikijoje atsakovas, o ne ieškovas turi įrodinėjimo pareigą nepagrįsto praturtėjimo atsiradimo atveju.

3. Graikijos CK buvo paveiktas vokiečių teisės ir beveik identišškai reguliuoja nepagrįsto praturtėjimo santykius, tik skirtingai formuojami (sub)institute numatyti sekantys straipsniai – pirmiame, plačiau nei Vokietijos CK išdėstytos taikymo sąlygos. Graikijos CK perėmęs Vokietijos civilinės teisės tradicijas iš esmės atkartoją (sub)instituto struktūros raidą.

4. Romanų teisės tradicijos šalyse (Prancūzijoje ir Kanados Kvebeko provincijoje) nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto esminis raidos išskirtinumas yra subsidiarumo principas. Kvebeko provincijos CK buvo paveiktas Prancūzijos civilinės teisės, todėl (sub)instituto reguliavimas labai panašus. Abu kodeksai, skirtingai nei nagrinėtose germanų teisės tradicijos šalyse, sandorių negaliojimo atvejais nukreipia į restitucijos, o ne į nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto taisykles - raida germanų - romanų teisės sistemose pasižymėjo įvairumu.

5. Bendrosios teisės sistemos valstybėse (Anglijoje ir JAV) nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto kildinimas iš kvazisutartinių prievolių kritikuojamas ir akademiname lygmenyje XXI a. praktikoje beveik nebeliko šalininkų vartojančių kvazisutarčių sąvoką kildinant nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto atsiradimą. Išnagrinėtų šalių teisės doktrinoje nepagrįstas praturtėjimas suvokiamas ne kaip taisyklių visuma reguliuojanti specifinius santykius, bet kaip principas, leidžiantis taikyti restituciją plačiuoju požiūriu - daiktinės teisės atžvilgiu ar negaliojančių sandorių atvejais restitucija taikoma be atskyrimo - plačiai.

6. Angloamerikiečių teisinė sistema bandė identifikuoti ieškinių iškelimo sąlygas užduodant klausimus teismų praktikoje, tačiau bendro generalinio ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo sukurta iki šiol nėra. Taip pat, esminės įtakos darė ir tai, kad bendrojoje teisės sistemoje stengiamasi aiškintis kodėl vienu ar kitu atveju perėjęs turtas turi pasilikti pas atsakovą remiantis teisingumu, o kontinente ieškoma teisinio pagrindo praturtėjimui pagrįsti. Raidos atžvilgiu nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto interpretavimas kontinentinės ir bendrosios teisės sistemoje vystėsi skirtingai.

7. Lietuvos TSR galiojęs 1964 m. kodeksas numatė vieną vedančiąją normą - „Pareiga grąžinti be pagrindo įgytą ar sutaupyta turtą.“ Kitą raidos kelią pasirinko Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas priimdamas 2000 m. CK, kuriame be pagrindo įgyto turto ir nepagrįsto praturtėjimo sąvokos atskirtos į du skirtingus straipsnius - vystymosi atžvilgiu struktūra neteko vientisumo lyginant su kitų valstybių civiliniais įstatymais kur dominuoja viena (sub)instituto sąvoka „Nepagrįstas praturtėjimas“ (ang. *Unjustified Enrichment*, vok. *Ungerechtfertigte Bereicherung*).

8. Iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos raidos matyti, kad nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutas yra subsidiaraus pobūdžio, todėl šio (sub)instituto taisyklės taikomas tik tada, kai išnaudoti visi kiti CK numatyti būdai teisėms apginti. Be to, teismas pažymėjo, kad Lietuvos civilinėje teisėje laikomasi *non cumul* principo, kai ieškovas neturi pasirinkimo teisės kurį ieškinį pareikšti. Iš padarytos analizės nėra aišku kodėl 2000 m. CK pasirinkta tokia struktūra, nors yra žinoma kurių valstybių civilinė teisė LR CK nepagrįsto praturtėjimo (sub)institutui padarė įtakos.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Graikijos civilinis kodeksas.
<http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/code2.htm>
<http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/code.htm>
2. Kvebeko civilinis kodeksas.
<http://ccq.lexum.org/ccq/chapter.do?lang=en&book=5&title=24&chapter=80>
<http://ccq.lexum.org/ccq/section.do?lang=en&article=1699>
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19-138.
5. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2000 m. liepos 12 d. išvada Nr. P-2530 (2) „Dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto“.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060
6. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2000 m. gegužės 16 d. projektas Nr. P-2530.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=100777
7. Prancūzijos civilinis kodeksas.
<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>.
8. Vokietijos civilinis kodeksas.
http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

9. Berger A., Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: American Philosophical Society, 1991. Vol 43.
<http://books.google.com/>
10. Barker K. Understanding the Unjust Enrichment Principle in Private Law: A Study of the Concept and its Reasons // The University of Queensland: TC Beirne School of Law Legal Studies Research Paper Series. 2008, No. 8-9.
<http://ssrn.com/abstract=1262579>
11. Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment / Edited by J. Beatson, E. Schrage. Oxford: Hart Publishing, 2003.
12. Ch. von Bar, Swann S. Principles of European Law: Unjustified Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2010.

13. Ch. von Bar. A Common Frame of Reference for European Private Law - Academic Efforts and Political Realities // Electronic Journal of Comparative Law. 2008, Vol. 12.1.
<http://www.ejcl.org/>
14. Civil law (legal system).
[http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_law_\(legal_system\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_law_(legal_system))
15. Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // Jurisprudencija. 2003, T. 37 (29).
16. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009.
17. Díaz J. A. Unjust Enrichment and Roman Law.
<http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/articles/diaz.pdf>
18. Duta Sh. Principles of Equity on Contracts. Kolkata: National University of Juridical Sciences, 2006.
19. Edelman J. The Meaning of 'Unjust' in the English Law of Unjust Enrichment // European Review of Private Law. 2006, Vol. 14. No. 3.
<http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/erpl0014&id=309>
20. Enciklopedija „Britannica“.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/39502/assumpsit>
21. Fikenscher W., Heinemann A. Schuldrecht: lehrbuch. Berlin: De Gruyter, 2006.
<http://books.google.com/books?id=N2QBH5cHbQUC&lpg=PP1&dq=Schuldrecht&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
22. Giglio F. A Systematic Approach to 'Unjust' and 'Unjustified' Enrichment // Oxford Journal of Legal studies. 2003, Vol. 23. No. 3.
<http://ojls.oxfordjournals.org/content/23/3/455.full.pdf+html>
23. Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: VDU Universiteto teisių fakulteto leidykla, 1932. T. 2.
24. Glos G. E. The Doctrine of Unjust Enrichment in Soviet Law. Singapore // University of Malaya Law Review. 1961, Vol. 3. No. 1.
<http://www.heinonline.org>
25. Hedley S. The Empire strikes back? A Restatement of the Law of Unjust Enrichment // Melbourne University Law Review. 2004, No. 28.
<http://www3.austlii.edu.au/au/journals/MULR/2004/26.html#fnB12>
26. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro disertacija. Vilnius, 2005.

27. Kull A. James Barr Ames and the Early Modern History of Unjust Enrichment // Oxford Journal of Legal Studies. 2005, Vol. 25. No. 2.
28. Kull A. Restatement Third, Restitution and Unjust Enrichment. Projected Table of Content. Boston University, 2009.
<http://www.docstoc.com/docs/4757601/RESTATEMENT-THIRD-RESTITUTION-AND-UNJUST-ENRICHMENT-PROJECTED-TABLE-OF>
29. Kvebeko provincijos civilinio kodekso atsiradimas.
http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_Code_of_Quebec#History_of_the_Civil_Code_of_Quebec
30. Lassard Y., Koptev A. The Roman Law Library.
<http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>
31. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šestoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.
32. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001.
33. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras / red. Žeruolis J., Čapskis M. Vilnius: Mintis, 1976.
34. Lotynų - anglų kalbos virtualus žodynas.
<http://humanum.arts.cuhk.edu.hk/Lexis/Latin/>
35. Lowisch M. New Law of Obligations in Germany // Ritsumeikan Law Review. 2003, No. 20.
<http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr20/Manfred141.pdf>
36. Mächtel F. The Defence of 'Change of Position' in English and German Law of Unjust Enrichment // German Law Journal. 2004, Vol. 5. No. 1.
http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol05No01/PDF_Vol_05_No_01_23-46_Private_Maehtel.pdf
37. Maksimaitis M., Vancevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997.
38. Monroe Ch. H. The Digest of Justinianus. Cambridge University Press. 1909, Vol. 2.
<http://www.archive.org/stream/digestofjustinia02monruoft#page/260/mode/2up>
39. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999.
40. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2007.
41. New World Encyclopedia.
[http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_\(legal_system\)](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Civil_law_(legal_system))
42. Pandektistika. „Vikipedija“ (laisvoji enciklopedija).
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Pandektistika>
43. Pakalniškis V., Rasimavičius P., Vileita A. ir kt. / red. Vitkevičius P. Tarybinė civilinė teisė. Antroji dalis. Vilnius: Mintis, 1977.

44. Pakalniškis V., Vitkevičius P., Ruškytė R., ir kt. / red. Papirtis L.V. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
45. Prancūzijos civilinio kodekso atsiradimo aplinkybės.
http://lt.wikipedia.org/wiki/Pranc%C5%Abzijos_civilinis_kodeksas
46. Reynolds F., Birks P., Mitchell Ch. English Private Law. Oxford: Oxford University Press, Vol. 2. 2000.
47. Restitution in Greece.
<http://www.ucc.ie/law/restitution/archive/greek/>
48. Smith H. Principle of Unjust Enrichment in English and German Law // Otago Law Review. 1997, Vol. 9. No.1.
<http://www.heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/otago9&id=1>
49. Smith L. Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment. Quebec Research Center of Private and Comparative Law. 2003.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=338620
50. Smith, Stephen A., Unjust Enrichment: Nearer to Tort than Contract. 2008.
<http://ssrn.com/abstract=1296805>
51. Smits J. M. A European Law on Unjustified Enrichment? A Critical View of the Law of Restitution in the Draft Common Frame of Reference. Maastricht University Faculty of Law. 2008.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1103826
52. Teisės terminų žodynas vokiečių kalba.
<http://www.rechtslexikon-online.de/Nichtleistungskonditionen.html>
53. The Institutes of Gaius.
<http://faculty.cua.edu/pennington/law508/roman%20law/GaiusInstitutesEnglish.htm#FOURTHBOOK>
54. The Lectric Law Library's Lexicon.
<http://www.lectlaw.com/def/c070.htm>
55. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2009.
56. Virgo A. The Principles of the Law of Restitution. Oxford: Oxford University Press, 2006.
57. Visser D. Unjust Enrichment in Comparative Perspective / Zimmerman R., Reimann M. The Oxford Handbook of Comparative Law. New York: Oxford University Press, 2006.
58. Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Cape-town, Wetton, Johannesburg: Juta & Co, 1992.

59. Zimmerman R. The New German Law of Obligations: historical and comparative perspectives. New York: Oxford University Press, 2005.
<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-929137-3.pdf>
60. Zimmerman R. Unjustified Enrichment: The Modern Civilian Approach // Oxford Journal of Legal Studies. 1995, Vol. 15. No. 3.
<http://ojls.oxfordjournals.org/content/15/3/403.full.pdf>
61. Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
62. Барон Ю. Система римского гражданского права: в шести книгах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005.
63. Бартошек М. Римское право (Понятия, термины, определения) / Пер. с чеш. Москва: Юрид. лит., 1989.
64. Васильев Е. А., Зайцева В. В., Костин А. А. Гражданское и торговое право капиталистических государств / Ред. Васильев Е. А. Москва: Международные отношения, 1993.
65. Гарсиа Гарридо М. Х. Римское частное право: Казусы, иски, институции / Пер. с испан.; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Москва: Статут, 2005.
66. Гражданское право: в 4 т. Т. 4: Обязательственное право: учебник / отв. ред.- Суханов Е. А. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2008.
67. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права: пособие для слушателей. Рига: Давид Гликсман, 1924.
68. Континентальная система (семья).
http://www.lawtoday.ru/razdel/biblio/iqipzs/002/DOC_147.php
69. Кривцов А. С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и в современном гражданском праве. Москва: Консультант плюс: Статут, 2003.
70. Новицкий И. Б. Римское право / Под ред. проф. Суханова Е. А. Москва: ТЕИС, 2002.
71. Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана: учебное пособиею, Москва: Зерцало, 1997.
72. Решетников Ф. М., Батлер У. Э., Бойцова В. В. и др. Правовые системы стран мира, 2000.
73. Римское частное право: Учебник / Под ред. Новицкого И. Б., Перетерского И. С. Москва: Юриспруденция, 2008.
74. Суханов Е. А. Дигесты Юстиниана / Под ред. Кофанова Л. Л. Москва: Статут, 2003.
75. Хвостов В. М. Система римского права: Учебник. Москва: Спарк, 1996.
76. Черниловский З. М. Римское частное право: Элементарный курс. Москва: Юристъ, 1997.
77. Энциклопедический справочник / ред. Я. А. Сухарев, Москва: НОРМА - ИНФРА-М,

2000. Юриспруденция, 2008.

Lietuvos ir užsienio teismų praktika

78. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis c. b. S. S. v. SP UAB „Vilniaus vandenys“, Nr. 3K-3-693/2003, kat. 38.2.
79. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 29 d. nutartis c. b. G. Doviltis v. ŽŪB „Delikatas“, Nr. 3K-3-527/2005, kat. 27.3.2.4.
80. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis c. b. E. Č. v. Kauno miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-140/2006, kat. 43.2.
81. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. D. L. v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2.
82. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b., AB „Smiltynės perkėla“ v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-3-202/2007, kat. 35.4.
83. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis c. b. „Valstybės turto fondas“ v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5.
84. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 12 d. nutartis c. b. UAB „Rokvita“ ir kt. v. UAB „LVS“ ir AB „DnB Nord“, Nr. 3K-3-90/2009, kat. 43.2.
85. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis c. b. UAB „Kirstnė“ v. UAB „Medicinos bankas“, Nr. 3K-3-308/2010, kat. 2.2.2.
86. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 13 d. nutartis c. b. S. D., R. S., J. D., Z. D. v. V. D., Č. S., M. D., T. P., Nr. 3K-7-385/2010, kat. 30.4.1; 43.2.
87. Court of Conscience. Moses v. Macferlan, [1760] 19th May.
<http://www.trans-lex.org/301900>
88. Supreme Court of Canada. Pettkus v. Becker, [1980] 18th December.
<http://scc.lexum.org/en/1980/1980scr2-834/1980scr2-834.html>
89. Supreme Court of Canada. Garland v. Consumers' Gas Co., [2004] 22th April.
<http://csc.lexum.org/en/2004/2004scc25/2004scc25.html>
90. United States Court of Appeals. Reingold v. Swiftships incorporated, [2000] 14th April.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Nepagrįsto praturtėjimo instituto raida civilinėje teisėje“ kalbama apie nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto vystymosi raidą romėnų teisėje, taip pat nagrinėjamas skirtingas kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos požiūris objekto atžvilgiu užsienio valstybių civiliniuose įstatymuose pateikiant ateities tendencijas. Skirtas atskiras nagrinėjimas ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo praktikai, numatyto LR CK (sub)instituto raidos atžvilgiu ypač sutelkiant dėmesį nuo 2001 m. įsigaliojusio kodekso reguliavime. Baigiamasis darbas orientuotas papildyti menką susidomėjimą šiuo (sub)institutu Lietuvos akademinėje visuomenėje, suteikiant praktinės naudos besidomintiems skirtingomis interpretavimo galimybėmis.

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti nepagrįsto praturtėjimo (sub)instituto raidą civilinėje teisėje, pirmiausia, remiantis Senovės Romoje suformuluotomis reguliavimo normomis, turėjusiomis įtakos šiuolaikinei civilinei teisei. Darbe nagrinėjama kontinentinė teisės sistema, jos pradinės raidos etapas ir atskiros grupės - germanų (Vokietijos ir Graikijos) ir romanų (Prancūzijos ir Kanados Kvebeko provincijos), jų civiliniai įstatymai. Tirta šalių patirtis formuluojant nepagrįsto praturtėjimo sampratą civiliniuose įstatymuose, atskleidžiant skirtingas interpretavimo galimybes civilinėje teisėje, kaip raidos ypatumus.

Šiame darbe nagrinėtos ir bendrosios teisės sistemos šalys (Anglija ir JAV), kurių besikeičianti patirtis taikant nepagrįsto praturtėjimo principą leidžia suvokti kiek skirtingą reguliavimą, nei prieš tai minėtoje kontinentinės teisės sistemoje. Pasitelkdami užsienio literatūros šaltinius bei teismų praktiką pateikėme esminius raidos etapus ir tendencijas šiuolaikinėje bendrosios teisės sistemoje, šių šalių požiūrį akademinėje visuomenėje.

Paskutinėje magistro baigiamojo darbo dalyje pateikėme trumpą senojo LTSR 1964 m. CK reguliavimą, bei sutelkėme dėmesį pagal naujojo, 2001 m. įsigaliojusio Civilinio kodekso teisminę praktiką. Visas dėmesys nukreiptas Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikai analizuoti ir pateikiamas gautas rezultatas. Pabaigoje išdėstomos viso darbo išvados išplaukiančias iš suformuotų baigiamojo darbo uždavinių ir užsibrėžto tikslo.

Pagrindinės sąvokos: nepagrįstas praturtėjimas, turto gavimas be pagrindo, kondikciniai ieškiniai, restitucija.

SUMMARY

Development process of unjustified enrichment (sub)institute in Roman law is analysed in this final study of Master Degree - "Development of unjustified enrichment institute in the context of Civil Law" as well as different attitude of continental and common law system towards an object in Civil Laws of Foreign Countries by providing future tendencies. An individual analysis is intended for practices of the Supreme Court of the Republic of Lithuania, provided in relation to development of Civil Code of the Republic of Lithuania (sub)institute particularly focusing on regulation of Code, which came into force since 2001. The study is oriented to supplement tenuous interest in this (sub)institute of Academic Society of Lithuania, by granting with practical benefit to those, who are interested in various possibilities of interpretation.

The goal of this final study of Master Degree is to reveal development of unjustified enrichment (sub)institute within Civil Law, at first of all following regulation norms formulated by Ancient Rome, which had influenced a modern Civil Law. System of continental law, stage of its initial development and individual groups - Germanic (Germany and Greece) and Romanic (France and Quebec province - Canada) as well as their civil laws are analysed in this study. Experience of countries is analysed by formulating conception of enrichment in the context of civil laws by revealing different possibilities of interpretation in Civil Law as features of development.

Countries (England and USA) of common law system are analysed in this study, whose varying experience by applying principle of unjustified enrichment allows us to perceive different regulation as it is mentioned in the above system of continental law. Essential stages of development and tendencies in a modern system of common law as well as attitude of these countries in the academic society by means of foreign literature sources and Court Practices' are provided in this research.

The last part of this final study covers a short regulation of an old Civil Code of LSSR of 1964 and focuses following a new applicable Court Practice of Civil Code, which came into force in 2001. The entire attention is given to analyse Court Practice of the Supreme Court of the Republic of Lithuania and as consequence the obtained result is provided. Conclusions arising from set tasks of final study are presented at the end of this study.

Keywords: unjustified enrichment, asset acquisition without legal background, conditional claims and restitution.